

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte
Profesionālā bakalaura studiju programma „Skolotājs” ar kvalifikāciju
„Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs”

MAIRA KARSTĀ

Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošuma sekmēšana zīmēšanā

Bakalaura darbs

Darba autors

Maira Karstā

Vārds, uzvārds

paraksts

Darba vadītāja:

Docente

Akadēmiskais amats

Dr. paed.

Zinātniskais/akadēmiskais
grāds

Dagnija Vigule

Vārds, uzvārds

paraksts

TUKUMS 2018

Saturs

Ievads.....	6
1. Radošums pedagoģiskajā un psiholoģiskajā skatījumā	9
1.1. Radošums un vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošuma attīstības raksturojums	9
1.2. Pedagoģiskie principi pirmsskolas vecākā vecuma bērnu radošuma sekmēšanai	18
1.3. Pirmsskolēnradošums zīmētdarbībā.....	20
1.4. Pedagoģiski, psiholoģiskie nosacījumi radošas darbības sekmēšanai zīmētājdarbībā	28
2. Radošās darbības sekmēšanas iespējas pirmsskolas vecuma bērniem zīmēšanā	37
2.1. Pētījuma metodoloģijas raksturojums.....	37
2.2. Bērnu raksturojums temata ietvaros	40
2.3. Vecāku aptaujas rezultātu analīze.....	46
2.4. Pētījuma norises apraksts un analīze	53
Secinājumi	68
Priekšlikumi.....	70
Literatūras un avotu saraksts	72
Pielikumi.....	76

Anotācija

Bakalaura darba nosaukums: Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošuma sekmēšana zīmēšanā.

Darba autore: Maira Karstā

Vecākā pirmsskolas vecuma bērna radošums tiks sekmēts zīmēšanā, ja bērns iepazīsies ar daudzveidīgiem zīmēdarbības līdzekļiem un dažādām tehnikām, darbosies brīvā, radošā vidē, atbilstoši savai izvēlei un interesēm, ja pedagogs atbalstīs bērna darbību.

Pētījuma darba mērķis: teorētiski un praktiski izpētīt vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošuma sekmēšanas iespējas zīmēšanā.

Darbs sastāv no 2 daļām: teorētiskās un praktiskās. **1. daļā** darba autore, analizējot R.Bebres, R. Fišera, D. Lieģenieces, G. Svences, A. Šponas, B. Frīdenbergas un daudzu citu pedagogu un psihologu zinātnisko literatūru, raksturoja radošumu un vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošuma attīstības raksturojumu. Tika aprakstīti pedagoģiskie principi pirmsskolas vecākā vecuma bērnu radošuma sekmēšanai, kā arī tika aprakstīti pedagoģiskie, psiholoģiskie nosacījumi radošas darbības sekmēšanai zīmēdarbībā. **2. daļā**, pēc apkopotajām psihologu, pedagogu atziņām, darba autore veica praktisku pētījumu ar dažādām empīriskām metodēm - pedagoģiskais vērojums, pārrunas (saruna), anketēšana un iegūto pētījumu rezultātu analīze. Ar pedagoģisko vērojumu tika novēroti visi bērni zīmēšanas rotaļnodarbībās, kā arī brīvajos brīžos, lai varētu izvērtēt katra bērna radošumu zīmēšanā, kurš tika apkopots, kā arī tika aprakstīti bērnu raksturojumi temata ietvaros. Pētījuma laikā tika izmantota arī pārrunu metode un anketēšanas metode (vecāku aptauja), lai uzzinātu, vai bērnu radošuma sekmēšana zīmēšanā tiek sekmēta arī mājas apstākļos. Darbā ir aprakstīti 4 spilgtākie pētījuma norises apraksti un to analīze.

Pētījuma iegūtie dati pētījuma beigās tika apkopoti un salīdzināti ar pētījuma sākuma iegūtajiem datiem, lai uzzinātu, vai darba autores pedagoģiskais process virzīja radošuma sekmēšanu zīmēšanā uz izaugsmi.

Pēc apkopotajiem datu rādītājiem, pēc veicamā pētījuma, darba autores izvirzītā hipotēze pierādījās, ka vecākā pirmsskolas vecuma bērna radošums tiek sekmēts zīmēšanā, ja bērns iepazīstas ar daudzveidīgiem zīmēdarbības līdzekļiem un dažādām tehnikām, darbojas brīvā, radošā vidē atbilstoši savai izvēlei un interesēm, ja pedagogs atbalsta bērna darbību.

Atslēgas vārdi: PIRMSSKOLAS VECUMS, RADOŠUMS, RADOŠĀ DARBĪBA, ZĪMĒŠANA.

Darba apjoms: 81 lapa, 20 attēli, 9 tabulas, 5 pielikumi. 75 literatūras avoti, no tiem: 61 latviešu valodā, 6 angļu valodā, 9 krievu valodā.

Annotation

The name of this bachelor thesis: The Enhancement of Creativity in Drawing for Preschool Children Aged 5 to 6.

The author of this thesis: Maira Karstā

Creativity of a preschooler aged 5 to 6 will be enhanced if he or she gets acquainted with varied drawing means and different techniques, if he or she performs in a free, creative environment agreeably with his or her choice and interests and if a teacher supports child's activities.

The aim of this thesis: to conduct a theoretical and practical research in options for enhancing creativity in drawing for preschool children aged 5 to 6.

This thesis consists of 2 parts: theoretical and practical. In Part 1, the author analyses scientific literature written by R. Bebre, R. Fišers, D. Lieģeniece, G. Svence, A. Špona, B. Frīdenberga and many other educators and psychologists, characterizes creativity and gives a characterization of development of creativity in preschoolers aged 5 to 6. The educational principles for enhancing creativity in preschoolers aged 5 to 6 were described, as well as pedagogic, psychological conditions for enhancing creative activities in drawing. In Part 2, the author carried out practical research using aggregated conclusions of psychologists and educators and applying different empirical methods – pedagogic observation, discussion (conversation), survey and the analysis of research results. By pedagogic observation all children were observed in ludic classes, as well as in their free time to evaluate creativity in drawing of every child; results were summed up and profiles of children were conducted within the framework of the theme. During the research the author used a method of discussing and a method of survey (among parents) to find out if child's creativity in drawing is enhanced at home, too. This thesis comprises 4 outlines of brightest research processes and analysis of them.

Data obtained during research were summed up and compared with data established before starting research to find out if the educational process carried out by the author furthered enhancing creativity in drawing towards the development.

According to summed up data and after the research the hypothesis which was put forward by the author has proved, namely, creativity of a preschooler aged 5 to 6 is enhanced if he or she gets acquainted with varied drawing means and different techniques, if he or she performs in a free, creative environment agreeably with his or her choice and interests and if a teacher supports child's activities.

Key words: preschool age, creativity, creative activity, drawing.

Volume of this thesis: 81 pages, 20 pictures, 9 tables, 4 appendixes, 75 entries in the list of literature, among them 61 sources in Latvian, 6 sources in English, 9 sources in Russian.

Ievads

Bērnība ir ļoti svarīgs posms cilvēka mūžā, jo tas ir bērna visskaistākais, brīnišķīgākais un radošākais laiks, kurā bērnam var veicināt radošās fatāzijas attīstību no apkārtējās vides apstākļiem. Jo vairāk bērns piedzīvos impulsus no apkārtējās pasaules, gūstot pieredzi, jo daudzpusīgāks un radošāks būs zīmēdarbībā. Pedagogam ir jāierosina ideja, bet bērnam ir jāļaujas brīvi izpausties radošā darbībā, radot savu iztēlē radīto darbu. Radošs, aizraujošs, ideju pilns pedagogs ar radošā procesā radīto darbu, var iedvesmot, iedrošināt un motivēt bērnu, no kura bērns var iedvesmoties un ļauties radīt ko pašam. Radošums ir uzdrīkstēšanās kam jaunam, neparastam un nepieredzētam. Ir nepieciešams bērnos raisīt dziļi apslēpto kreativitāti, un to spēj paveikt pozitīvi noskaņota pieaugušā atbalsts un radoši domājošs, darbojošs pieaugušais.

Daudz tiek runāts par nepieciešamību sekmēt bērnu radošās spējas, ne tikai mākslā, bet arī citās nozarēs, bet bērnam ir ļoti svarīga zīmēšana, jo bērns zīmējot izsaka visu savu pasauli, izsaka savas emocijas, pašsajūtu, iekšējo fantāziju un iztēli. Radošums pilnveido cilvēka iekšējo būtību, tāpēc ir svarīgi rosināt bērnu jau no pirmsskolas vecuma brīvai, harmoniskai un radošai attieksmei pret pasauli. Visos bērnu vecumposmos notiek radošās personības veidošanās, tomēr, manuprāt, īpaša nozīme ir pirmsskolas vecuma bērniem, jo šajā vecumā bērni intensīvi apgūst pasauli, izzinot, izpētot un sajūtot. Bērnam, pirmsskolas posms ir visnozīmīgākais personības attīstībā, kad visintensīvāk notiek fiziskās, sociālās, garīgās, radošās, emocionālās jomas attīstība. Personības pilnvērtīgai attīstībai un izaugsmei nepieciešams ne tikai daudzpusīgs, radošs, harmonisks pedagoģiskais process, kurš neierobežo bērna izpausmes iespējas, bet humāns pedagogs, kurš palīdzētu bērnam veidoties par zinātkāru un radošu personību.

Radošums sniedz bērnam iespēju vērot pasauli daudz plašāk un tēlaināk, kā arī savus iztēles “augļus” pielietot dzīvē, kas ir sociāli svarīgi un nozīmīgi. Radošums ir svarīgs, lai bērni caur vizuālo mākslu spētu radoši domāt un izzināt ko jaunu, lai spētu radīt ko neparastu un oriģinālu. Bērnu aizrauj pats radīšanas process, kuram raksturīga radoša variēšana ar iegūtajām zināšanām un spriedumiem. Bērns pirmsskolā ir atvērts visam jaunajam, nezināmajam, tikai kādam trūkst drosmes sevi izpaust un parādīt citiem. Pedagoga uzdevums, novērojot bērnu, ir to pamanīt un veicināt bērna uzdrīkstēšanos, un iedrošināt bērnu uz radošu darbību.

Mūsdienu sabiedrībā valda uzskats par bērna brīvu, humānu attīstību, tomēr bieži vien pirmsskolās tiek saglabāta stereotipiska pieeja bērna mākslinieciskajai, radošajai darbībai (šabloni, trafareti, paraugi), un bērna radošā individuālo spēju attīstība zīmēšanā tiek vadīta, norādot tematiku,

izteiksmes veidu, nepieciešamo materiālu izvēli un rezultātu, neatstājot iespēju bērna izvēles iespējām un aktīvai, radošai pašdarbībai, neņemot vērā bērna intereses un vajadzības.

Mūsdienu izglītības mērķis ir sniegt katram cilvēkam iespējas veidoties par garīgi un fiziski attīstītu, brīvu, harmonisku un atbildīgu, radošu, sociālu personību. Ikviens bērns ir personība (indivīds) ar iespēju brīvi, radoši izpausties radošā darbībā – zīmēšanā. Ir tikai nepieciešams bērniem parādīt, ka ar zīmēšanu saistās ne tikai balta lapa un krāsas, bet ir daudz dažādi materiāli, līdzekļi un tehnikas, un dažādas citas iespējas, kas ļauj bērniem uz zīmēšanu lūkoties daudz plašāk. Darba autore uzskata, ka bērnam zīmēšana ir galvenā radošuma izpausmes iespēja pirmsskolā.

Bakalura darba tēmu - “Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošuma sekmēšana zīmēšanā” izvēlējies tādēļ, ka bērnu zīmēšanas rotaļnodarbībās netiek nodrošināta brīva, radoša vide, neradot iespēju bērnam brīvi, radoši izpausties zīmēšanā, kas ir bērnu vajadzība, kā arī netiek piedāvāti daudzveidīgi līdzekļi un tehnikas, kas sekmē bērnu radošumu zīmēšanā. Darba autores darbā būs iespējams aplūkot zinātnieku, psihologu un pedagogu atziņas par radošumu un tā sekmēšanu zīmēšanā, kā arī iepazīties ar darba autores pētījumu.

Pētījuma objekts: pedagoģiskais process pirmsskolā - zīmēšanā.

Pētījuma priekšmets: radošuma attīstība vecākā pirmsskolas vecuma bērniem.

Pētījuma mērķis: teorētiski un praktiski pētīt vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošās darbības sekmēšanas iespējas zīmēšanā.

Hipotēze: vecākā pirmsskolas vecuma bērna radošums tiek sekmēts zīmēšanā, ja bērns iepazīstas ar daudzveidīgiem zīmēdarbības līdzekļiem un dažādām tehnikām, darbojas brīvā, radošā vidē atbilstoši savai izvēlei un interesēm, ja pedagogs atbalsta bērna darbību.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt pedagoģisko, psiholoģisko literatūru par pedagoģisko procesu pirmsskolā.
2. Izzināt vecākā pirmsskolas vecuma bērnu psiholoģiskās attīstības likumsakarības.
3. Teorētiski un praktiski pētīt radošās darbības sekmēšanas iespējas zīmēšanā.

Pētīšanas metodes:

- Teorētiskā – zinātniskās literatūras analīze;
- Empīriskās metodes:
 - pedagoģiskais vērojums;
 - pārrunas (saruna);
 - iegūto rezultātu analīze;
 - anketēšana.

Pētījuma bāze: "X" pirmsskolas izglītības iestāde.

Pētījuma struktūra: Anotācija latviešu un angļu valodā, ievads, teorētiskā daļa, praktiskā daļa, secinājumi, priekšlikumi, literatūras un avotu saraksts un pielikumi.

1. Radošums pedagoģiskajā un psiholoģiskajā skatījumā

1.1. Radošums un vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošuma attīstības raksturojums

Pētījumā, lai noskaidrotu par bērnu radošuma sekmēšanas iespējām zīmēšanā, teorētiski ir aplūkotas kreativitātes jeb radošuma teoriju dažādas pieejas un atziņas, un vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošuma attīstības raksturojums. Kreativitātes pētījumu ietvaros Latvijā jēdzienam **kreativitāte** tika radīts un, zinātnes vidē lietots, latviskots jēdziens – **radošums** (Bebre, 1997). Turpmāk tekstā tiks lietoti abi jēdzieni – **kreativitāte** un **radošums**.

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīcā (2000) jēdziens „**radošums**” jeb „**kreativitāte**” tiek skaidrots šādi – tā ir īpašība, kam raksturīga oriģinalitāte, bagāta fantāzija, elastīga situācijai atbilstīga rīcība, spēja radīt jaunas idejas, drosmīgi rīkoties, pieņemt lēmumus. Būt radošam - tā ir personības spēja, kas rada jaunas materiālās vai garīgās vērtības, kā arī sociāli nozīmīgas. No zinātniskā viedokļa, radošas domas rezultātā rodas gan oriģināla, gan jauna ideja. Radošums ir māka radīt ko jaunu un derīgu (vērtīgu) produktu. A. M. Runco apgalvo, ka kreativitātes potenciāls tiek raksturots kā kreatīva produkta atbildīgo faktoru kopums, kas nerealizēti atrodami indivīdā, procesā, kā arī vidē (Runco, 2009).

Radošuma jeb kreativitātes jēdziena skaidrojumā dominē vairāki viedokļi. R. Sternbergs, T.Lubarts (1999) raksturo kreativitāti kā spēju radīt tādu darbu, kas rada jaunas idejas, un īstenot tās, kas ir inovatīvas un sociāli nozīmīgas, kā arī vērtīgas. R. Fišers apgalvo, ka “radošums ir īpašība, ko radoši cilvēki izmanto, lai iegūtu radošu rezultātu. Par radošu ideju vai produktu parasti uzskata kaut ko oriģinālu un piemērotu jauniem apstākļiem, kā arī radošums ir arī viss cilvēka emocionālās attieksmes un spēju kopums, kas ļauj atīstīt radošas domas, idejas vai iztēles veidolus” (Fišers, 2005,48). Savukārt R. Bebre (2010) radošumu definē kā noturīgu individualitātes īpašību, ko raksturo novatorisms (novitāte - kvalitāte, jaunums), oriģinalitāte, netradicionāli risinājumi, drosmē, jaunrades darbības produktivitāte dažādās nozarēs (mākslā, zinātnē, tehnikā, pedagoģijā un citās nozarēs), bagāta fantāzija, radoša intuīcija un iedvesma, un psihes plastikums.

Radošas domas rezultātā rodas gan oriģināla, gan jauna ideja. Lai radītu oriģinālu un jaunu ideju ir nepieciešams attīstīt radošo domāšanu. Radošā domāšana nav tas pats, kas tradicionālā domāšana. Tradicionālā (vertikālā) domāšana noris, iesaistot loģikas procesus, savukārt radošās (jeb laterālās) domāšanas gaitā tiek izjaukts loģiskās domāšanas process, nonākot pie risinājuma no cita

skatupunkta, tādējādi liekot smadzeņu darbības pašorganizējošajai sistēmai mainīt tradicionālo domāšanas secību. Var sacīt, ka radošā domāšana nav talants, bet tā ir prasme, kuru var apgūt ikviens. Tā kā radošuma pamatā ir procesi, kas rosina dažādu variantu kombināciju problēmas risināšanai, tad būtiskas ir arī zināšanas un personiskās dzīves pieredze. Pamatzināšanu un pamatprasmju apguve dod lielāku iespēju efektīvāk izmantot ikviena radošo potenciālu (de Bono, 2009).

Tātad ir dažādas pieejas kreativātes jeb radošuma jēdziena izpratnei, kas var tikt aplūkotas kā (skatīt 1. tabulu) :

1. tabula. Pieejas radošuma jēdziena izpratnei

RADOŠUMS			
Produkts – spēja radīt tādu darbu, kas ir inovatīvs un sociāli nozīmīgs, spēja radīt kaut ko jaunu, neparastu, oriģinālu (Sternbergs, Lubarts, 1999; Bebre, 2010).	Personības īpašības – novatorisms, oriģinalitāte, netradicionāli risinājumi, drosme, bagāta fantāzija, radoša intuīcija un iedvesma, un psihes plastikums (Bebre, 2010).	Process – radošās domāšanas daudzveidība, augsti attīstīta iztēle – to raksturo radoša intuīcija, bagāta fantāzija, diverģentā domāšana, iedvesma, psihes plastiskums (Bebre, 2010; de Bono, 2009).	Ārējie apstākļi – vide (Runco, 2009).

Šīs visas uzskaitītās pieejas ir būtiskas arī mācību procesā, kur galvenā vērtība tiek pievērsta pašam radošuma procesam, un kura rezultāti (produkts) ir atkarīgi no ikviena bērna personības īpašībām un ārējiem apstākļiem, ko lielā mērā nosaka mācību vide.

Lai gan vairāki cilvēki uzskata, ka radošums ir iedzimts, citi apgalvo, ka to var iemācīt. Pastāv arī tāds viedoklis, ka radošums piemīt tikai īpašiem cilvēkiem un ka radošums ir reti sastopams talants. R. Fišers apgalvo, ka radošās spējas piemīt visiem bērniem, tikai dažādos līmeņos, kuras ir svarīgi attīstīt jau agrīnā vecumā (Fišers, 1990). Arī K. Robensons apgalvo, ka visiem cilvēkiem piemīt radošās spējas. „ Es esmu pārliecināts, ka grandiozas jaunrades spējas piemīt ikvienam. Problēma slēpjas to attīstīšanā. Radošuma kultūrai būtu jāaptver ikviens, ne tikai daži izredzētie” (Robensons, 2013, 17). P. Veilers uzskata, ka radoši ir visi cilvēki, bet ne katrs savu radošo potenciālu izmanto

auglīgi (Veilers, 2001). Radošs cilvēks ir cilvēks, kura rakstura galvenās iezīmes ir šādas - zinātkāre, pozitīva neapmierinātība, spēja un gatavība riskēt, eksperimentēt un atvērtība pret visu jauno (Kagaine, 2006). Bērniem ir nepieciešams tikai piemērots klimats, kas ļautu uzplaukt viņu radošajām spējām (Fišers, 1990).

Pirmsskolas vecums ir nozīmīgākais posms bērna attīstībā, kad tiek ielikti pamati visai turpmākajai dzīvei gan harmoniskas personības attīstības skatījumā, gan arī visās kognitīvās attīstības jomās. Bērnam jāattīstās arī fiziski, bet, lai to attīstītu ir jārada iespējas, vide, situācijas sajūtu, maņu (redzes, dzirdes, taustes, ožas, garšas) attīstīšanai. Bērns pirmsskolas vecumā ir ļoti emocionāls un jūtīgs, viņš visu burtiski uzsūc sevī – skaņas, krāsas, formas, sajūtas un izjūtas. Šajā vecumā īpaši jādomā par vidi un cilvēkiem, kas bērnam ir apkārt, lai attīstība noritētu sekmīgi, jo pirmsskolas vecumā norit aktīva apkārtējās pasaules izziņa caur sajūtām – redzi, dzirdi, tausti, ožu, jo tas ir ceļš uz bērna psihisko procesu attīstību – uztveri, uzmanību, domāšanu, atmiņu un gribu (Lieģeniece, 1999). G. Svence uzsver, ka bērns uztveres tēlā redz tieši to, kas viņam ir būtisks. Bērni mācās veidot lietu kopsakarības. Mācās pazīt lietas un situācijas pēc to būtiskajām pazīmēm. Jo vecāks bērns, jo labāk viņš spēj izdalīt uztveramā priekšmeta informatīvās pazīmes un abstrahēt tās no nebūtiskajām. Redzes uztvere pirmsskolas vecumposmā ir jāattīsta, kā arī jāpilnveido krāsu, un priekšmetu formu uztvere, salīdzinot viena priekšmeta īpašības ar citu priekšmetu īpašībām. Telpas uztverē liela nozīme ir sensoriem priekšstatiem. (Svence, 1999). Uztvere ir priekšmeta vai parādības atspoguļojums kopumā, kas rodas šo priekšmetu vai parādību iedarbības laikā uz sajūtu orgāniem un uztvere, sajūtas ir vienoti jutekliskās izziņas posmi, kas nesaraujami ir savstarpēji saistīti, bet tajā pašā laikā ir atšķirīgi. Ar sajūtu palīdzību bērnam tiek iegūtas zināšanas par priekšmeta īpašībām, bet uztveres rezultātā tiek iegūts vienots priekšmeta tēls (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012). Bērna vizuālā uztvere pirmsskolas vecumā balstīta uz sajūtām, kas bērnam ir ļoti izteikta. Vizuālās darbības procesa laikā notiek vizualizācija – ieceres realizēšana redzamā veidā un ar acīm skatāma radošā darba rezultātā (Hibnere, 1998). Bērns tēlu vizuāli uztver, tad sajūt un pārdzīvo (emocionālā attieksme), kas atspoguļojas bērna darbībā jeb procesā (pārdzīvojuma atspoguļojums zīmējumā). Redzes un sajūtu uztvere ir nepieciešama attīstīt bērniem jau no agras bērnības, lai pēc uzkrātās redzes un sajūtu pieredzes attīstītu radošumu.

N. Geidžs un D. Berliners ir aplūkojuši Ž. Piažē izstrādāto koncepciju par izziņas attīstības stadijām dažādos bērnu vecuma posmos. Runājot par bērnu ieinteresētību par priekšmetiem, autori raksta par Ž. Piažē izveidoto pirmsoperāciju stadiju (2 – 7 gadi), kurā ir aprakstīta bērnu prasme strādāt (darboties) ar priekšmetiem, atrast pazīmes, kuras atšķir priekšmetus viens no otra (Geidžs, Berliners,

1999). Balstoties uz Ž. Piažē, var teikt, ka pirmsoperāciju stadijā bērnam ir raksturīgs ir egocentrisms. 5 – 6 gadus veciem bērniem raksturīgs - bērns domā, ka to, ko viņš saskata no sava redzes punkta, redz arī citi, (Piažē, 2002).

Uzmanība saistīta ar uztveres attīstību, un uzmanība ir cilvēka apziņas patvaļīga (tīša) vai nepatvaļīga (netīša) virzība un koncentrēšanās uz ārējās vai iekšējās (psihiskās vai fiziskās) pasaules atspoguļošanu, kā arī uzmanība ir visu psihisko izziņas procesu pamats (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012). Vecākajā pirmsskolas vecumā ievērojami paplašinās uzmanības apjoms un pieaug uzmanības stabilitāte, veidojas tīša uzmanība. Tīšo uzmanību šajā vecumā reti kad izraisa iekšējie nosacījumi, tāpēc var apgalvot, ka uzmanība 5 - 6 gadu vecumā pārsvarā ir netīša. Taču veidojas pāreja no netīšās uzmanības uz tīšo. Katram bērnam uzmanība ir individuāli nosacīta un tā ir saistīta ar gribas kvalitāti, paškontroles prasmēm, un iemaņām, kas attīstās socializācijas procesā (Ļubļinska, 1994, Svence, 1999). 5 - 6 gadu vecumā raksturīgi, ka bērna uzmanību piesaista tikai pievilcīgie, interesi izraisošie objekti, kurus pavada emocionāls pārdzīvojums (Svence, 1999). Tādejādi pedagoga uzdevums ir izraisīt bērnos interesi, motivāciju un emocionālu pārdzīvojumu par dažādiem objektiem, lai noturētu bērna uzmanību, veicinātu uztveres attīstību un sekmētu gribu, kas sekmē radošuma attīstību.

Svarīga ir arī bērna atmiņas attīstība, jo bērna atmiņā labāk paliek ar interesi izraisošie objekti, tādejādi atmiņa ir psihisks izziņas process, kurā cilvēks iegaumē, saglabā atmiņā, reproducē un aizmirst domas, tēlus, kustības un ar atmiņas palīdzību cilvēks uzkrāj zināšanas, un var tās izmantot pēc vajadzības (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012). Atmiņa attīstās no netīšās uz tīšo iegaumēšanu, saglabāšanu un tīšo reproducēšanu. 5 - 6 gadu vecumā ir izteiktāka pazīšana, nevis reproducēšana, jo sākumā bērni labāk atceras nevis saturu, bet ritmu, tāpēc reizēm viņi skandina tekstu, neizprotot vārdu nozīmes. Bērns labāk iegaumēs to, kas saistīts ar emocijām, interesi. Tomēr pirmsskolas vecumā bērni izmanto galvenokārt atkārtotību - spēj atrast līdzīgo un atšķirīgo. Pirmsskolas vecuma bērni vēl nespēj izmantot visus iegaumēšanas paņēmienus. Šajā vecumā attīstās tēlainās, kustību un verbālās atmiņas attīstība (Piažē, 2002). Pirmsskolas vecumā strauji attīstās tēlainā atmiņa, taču tēla radīšanai nepieciešama runas attīstība (Lieģeniece, 1999). Bērna runa veidojas pieaugušo ietekmē un ir atkarīga no pilnvērtīgas runas vides, pareiza runas parauga, emocionāli pozitīvas saskarsmes ar pieaugušajiem un bērna psihofizioloģiskās veselības. Bērna runas attīstība ir dzimtās valodas apguves process, kurā bērns apgūst prasmes izmantot valodu kā apkārtējās pasaules izziņas līdzekli (Lieģeniece, Nazarova, 1999). Saistītās runas attīstībā liela loma ir literārajai valodai – pasakām, stāstiem, teikām, dzejoļiem un tautasdziesmām. Tā nepieciešama bērna runas strukturālai pilnveidei, jo saistītā runa pāraug jaunā kvalitātē – konteksta runā. Šis izteikšanās veids ir cieši saistīts ar intelektuālo darbību (domāšanu,

atmiņu, iztēli) (Miltiņa, 2005). Ar runas attīstību ir saistīta arī rakstīšanas apguve, jo rakstības apguve sākas ar brīdi, kad bērns iepazīst zīmuli. Iepazīstot zīmuli, bērns spēj atdarināt grafiskus simbolus (Mežule, 2010). D. Markusa par komunikāciju raksta, ka tā nav tikai apgūtas informācijas nodošana, tā ir psihes un lietu pasaules saskare, kurā rodas jauna kvalitāte un kurā noteikti attīstās jaunrade (Markus, 2003).

Zīmēšana ir nozīmīga 5 – 6 gadīga bērna radošās darbības joma, jo savos zīmējumos bērns atspoguļo apkārtējā pasaulē redzēto un piedzīvoto. Bērns katru dienu uzzina kaut ko jaunu, no tā viņam rodas daudz pozitīvu vai negatīvu emociju. Zīmēšanas procesā bērnam ļoti aktīvi strādā fantāzija un iztēle (Svence, 1999). Radošums nozīmē spēlēšanos ar idejām un priecāšanos. Radošums ir saistīts ar prieku un iztēli (Robinsons, 2013). Iztēle darbojas ar tēlu un priekšstatu, asociāciju ķēdēm jo tai ir nozīme abstraktās domāšanas sagatavošanā. Par fantazēšanu tiek teikts, ka tā saistās ar iztēli un tēlaino domāšanu (Svence, 1999). S. Rubiņšteins uzskata, ka bērnam iztēle veidojas radošās darbības procesā (Рубинштейн, 1999). Fantazēšana var būt kā aizsargmehānisms, kad traumējošu informāciju bērns spēj pārveidot fantāzijā, un tādējādi samazināt tās iedarbību uz psihi. Tiek aplūkots arī tāds būtisks fakts - jo mazāks bērns, jo vairāk viņš domāšanā vadās pēc iztēles un fantāzijām (Svence, 1999). No fantāzijas un iztēles attīstības ir atkarīga bērna intelektuālā attīstība. Iztēle darbojas ar tēliem, kas ir nostiprinājusies atmiņas priekšstatos. Priekšstats ir pamatmateriāls iztēlei, kas veic jaunrades funkciju – uz tā pamata rodas jauns, agrāk neuztverts tēls.

Katrs cilvēks ir radoša personība un cilvēka radošums ir daļa no cilvēka būtības un rakstura. Pēc V. Hibneres uzskatiem kreativitātes iezīmes galvenokārt ir psihes iekšējie stāvokļi. Tie ir - darbības motivācija, vērtību orientācija un iedvesma. Priekšmetiskā darbošanās, saskarsme ar pieaugušajiem un rotaļas ievērojami attīsta atmiņu, uztveri, domāšanu – tā pāriet no atdarināšanas uz loģisko spriestspēju. Pirmsskolas vecumā bērnu kognitīvā attīstība atrodas pirmsoperacionālajā stadijā. Tajā galvenā pamatiezīme ir simbolu (arī vārdu) izmantošana (Hibnere, 1998).

A. Anspaks uzsver, ka bērna personība mostas, aug, veidojas un attīstās tikai radošajā darbībā (Anspaks, 2004), bet V. Hibnere uzskata, ka bērna attīstībai ir neierobežotas iespējas visa mūža garumā. Autore īpaši akcentē radošumu, kas tāpat kā intelekts, tikumība un fiziskā attīstība, ir personības būtiska vērtība. Radošas personības raksturo individualitātes izjūta, spontānas reakcijas, centieni balstīties uz savu spēju un zināšanu potenciālu, emocionalitāti, pārliecību par sevi, līdzsvarotību un neatlaidību (Hibnere, 2000). Savukārt I. Freiberga raksta, ka galvenais radošas darbības izpausmes veids ir improvizēšana ar savu dzīves iegūto pieredzi (Freiberga, 1997).

Visas attīstības jomas bērnam ir būtiskas. Ne tikai fiziskā joma bērniem ir būtiski attīstīt un pilnveidot, bet svarīgi ir arī attīstīt bērnu intelektuālo, emocionālo, garīgo un sociālo jomu, jo attīstot visas šīs jomas, rodas radoša cilvēka personība. Radošums tāpat kā intelekts, tikumība un fiziskā attīstība ir būtiska personības vērtība (Hibnere, 1998). Emociju iespaidā bērns savas izjūtas un sajūtas pielieto radošas darbības procesā. I. Ļevčenko un N. Kiseļova uzskata, ka bērnam, sociāli attīstoties, veidojas priekšstats par sevi, un sociālā attīstība ietver elementāru iemaņu audzināšanu (Левченко, Киселёва, 2007). Sociālā attīstība ir raksturojama ar bērna saskarsmi ar pieaugušajiem (vecākiem ģimenē un audzinātājiem pirmsskolas izglītības iestādē) un vienaudžiem.

Pedagoģijā ļoti svarīga ir bērna radošā attīstība, jo tā virza bērnu uz pašattīstību. Radošu attīstību stimulē iespēja veikt radošus darbiņus, kas veicina bērna iztēli un fantāziju. Radošas personības īpašības sāk parādīties 3 - 5 gadu vecumā, jo šajā vecumā veidojas kreativitāte, kuru var diagnosticēt un arī stimulēt. Svarīgi ir tas, ka nākamais attīstības posms veidojas uz jau iepriekš sasniegtā (Raipulis, 1999).

Bērna mācīšanas un audzināšanas procesa attīstība ir atkarīga arī no bērna emocijām (pozitīvām, negatīvām) un jūtām. Būtiski ir tas, kā bērns izturas pret sevi, pieaugušajiem un vienaudžiem, un arī tas, kā viņš pārdzīvo savas veiksmes un neveiksmes (Svence, 1999). Par pirmsskolēnu emocijām D. Eļkoņins raksta, ka bērns sāk priecāties vai bēdāties ne tikai sakarā ar to, ko viņš dara tagad, dotajā laikā, bet arī sakarā ar to, kas viņam būs vēl jāizdara (Эльконин, 2008).

A. Maslovs (1997) par radošuma virzītājspēku uzskata cilvēka vajadzību pašaktualizēties, tādējādi nepieciešamība pēc radošās pašizpaušmes ir būtiska personības vajadzība, savukārt V. Hibnere, akcentē radošas personības iekšējo nepieciešamību apzināties kreativitāti kā sev piederošu vērtību, un šīm personībām ir paaugstināta tieksme pēc pašrealizācijas un radošuma izpaušmēm visas dzīves garumā (Bebre, 2010; Hibnere, 2000; Maslovs, 1997).

Pēc D. Lieģenieces uzskatiem, pirmsskolas vecuma bērniem ir raksturīga uzskatāmi konkrētā, kā arī tēlainā domāšana, jo iztēle bērnu bērnībā ir vislabāk attīstītais izziņas process, kurā noteicoša loma ir bērna domāšanas aspektiem (Lieģeniece, 1992). Domāšana ir psihisks process, jo tajā īstenības priekšmeti un parādību atspoguļošana noris to būtiskajās pazīmēs, sakarībās un attiecībās. Domāšana ir personības izziņas augstākā pakāpe, kas ļauj iegūt zināšanas arī par tādiem reālās pasaules objektiem, to īpašībām un attiecībām, ko nevar tieši uztvert ar jutekļu palīdzību (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012). Kā norāda R. Fišers, domāšana ir galvenais process cilvēka dzīvē, jo domāšana ietver gan kritisko, gan radošo psihes aspektu. Viss kopums palīdz bērnam attīstīt savu tēlaino un radošo domāšanu, parādīt savu iekšējo pasauli savā darba rezultātā, taču ne mazāk svarīgs ir pats radīšanas

process. Radošā domāšana nerodas ne no kā, tai nepieciešams kāds stimul. Ikvienam bērnam piemīt radīšanas impulsi, kas tikai ir jāatmodina (Fišers, 2005). Vecāku un pedagogu uzdevums ir ierosināt bērnam radošo impulsu, piemēram, ar kādu problēmu vai ideju. "Radošā domāšana ir atkarīga no iztēles vingrināšanas. Lai cilvēks būtu radošs, iztēlei jābūt aktīvai." Dažādi stāsti un attēli, kas saista bērna uzmanību, iekvēlina bērna iztēli. Uzvedinoši jautājumi var no iztēles veidot radošu domu" (Fišers, 2005, 82). Tātad, lai sekmētu radošo darbību, ir nepieciešams iekvēlināt bērna iztēli, izveidojot radošu domu, kuru rezultātā bērns spēj radīt gan oriģinālu, gan jaunu ideju, kā rezultātā var tapt oriģināls darbs.

D. Eļkoņins atzīst, ka zīmēšanas attīstība pieprasa priekšstata īstenošanu ārējā produktā, līdz ar to bērna darbībā rodas tādas kopīgas izmaiņas, kuras noved pie patvaļīgu, apzināti vadāmu darbību izveidošanās. Šo darbību pamatā ir priekšstats gan par pašu darbību, gan par to īstenošanas nosacījumiem (Эльконин, 2008). Bērns, patstāvīgi darbojoties un izmantojot jau zināmas metodes, lai sasniegtu mērķi, jau prot uzminēt savas darbības rezultātu, tāpēc viņam rodas nepieciešamība pāriet pie jaunām domāšanas formām. Domāšanas attīstībā pirmsskolas vecums ir viens no svarīgākajiem posmiem cilvēka mūžā, jo domāšanas attīstīšana, tāpat kā rakstura un gribas audzināšana, ir viens no grūtākajiem uzdevumiem gan vecākiem, gan pedagogiem, jo šis darbs prasa lielu gribas un domu piepūli. Griba ir cilvēka spēja darboties apzināti, atbilstīgi izvirzītajiem mērķiem, pārvarot iekšējos un ārējos šķēršļus (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012), jo cilvēka darbība vienmēr prasa gribas piepūli. A. Špona uzsver K. Dēķena atziņu, ka no tā, cik ātri pieaug griba, ir atkarīga visa bērna tālākā attīstība jo, ja bērnam ir stiprāka griba, viņam ātrāk veidojas iemaņas. Pateicoties gribai, cilvēks ir spējīgs veikt darbības, kas ir iepriekš izplānotas un var savaldīt savu emociju ārējās izpausmes, un kontrolēt tās (Špona, 2004), Gribas attīstība nesaraucjami ir saistīta ar noturīgu pārliecību, motivāciju un spēju sasprindzināt gribu īpašās darbības situācijās (Meikšāne, 1998). Ja process ir sarežģītāks, tad tam ir vairāki posmi - mērķa izvirzīšana, darbības plānošana, tās īstenošanas ceļu un līdzekļu izvēle un realizēšana. Gribas attīstība ir cilvēka paša iedarbība uz sevi un tās rezultāts ir noteikts gribas īpašību veidošanās līmenis (Špona, 2004). Darba autore uzskata, ka bērns uz radošu darbību ir jāinteresē un jāmotivē, lai bērns gribētu un spētu darboties.

Radošums ir vērtība un pamats bērna personības attīstībā, jo radošs cilvēks un radošums ir vērtība, kas veido valsts izaugsmes pilntermiņa pamatu (Bebre, 2011). Radošs cilvēks ir cilvēks, kura rakstura galvenās iezīmes ir zinātkāre, vēlēšanās mācīties, spēja un gatavība riskēt, eksperimentēt, spēles prieks, spējas brīnīties, atklāsmes prieks, atvērtība pret visu jauno (Kagaine, 2005). Lai cilvēks radoši sevi atklātu, viņam ir jādarbojas, jo sevi pilnveidot var tikai nepiespiesti, brīvi darbojoties. I.

Freibergera uzsver, ka “radošs gars savu izpausmi rod radošā darbībā un jaunradē” (Freibergera, 1997, 6). Radošs cilvēks ir iztēles bagāts un brīvi domājošs. Gan pieauguša cilvēka, gan arī bērna radoša personība ir galvenā visaugstākā sociālā ikvienas tautas vērtība, uzskata V. Hibnere (Hibnere, 1998). Cilvēks radoši attīstās dažādās darbībās, turklāt tas ir neatkarīgi no intelektuālās attīstības. N. L. Geidžs un D. C. Berliners apgalvo, ka radošās spējas ir neatkarīgas no intelekta (Geidžs, Berliners, 1999).

Kreativitāte ir cilvēka radošās spējas, kuras var izpausties domāšanā, jūtās, saskarsmē, kā arī atsevišķos darbības veidos (Lika, 1999). Radoša darbība psiholoģijā tiek skaidrota kā darbība, kuras rezultātā personība darina kaut ko individuāli izteiktu (Picka, 1990). R. Fišers uzskaita, kas var būt radošs rezultāts:

- mākslas darbs;
- radoša saruna;
- iztēlē radusies ideja (Fišers, 2005).

Radošās domas veicināšanai bieži vien svarīgāks ir process, nevis risinājums vai rezultāts, jo vingrināšanās process var būt visa mūža garumā, bet rezultāts var būt īslaicīga parādība (Fišers, 2005). Arī J. Raipulis uzsver, ka radošās spējas piemīt katram cilvēkam tikai vajag tās atklāt un attīstīt, un šeit palīgā nāk radošā darbība, jo tikai radoši darbojoties, attīstās radošās spējas un intelekts, dažreiz atklājās arī talants, taču talants pats par sevi, bez darbības attīstīties nevar (Raipulis, 1999).

I. Lika izdala, kādās darbības sfērās var izpausties personības radošais potenciāls:

- vārdiskajās;
- tēlotājdarbības;
- skaņu, kustību jomās;
- saskarsmēs (Lika, 1999).

Kreativitātes spēju I. Lika novērtē pēc šādiem kritērijiem:

- elastība;
- oriģinalitāte;
- ideju izstrādāšana (Lika, 1999).

Var secināt, ka radošums ir katra cilvēka personībā un radošās spējas piemīt visiem, tikai tās ir jāatīsta radošā darbībā. Katra cilvēka radoša darbība izriet no iztēles bagātības un fantāzijas, un brīvas nepiespiestas rīcības. Radošas darbības rezultāts ir novitāte jeb jaunums, ko cilvēks radījis pēc savas pieredzes un iztēles. Darbojoties radoši, cilvēks attīsta savu iekšējo pasauli, stāsta par sajūtām

un izsaka savas emocijas darbības procesa laikā. Brīvs, radošs darbības process veido radošu, brīvu personību, kas spēj izteikt savas izjūtas un izēlē radītās idejas - zīmējumā.

Radošums ir svarīgs bērna attīstībai, radošās spējas ir bērna vajadzība un pašrealizācija, jo radošums palīdz attīstīt gan iztēles, gan fantāzijas spējas, gan arī veido bērnos oriģinalitāti, kad bērns spēj darbu radīt pats. Kreativitāte jeb radošums ir spēja uzdrīkstēties saprātīgi riskēt un būt gatavam pārvarēt grūtības un radošuma izpausmes veicina radoša, brīva, nepiespiesta vide. Radošā domāšana virza uz jaunām idejām, jauniem uzskatiem, un jauniem problēmu risinājumiem. Radošums izpaužas caur darbības procesu, kas rezultātā spēj radīt ko jaunu – materiālās vai garīgās vērtības. Visvarīgākais ir radošuma process, kura rezultāts jeb produkts ir atkarīgs no ikviena bērna personības īpašībām un ārējiem apstākļiem, ko lielā mērā nosaka mācību vide.

Pēc psihologu, pedagogu analizētās literatūras var secināt, ka vecākā pirmsskolas vecuma bērniem aktīvi strādā fantāzija un iztēle. No fantāzijas un iztēles attīstības ir atkarīga bērna intelektuālā attīstība un iztēle veidojas radošās darbības procesā. Priekšstats (atmiņā paliekoši ar interesi aizraujoši objekti) ir pamatmateriāls iztēlei, kas veic jaunrades funkciju – uz tā pamata rodas jauns, agrāk neuzverts tēls. Ar sajūtu palīdzību tiek iegūtas zināšanas par priekšmeta īpašībām, bet uztveres rezultātā tiek iegūts vienots priekšmeta tēls, savukārt tēla radīšanai domās ir nepieciešama runas attīstība, jo tieši runa nodrošina prasmi salīdzināt, spriest, kritiski apjēgt to, kas radies veiktās darbības rezultātā.

pedagoga iespaidā bērni var pilnvērtīgi attīstīt savu kreativitāti dažādās darbību un izpausmju jomās. Radošas personības ir sabiedrības bagātība, un tās, atraisot un attīstot savu radošumu, ir iespējams vairot (Bebre, 2010).

K. Rodžers norāda, lai pilnvērtīgi attīstītu bērnam radošumu mākslinieciskajā darbībā ir nepieciešami semēšanas nosacījumi:

- jārada vide un tādi apstākļi, kurā bērns izjutīs psiholoģisku drošību;
- jārada vide un tādi apstākļi, kurā bērns izjutīs psiholoģisku brīvību.

Bērnu psiholoģisko drošību māksliniecisko darbību laikā veido bērna vērtību atzīšana un mākslinieciskā darbība tiek sekmēta, ja pedagogs bērnu uztver kā vērtību pašu par sevi viņa darbībās, neatkarīgi no viņa stāvokļa un uzvedības. Attieksme būs patiesa tikai tajā gadījumā, ja pedagogi un vecāki izjutīs bērna potenciālās iespējas un ticēs viņam, tādejādi, arī bērns izjut drošību un izprot, ka var būt tas, kas ir patiesībā. Psiholoģiskā brīvība nozīmē bērna simboliskās izteikšanās brīvību zīmēšanā, kurā bērnam ir brīvība izteikt savas domas, jūtas un stāvokļus, jo tas sekmē atklātību, kā arī tēlu, jēdzienu un dažādu nozīmju salikumus. Izteiksmes brīvība saistās ar simboliem, jo simboliskā izteikšanās neprasa ierobežojumus (Rodžers, 1994).

A. Ļubļinska par bērna patstāvības virzītājiem uzskata praktiskās darbības pieredzi un izziņas attīstību, kā arī sabiedrisko virzību. Autore par galveno uzskata sniegto zināšanu, prasmju un apgūto iemaņu sabalansēšanu ar bērna vēlmēm, interesēm, motīviem un attieksmes veidošanu pret šo procesu (Ļubļinska, 1994). Patstāvīgā darbība, kura konstatēta nevis rezultāta vai gala produkta iegūšanā pēc dotā parauga, bet tajā gadījumā, ja bērni, mākslinieciskās darbības rezultātā atrod kaut ko jaunu (novitāte), kas atšķiras no dotā parauga vai varianta, tiek dēvēta par radošu. Tā liecina par augstu bērna patstāvības līmeni (Vigotskis, 1994).

R. Džejs izvirza svarīgus principus bērnu radošas darbības aktivizēšanai:

- bērnam jādot iespēja radoši un brīvi izpausties, darboties;
- neuzspiest savas vēlmes (Ļaut bērnam pašam darīt, nevis darīt bērna vietā, jo vairāk darbosies viņu prāts.);
- jānodrošina radoša vide (Daba – vislabākā telpa brīnumu radīšanai.);
- jāpiedalīties kopīgās rotaļās;
- ļaut darināt mitekļus, sapņu namiņus (Piemēram, rotaļlietu sortimentā var iekļaut dažādus apģērbu gabalus, no kuriem bērns var veidot mitekļus) (Džejs, 2010).

Var secināt, lai skolotājs varētu bērnam būt radošuma sekmētājs un motivētājs, viņam pašam ir jābūt radošam, nemitīgi papildinot savas zināšanas. Skolotājs pirmsskolā ir kā paraugs bērnam un

atbalsts attīstības augšanai. Ja skolotājs spēj pats radīt radošus dabus un bērnam piedāvāt interesantus un aizraujošus darbiņus, un ieinteresē bērnu pašu darboties, tātad pedagogs ir tas, kurš attīsta bērna domāšanu, iztēli un fantāziju, sekmējot radošumu. Radošo darbību sekmē – dažāda veida rotaļas, priekšmeti, kuri atrodas bērnam apkārt, piedzīvotie impulsi no pasaules, radoši darbības apstākļi un droša, mājīga, radoša vide, kas ir bērna vajadzība, kas sekmē bērnu uz radošām, jaunām darbībām. Pedagoģa līdzdalība, atbalsts, sapratne un līdzpārdzīvojums virza bērna radošuma attīstību. Radoša pedagoģa iespaidā bērni var pilnvērtīgāk attīstīt savas radošās spējas dažādās darbību un izpausmju jomās, ja bērns izjutīs drošības izjūtu un tiks nodrošināta psiholoģiska brīvība un drošība, kā arī radoša vide, ļaujot bērnam zēikt savas domas, jūtas un iekšējos stāvokļus.

1.3. Pirmsskolēna radošums zīmēdarbībā

Tēlotājdarbība pirmsskolā ir bērna pašattīstības sekmētāja un tēlotājdarbības veidi pirmsskolā ir zīmēšana, gleznošana, veidošana un aplicēšana. Dominējošais tēlotājdarbības veids pirmsskolā ir zīmēšana. (Hibnere, 1998). Šajā nodaļā tēlotājdarbības kontekstā tiks analizēti jēdzieni: mākslinieciskā darbība, tēlotājmāksla, vizuālā māksla, zīmēdarbība - zīmēšana.

Mākslinieciskās darbības pamatā ir bērna dabiskā tieksme pēc darbības - kustības. Kustības lielā mērā sasiņtas ar bērna rotaļu darbību. Rotaļa nodrošina fizisko un garīgo spēku attīstību, atraisa iztēli un fantāziju, rosina viņa radošo darbību. Rotaļā meklējami arī bērna mākslinieciskās darbības pirmsākumi. Mērķtiecīgi virzīta rotaļa ir bērna izpausmju sekmētāja mākslinieciskajā darbībā, kas ietekmē gribas attīstību. Dodot bērna spēkiem piemērotus uzdevumus, bērns pats vada sava darba izpildi no radošas ieceres līdz gatava rezultāta iegūšanai. Garīgā un fiziskā aktivitāte, kādu izraisa mākslinieciskā darbība, veido niansētas jūtas, attīsta spēju iejusties, smalkjūtību un pieklājību, stiprina personības garīgos spēkus (Anspaks, 2004). Pirmsskolas vecuma bērnus ir nepieciešams iepazīstināt ar mākslu dažādos veidos (klasiskā mūzika, mākslas darbi), kas rosina bērnus radoši izpausties pašiem, kā arī pilnveido personību. Lai bērns spētu izteikt to ko viņš jūt, to kas viņam patīk, pēc kā viņš ilgojas, liela nozīme ir brīviem zīmējumiem un citai brīvai darbības izteiksmei (Dauge, 1928). Savukārt, J. Anspaks atklāj, ka māksla ir varenākais līdzeklis fantāzijas attīstībai (Anspaks, 2004). Mākslinieciskā darbība tiek uzskatīta arī par cilvēka attieksmes realizācijas procesu pret apkārtējo pasauli un tā ir uzskatāma par līdzekli, kas atspoguļo bērna attīstību un izaugsmes dinamiku. I. Miķelsone norāda, ka pirmsskolas vecuma bērna mākslinieciskajā darbībā parādās tādas specifiskas domāšanas īpatnības kā konkrētība un tēlainība. Mākslinieciskā darbība ir cieši saistīta, ne tikai ar

atsevišķām psihiskajām funkcijām - uztveri, atmiņu, domāšanu, iztēli, bet arī ar personību kopumā. Māksliniecisko darbību izpausmēs parādās bērna interese, temperaments, zināmas dzimuma atšķirības (piemēram, zēniem patīk zīmēt policistus, mašīnas, kuģus, meitenēm – ziedus, tauriņus, mājas, ainavas). Zēniem ir vērojama tieksme uz uztveres dinamisku attēlošanu, bet meitenēm - uz statistisku attēlojumu, tāpēc meitenes savos darbos izmanto dekoratīvo un ornamentālo rotājumu (Miķelsone, 2003).

Māksliniecisko darbību pirmsskolā ietekmē vide, kurā bērns atrodas un pedagogs, kas vada bērna darbību. Pedagogam, mākslinieciskajā darbībā, ir jānodrošina bērns ar dažādiem materiāliem un palīdzekļiem, kas ieinteresēs bērnam apgūt dažādas tehnikas veidus. Videi, kurā bērns atrodas, vēlams būt drošai, mājīgai un piemērotai bērna attīstības vajadzībām, lai bērns spētu justies brīvs un varētu radoši darboties. Radošs, pozitīvs un sirsnīgs pedagogs, ir tas, kurš strādā ar bērniem un piedāvā dažādas mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus un tehnikas, nodrošinot savstarpēju uzticēšanos.

Tādēļ ir svarīga vide, kurā bērns atrodas, vēlams būt drošai, mājīgai un piemērotai bērna attīstības vajadzībām, lai bērns spētu justies brīvi un varētu radoši darboties (Lieģeniece, 1999). Arī B. Frīdenberga apgalvo, ka pieaugušais, radot tēlotājdarbības procesam atbilstošus apstākļus, sekmē izaugsmes iespēju, lai bērns varētu attīstīt savu iztēli un pielietot to atbilstošu uzdevumu risināšanai, norūdītu sevi un paplašinātu savu redzesloku. Tāpēc bērnam nepieciešams augt tādos apstākļos, kas ir bagāti ar impulsiem un stimuliem (Frīdenberga 2003). Pozitīvs, sirsnīgs un radošs pedagogs, ir tas, kurš strādā kopā ar bērniem un piedāvā dažādas mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus un tehnikas, nodrošinot savstarpēju uzticēšanos. Pirmsskolas vecums ir tas laiks, kad visoptimālāk var bagātināt bērnu zināšanas, prasmes un attieksmes. Mācību vide ir tā vieta, kur bērns veido savas pieredzes, vērtības, prasmes, mācās veidot attieksmi pret sevi un apkārtējo pasauli, kur mācās iegūt iemaņas un zināšanas. Bet tas ir atkarīgs no bērnam piedāvātajām iespējām tapt par savas darbības subjektu. Mācību vide ir socializācijas vieta, kur bērns stājas mijattiecībās ar pieaugušajiem un bērniem. Tā ir vide, kurā bērns mācās un piedalās pats savas personības bagātināšanā. Pedagogs rada apstākļus, respektējot ārējos nosacījumus (fiziskās vides veidošana) un iekšējos (bērna dabas respektēšana), lai palīdzētu bērnam attīstīties (Lieģeniece, 1999).

S. Ķirse atzīst, ka tēlotājdarbībai piemīt fantastiska īpašība – attīstīt, veicināt, bagātināt cilvēka spēju strādāt vienatnē, nodot savu iekšējo informāciju ar līniju, krāsu un formu kā kaut ko ļoti individuālu, neatkārtojamu, īpašu un nozīmīgu. Viss tēlotājdarbības skaistums slēpjas bērna mierīgajā, iekšējā atklājuma procesā. Bērns ļauj ķermenim apzināti pārdzīvot šo procesu, un pārdzīvotais pārvēršas patstāvīgā izpildījumā, jo bērna jaunā prasme dzīvo ķermeņa uztveres pārdzīvojuma atmiņā

(Ķirse, 2002). Bērna tēlotājdarbības spējas attīstās pakāpeniski. Spējas attīstās aktīvās darbības procesā - pieaugušo vadībā. Paša bērna zināma ievirze, spēcīgas jūtas, dzīves intereses un tieksmes uz kādu noteiktu radošās darbības veidu, var parādīties jau agrā bērnībā. Tēlotājdarbība pirmsskolā ir bērna pašattīstības sekmētāja. Bērnam pasaule ir pilna ar noslēpumainiem priekšmetiem, kuru jēgu viņš vēl nepazīst, ar neizprotamiem jēdzieniem, vēl neizdibinātām attieksmēm. Iztēle un fantāzija ir prāta īpašības, bet prāts, kas apveltīts ar iztēli, vienkārši atspoguļo, turpretī prāts, kas apveltīts ar spēju fantazēt - rada. Radošo spēju attīstība ir ilgs un grūts process. Tajā bērni iepazīstas ar mākslu, iegūst pirmos mākslinieciskos iespaidus, izmēģina dažādus veidus, kuru pamatā ir zīmēšana, veidošana, un aplicēšana. Tēlotājmāksla ir interesanta pirmsskolas vecuma bērniem, jo izmantojot krāsaino papīru, zīmuļus, krāsas un plastilīnu un citus materiālus, bērnam ir iespēja paust savu viedokli par apkārtējo pasauli (Сакулина, Комарова, 1982).

G. Svence raksta, ka ar iztēli saistās arī zīmējumi. Kad bērnu zīmējumos un švīkojumos parādās punkti, tas nozīmē, ka bērns sāk saprast, ka pastāv cieša saikne starp realitāti un zīmuļa iespējām to atveidot, jo tas ir rokas un acu koordinācijas sākums, kas rodas 3 - 4 gadu vecumā, tad arī notiek pāreja uz zīmējumu kā simbolu. Sākumā bērns zīmē nevis to ko redz, bet to, ko domā asociatīvi, piemēram, ja pirms zaķa zīmēšanas iedod aptaustīt mīksto, pūkaino rotaļlietu, bērns zīmēs izjūtas, nevis zaķi. 3 - 4 gadu vecumā bērns cilvēku zīmē kā galvkāji (galva ar kājām). Pakāpeniski bērns sāk zīmēt rokas, matus, ķermeni. Ap 6 - 7 gadu vecumā bērns zīmē galvu, kaklu, seju, rokas, kājas, apavus, drēbes un citus objektus. Bērns lietas zīmē tādās krāsās, kuras atbilst viņu emocionālajam noskaņojumam, piemēram, bērns visu labo un mīlo zīmē gaišās un spilgtās krāsās, bet slikto – tumšās krāsās. Zīmējumu krāsu izvēle saistās arī ar bērna temperamenta tipu (Svence, 1999).

Darba autore aplūkoja V. Lovenfelda un B. Edvardsas viedokļus, kuri ir iedalījuši no 2 līdz 6 gadiem bērnu zīmēšanas prasmju attīstību radošajā un garīgajā izaugsmē, kuru var aplūkot 2. tabulā (skatīt 2. tabulu).

2. tabula. Bērnu zīmēšanas prasmju attīstība radošajā un garīgajā izaugsmē

Bērnu zīmēšanas prasmju attīstība	2 gadi	3 gadi	4 gadi	6 gadi
Viktors Lovenfelds	Kricelēšanas stadija - Pirmie nekārtīgie kricelējumi ir vienkārši aizraujošas	Pirmsshematiskā stadija - Pirmā apzinātā formas radīšana parādās apmēram trīs gadu vecumā un parāda taustāmu aplicinājumu bērna domāšanas procesam. Pirmais		Shematiskā stadija - Bērns nonāk pie „shēmas”, pie noteikta objekta

	kinestētiskās aktivitātes apliecinājumi, nevis mēģinājumi portretēt vizuālo pasauli. Pēc sešu mēnešu kricelēšanas zīmes ir daudz kārtīgākas, jo bērni kļūst rūpīgāki. Drīz viņi sāk dod kricelējumiem nosaukumus, un tas ir svarīgs pagrieziens attīstībā.	attēlošanas mēģinājums ir cilvēks, parasti ar apli galvas vietā un divām vertikālām līnijām kāju vietā. Vēlāk attīstās citas formas, skaidri saprotamas. Bērni pastāvīgi meklē jaunus jēdzienus, tāpēc simboli pastāvīgi mainās.	portretēšanas veida, lai gan tas mainīsies, kad vajadzēs portretēt kaut ko svarīgu. Shēma parāda bērna aktīvās zināšanas par subjektu. Šajā stadijā ir noteikta kārtība telpas attiecībās: viss atrodas uz pamatlīnijas.	
Betija Edvardsa	Kricelēšanas stadija - Dažādi kricelējumi parādās pusotra gada vecumā, bet visnotaļ ātri tie iegūst noteiktu apveidu. Pirmās ir apļveida kustības, jo anatomiski tās ir visdabiskākās.	Simbolu stadija - Pēc nedēļām ilgas kricelēšanas bērni atklāj mākslu – zīmēts simbols var apzīmēt reālu apkārtējās vides lietu. Apaļā forma kļūst par universālu simbolu gandrīz vai visam. Vēlāk simboli kļūst daudz sarežģītāki, atspoguļojot bērna novērojumus apkārtējā pasaulē.	Zīmējumi, kas stāsta - Četru vai piecu gadu vecumā bērns ar zīmējumu palīdzību sāk stāstīt vai risināt problēmas, mainot pamatformas, ja nepieciešams izteikt nozīmi. Nereti, tiklīdz problēma ir izteikta, bērns labāk spēj ar to tikt galā.	Ainava - Piecu vai sešu gadu vecumā bērni attīsta simbolu komplektu, lai radītu ainavu, kas beigu beigās kļūst par variāciju, ko bezgalīgi atkārtot. Zila līnija un saule lapas augšpusē un zaļa līnija apakšā kļūst par debesu un zemes simbolisku atspoguļojumu. Ainavas tiek veidotas rūpīgi, tādējādi radot iespaidu, ka jebkuras vienas formas atņemšana izjauks visa attēla līdzsvaru.

Izpētot Viktora Lovenfeldsa un Betijas Edvardsas iedalījumu no 2 līdz 6 gadiem bērnu zīmēšanas prasmju attīstību radošajā un garīgajā izaugsmē¹, var secināt, ka bērni no divu gadu vecuma

1

<http://www.learningdesign.com/Portfolio/DrawDev/kiddrawing.html#anchor2499733>

savos zīmējumos atveido kricelējumus, kurus bērns attēlo zīmējumā caur sajūtām, dabiski un rotaļīgi tām ļaujoties. 3 gadu vecumā bērnam parādās apzināti zīmējumi, jo bērns zīmēšanas procesā “pieslēdz” klāt domāšanu un rada jaunu mākslu, jo bērns pastāvīgi meklē jaunus jēdzienus, tāpēc bērnu zīmējumos patstāvīgi mainās simboli, kas atspoguļojās jaunās līnijās. Tādēļ, bērnu redzesloku paplašināšana ar jauniem objektiem ir nepieciešama pēc iespējas plašāka, lai bērns savos darbos to atveidotu un kura rezultātā ir oriģināli darbi.

4 - 5 gadu vecumā bērna zīmējumos parādās jaunas līnijas un pamatformas, jo bērns šajā vecumā ar zīmējumu palīdzību sāk izteikt savas problēmas un bērns ar zīmējuma palīdzību sāk stāstīt vai risināt problēmas un to uzzīmējot, bērns no tās atbrīvojas, un tajā brīdī bērnam ir iespēja radoši un brīvi izpausties zīmēdarbībā, radot oriģinālu darbu. Lūk, tāpēc bērnam ir jānodrošina līdzekļi un materiāli brīvi pieejamiem jebkurā laikā. Savukārt, 6 gadu vecumā bērns zīmē shematiski, saprotot pasaules lietu kārtību, tādējādi, bērnu zīmējumos redzami simbolu atspoguļojumi. Šajā vecumā bērnu zīmējumā ir saskatāmi simbolu komplekti. Piemēram – saule ir debesīs, puķe dārzā, māja uz zemes. Bērnam ir radusies izpratne, ka atņemot vienu formu tiek izjaukts līdzsvars. Piemēram – māja bez jumta, egle bez stumbra un tamlīdzīgi.

Ne visi bērni dzīvē kļūst par māksliniekiem, taču radošā darbība bērībā, kad mazajiem ir dabiska, aktīva tieksme uz to, maksimāli atbalstāma un sekmējama. Pareizi organizēta radošā darbība sekmē bērnu abstraktās un tēlainās domāšanas, kā arī iztēles, taustes sajūtu, citu psihisko procesu un īpašību attīstību. Vienlaikus obligāti jāveido mācību darbības elementi – prasme klausīties un izprast uzdevumu, prasme plānot, patstāvīgi atrast atbilstošus izteiksmes līdzekļus, un tehniskos paņēmienus, radoši risināt ieceri, ievērot darba kultūru, sanitārās un higiēnas prasības. Pirmsskolas vecumā veidojas personības kodols, kas ietekmē cilvēka turpmāko dzīvi. Ar tēlotājdarbību bērnu pasaule padarāma skaistāka, priecīgāka, daudzveidīgāka un emocionāli bagātāka. Tā rosina bērnu pašu radīt darbus, kas atspoguļo vēroto un fantāzijā radīto (Frīdenberga 2003). Tēlotājmāksla nodrošina personības attīstību veselumā. Mākslas vērtību izpratne ir gudras, tolerantas un vispusīgas sabiedrības attīstības pamats un mākslas izglītība rosina bērna emocionālo attīstību, un var radīt labāku līdzsvaru starp kognitīvo un emocionālo attīstību (UNESCO, 2006, 5).

Zīmēšana ir dominante – vadošā personības attīstībā (Hibnere, 1998). Zīmēšana ir atslēga pasaules izpratnei un jaunradei jo bez zīmēšanas nevar iemācīties skatīties, jo spēja redzēt ir spēja zīmēt. Zīmēšana ir veids, kā izprast jaunradi un svaigs skatījums uz lietām. Svarīgi ir atcerēties, ka

šodienas bērna zīmējums ir ceļš uz rītdienas sasniegumiem (Gelbs, 2006). Zīmēšana jeb zīmēdarbība ir dabīga bērnu izpausme. Bērnā vēlme zīmēt parādās, tiklīdz ir pieejams kāds no darbības materiāliem. Iepazīšanās un eksperimentēšana ar dažādiem materiāliem raisa bērnā pozitīvas emocijas, zinātkāri un veido prasmes, kā arī attīsta bērnu intelektuālās spējas. Zīmēdarbība bērnā ir rotaļa – pašizteikšanās veids, kurā bērns parāda savas emocijas, pasaules uztveri un attieksmi. Zīmēdarbība tāpat kā rotaļa rodas bērna priekšmetiskajā darbībā un tās attīstība cieši saistās ar rotaļas attīstību un ir virzīta uz apkārtējās vides atspoguļošanu (Miķelsone, 2003). Arī D. Dzintere un I. Stangaine apgalvo, ka bērna zīmēšanai un fantazēšanai ir daudz līdzību ar rotaļu, jo iztēle, ilūzijas, kas izpaužas rotaļā ir līdzīga kā zīmēšanā un arī zīmēšana ir līdzeklis, ar kā palīdzību bērns var izpaust to, ko viņš jūt savā dvēselē. Brīvās izvēles zīmējums ir bērna iekšējās apziņas izpaudums realizēt to, kas viņā ir paslēpts (Dzintere, Stangaine, 2005). D. Vigule zīmēšanu sauc arī par rotaļu, kurā bērns attēlo savas iekšējās domas. Tēlotājdarbība nav tikai rokas vingrināšanas veids, bet arī savu domu izteikšanas veids, tādēļ bērna zīmējumi ir uzskatāmi par mākslinieciskām vērtībām (Vigule, 1998).

Zīmēšanai ir liela nozīme bērna vispārējā attīstībā, jo tā sekmē un veicina bērna darbības un viņa smalko kustību attīstību (sīko pirkstu muskulatūru). Nejausa līdzība ar kaut kādu priekšmetu atdzīvina veselu virkni brīvu līniju un var noderēt par pirmo pamudinājumu apzinīgai zīmēšanai. Bērna atmiņā jau ir noteikti tēli, kurus viņš cenšas atdarināt ar zīmuli. Kā atzīmējis R. Šteiners, vispirms bērns sajūt tad uztver, tad izveido priekšstatus un veido jēdzienus. Bērnā ir jāattīsta priekšstatīšana, sajūtas un griba. Un sajūtas pēc kāda laika pašas bērnā pamodīsies kā domas (Šteiners, 2000).

Zīmēdarbības procesā notiek daudzveidīgu prasmju attīstība, jo tas ir nozīmīgi ne tikai zīmēšanas prasmju attīstībai, bet arī rakstītprasmju, lasītprasmju un citu prasmju pilnveidei (Miķelsone, 2004). Zīmēdarbībā tiek izmantota valoda, jo bērns zīmējuma saturu pastāsta uzreiz pēc uzzīmētā zīmējuma un tas pedagogam palīdz izprast vizualizācijas saturu, un saruna ar bērnu pirmsskolā tiek skaidrots kā savstarpējā sadarbība un mijietekme (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014).

Katram bērnam piemīt spējas un dotumi, un pieaugušo uzdevums ir nodrošināt labvēlīgus nosacījumus to izkopšanai. Rotaļnodarbības organizējamas dažādi - izmantojot rotaļu elementus, balstoties uz bērnu interesēm, nevis uz piespiešanu un daudz laika jāatstāj radošajām rotaļām, kuru nozīme bērna attīstībā pirmsskolas vecumā ir ļoti liela, jo zīmēšana, tāpat kā rotaļa, rodas bērna priekšmetiskajā darbībā. Tās attīstība cieši saistās ar rotaļas attīstību un ir virzīta uz apkārtējās vides atspoguļošanu (Miķelsone, 2004). Skolotājs palīdz bērnam caur dabas un apkārtējās vides vērošanu

attīstīt uztveri, novērošanas spējas un prasmi salīdzināt apkārtējos priekšmetus, kā arī parādību krāsas (tikko izplaukušas lapiņas ir maigi zaļā krāsā, pieneņu ziedu kāti ir gaiši zaļā krāsā un koku lapas ir tumši zaļā krāsā). Skolotājs iesaista bērnus darbībās ar pētniecisko ievirzi un bērnus rosina pašus veidot atvasinātas krāsas, savstarpēji sajaucot pamatkrāsas (Frīdenberga, 2003). Skolotājs bērna radošajā darbībā vairāk izmanto pētniecisko metodi, kura tiek vērsta ne tikai uz bērnu patstāvību, bet arī uz to, lai attīstītu bērnu fantāziju un radošumu. Bērns pats kļūst par jaunu tēlu atklājēju, reproducējot savu iepriekšējo personīgo pieredzi un fantāziju. Ideāls stāvoklis bērna radošās darbības attīstībā ir tad, ja starp izziņas procesiem, kas nodrošina ieceres rašanos un ieceres praktisko realizāciju, ir līdzsvars, tas ir, ja abu minēto pušu attīstības līmenis ir analogs (Hibnere, 1977). Pēc V. Hibneres domām, radošās iztēles darbi aktivizē bērnus, jo viņiem tajos ir maksimālas iespējas pašizteikties un, ir iespējas savu individuālo ieceri neierobežoti vizualizēt. Zīmējot, bērns ir iekšēji un ārēji aktīvs, jo iztēlojas arvien jaunas situācijas, jaunas objektu struktūras (Hibnere, Grasmane, 2000).

Atbilstoši pirmsskolēna attīstībai organizējot radošos darbus, tiek sekmēta harmoniski un vispusīgi attīstītas personības veidošanās, internacionālā, idejiski politiskā un tikumiskā audzināšana, kā arī darbaudzināšana, tas veicina abstraktās un tēlainās domāšanas kā arī iztēles un citu psihisko procesu, un īpašību attīstību. Vienlaikus veidojami mācību darbības elementi – prasme klausīties un izprast uzdevumu, prasme plānot, patstāvīgi atrast atbilstošus izteiksmes līdzekļus, tehniskos paņēmienus un radoši risināt ieceri. V. Hibnere uzskata, ka atbilstoši pirmsskolēna attīstībai organizējot radošos darbus, tiek sekmēta harmoniski un vispusīgi attīstītas personības veidošanās, internacionālā, idejiski politiskā un tikumiskā audzināšana, kā arī darbaudzināšana, tas veicina abstraktās un tēlainās domāšanas, kā arī iztēles, citu psihisko procesu un īpašību attīstību (Hibnere, 1977). Vienlaikus veidojami mācību darbības elementi – prasme klausīties un izprast uzdevumu, prasme plānot, patstāvīgi atrast atbilstošus izteiksmes līdzekļus un tehniskos paņēmienus, radoši risināt zīmēdarbības ieceri.

Pedagogs rosina bērnu radošai darbībai, kas no reproduktīvās darbības atšķiras īstenošanas procesā un radošajā darbībā patstāvība ir obligāta mākslinieciskās darbības komponents, kas prasa grūtību pārvarēšanu, līdz ar to bērna patstāvīgo darbību var aplūkot kā noteiktu radošās darbības rezultātu. Ja bērni mākslinieciskās darbības rezultātā attēlo kaut ko jaunu, nebijušu, kas atšķiras no parauga vai dotā varianta, tad bērna patstāvīgā darbība tiek dēvēta par radošu un kreatīvu (Frīdenberga, 2003). Pirmsskolas pedagoga uzdevums ir vadīt bērna attīstību tā, lai savlaicīgi rosinātu spēju attīstību tajā brīdī, kad bērns tam ir ieinteresēts (Miķelsone, 2003).

Zīmēdarbība pirmsskolā ir bērna pašizteikšanās un pašattīstības sekmētāja, ievērojot pedagoģiskos nosacījumus zīmēdarbībai - bērna vajadzību, interešu ievērošana, brīvas darbības (laiks, vieta), izvēles (materiāli, sižets, tēli) un realizācijas iespējas (Hibnere, 2000). Bērna pašdarbība ir vēlme darboties, atdarināt un simbolu valodā izklāstīt savas emocijas, pārdzīvojumus un vajadzība pēc emocionālās atsaucības - apkārtējo atsaucība par bērna darbību. Pieaugušā pozitīva emocionālā attieksme veido arī bērna emocionālo attīstību, jo bērna emocionālā attieksme zīmēdarbības procesā atspoguļojas ne tikai pašā zīmējumā, bet, arī procesa laikā – bērna ķermeņa darbība, kustība – līdzpārdzīvojums (Ķirse, 2000). Pirmsskolēna zīmēdarbība ir cieši saistīta ar vizuālo spēju pilnveidi, bērna pašizpaušmes iespējām, kas atspoguļojas viņa zīmējumos.

Var secināt, ka zīmēšanas attīstība ir cieši saistīta ar rotaļas attīstību un ir virzīta uz apkārtējās vides atspoguļošanu. Darba autore uzskata, ka katra bērna mākslinieciski radošā darbība un gala rezultāts būs atšķirīgs, jo katrs bērns uztver, sajūt un izjūt lietas, objektus (pasauli) individuāli. Zīmējumu un citu mākslas darbu dažādību noteiks arī bērna personība, jo ikviens bērns ir individualitāte ar savām domām, sajūtām un emocijām, un katram bērnam ir arī sava dzīves pieredze, jo vairāk impulsu no apkārtējās pasaules bērns piedzīvos, jo daudzpusīgāks un radošāks būs zīmēdarbībā. Zīmēdarbība pirmsskolā ir bērna pašizteikšanās un pašattīstības sekmētāja, jo zīmēdarbība bērnam ir rotaļa – pašizteikšanās veids, kurā bērns parāda savas emocijas, pasaules uztveri un attieksmi.

Bērns izjusto, redzēto, uztverto izdzīvo sajūtās un pārdzīvotais pārvēršas patstāvīgā izpildījumā – zīmēdarbībā. Vispirms bērns sajūt, tad uztver, un veidojas priekšstati, jēdzieni, un pieaugušais ir vides radītājs, kas attīsta bērna sajūtas, priekšstatīšanu, vizualizēšanu, un sekmē gribu, kas ir nepieciešams radoša darba procesā. Zīmēdarbība bērnos rada prieku, izziņas interesi par apkārtējo pasauli, iztēlošanos, vizualizēšanas vēlmi, kā arī gribu darboties, iesaistīties radīšanas procesā, jo tā rosina bērnu pašu radīt darbus, kas atspoguļo vēroto vai iztēlē radīto. Var piekrist pedagogu un psihologu atziņām, ka tēlotājdarbība pirmsskolā ir līdzeklis, kas atbrīvo bērnu emocijas, sekmē iztēli un fantāziju, jo ar tēlotājdarbības palīdzību bērns iemācās redzēt, pētīt, saskatīt un sajūst, kas rosina bērnu uz brīvu, pašizteikšanās darbību, kura rezultātā ir radoša darbība un radošs, sociāli nozīmīgs darbs. Bez zīmēdarbības nav iedomājama bērība jo bērns ar to saskaras gan mājās, gan pirmsskolas izglītības iestādē. Ja spējams izprast bērnu radītos darbus, tad varam saprast kā bērns jūtas, kā viņš uztver apkārtējo pasauli un izprot lietas sev visapkārt. Tādēļ var secināt, ka zīmēdarbība pirmsskolā ir ne tikai pašizteikšanās veids, bet arī līdzeklis sevis izzināšanai, atklāšanai, izteikšanai, pašattīstīšanai un pašvērtēšanai. Kā arī līdzeklis apkārtējās pasaules iepazīšanai, pieredzes, attieksmju

gūšanai, veidošanai, tas ir kā līdzeklis bērna izzināšanai, attīstības virzīšanai, tādēļ bērna zīmējumi ir uzskatāmi par māklinieciskām vērtībām. Ja bērni zīmējumā attēlo kaut ko jaunu – jaunas līnijas, kas atšķiras no parauga vai dotā varianta, tad bērna patstāvīgā darbība tiek dēvēta par radošu un kreatīvu. Pedagoģa pozitīva emocionālā attieksme veido bērna emocionālo attīstību, jo bērna emocionālā attieksme zīmēdarbības procesā atspoguļojas ne tikai pašā zīmējumā, bet arī zīmēdarbības procesa laikā un to var novērot bērna ķermeņa darbībā un kustībā.

1.4. Pedagoģiski, psiholoģiskie nosacījumi radošas darbības sekmēšanai zīmētājdarbībā

D. Dzintere un I. Stangaine pētot D. Einona viedokli par radošajām rotaļām, D. Einons uzskata, ka praktiski viss, ar ko nodarbojas bērns pēc savas brīvas izvēles, ir rotaļa un tā mēdz būt priecīga, nopietna, kolektīva un vienpatna. Rotaļai raksturīga ir atkārtotāšanās un vienmēr to pavada fantāzija. Galvenais radošās darbības izpausmes veids ir improvizēšana ar savu pieredzi. Bērns improvizējot ar to, ko agrāk nezināja un radījis to, ko agrāk neprata darīt (Dzintere, Stangaine, 2007). Bērnu zīmēšanai un fantazēšanai ir daudz līdzību ar rotaļu. Iztēle, ilūzija, kas izpaužas rotaļā ir līdzīga arī zīmēšanā. Arī zīmēšana ir līdzeklis bērnam, ar kā palīdzību bērns var izpaust to, ko viņš jūt savā dvēselē, uzsver Dzintere un Stangaine (Dzintere, Stangaine, 2007).

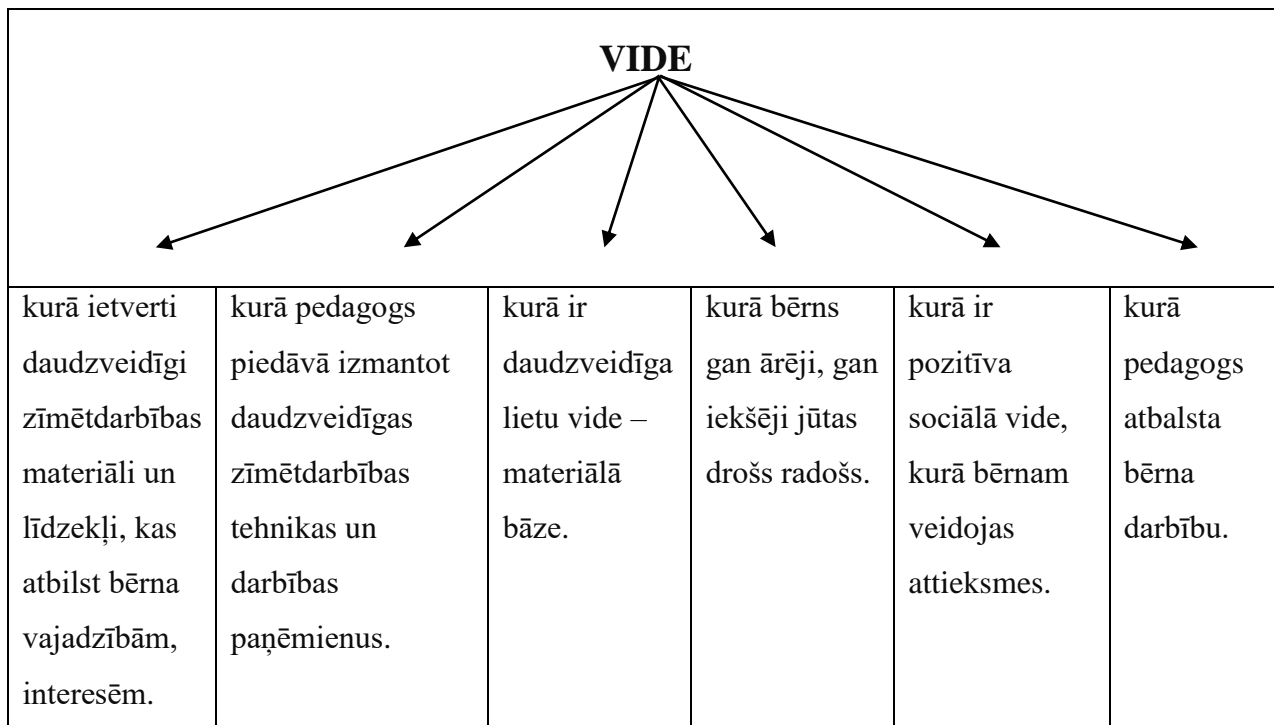
Pedagoģa galvenais uzdevums ir veicināt bērnu iztēles attīstību un radīt tādas pedagoģiskos apstākļus, lai bērni apgūtās zināšanas, iemaņas, prasmes un attieksmes savā darbā mācītos radoši izmantot. Bērns ar visām savām sajūtām ir vidē, tādēļ ir nepieciešama tāda vide, kurā bērns jūtas labi. Īpaši sekmīga ir tā vide, kurā ir daudzveidīgi dabas materiāli - koka rotaļlietas, kastaņi, zīles, salmi un citi dabas materiāli, jo šie materiāli paver iespējas bērna iztēlei un bērnam jāatrodas pēc iespējas tuvāk dabai. Bērns bērnībā, it īpaši pirmajos gados līdz zobu maiņai, ir viens vienīgs sajūtu orgāns, jo bērns spēj atdarināt arī cilvēku iekšējo pasauli. Pirmsskolas pedagoģam ir “jāstāv augstāk”, jo viņa ietekme uz augošo bērnu ir daudz lielāka, tāpēc visas darbības veicamas kopā ar bērniem. Pedagoģs iesāk darbiņu, iedvesmējot bērnus uz darbību un bērni viņam pievienojas. Pieaugušajiem ir jāizdzīvo šis process kopā ar bērniem. Ja bērnam dodam spēlēt ar kaut ko pabeigtu un skaisti noformētu, mēs kavējam viņa dvēseles attīstību, neļaujam atmosties fantāzijai, tādējādi bremzējam bērna paša darbību (Vilciņa, 1998). Bērns pats var izvēlēties laiku un vietu, kur un kā strādāt ar pieejamo materiālu. Skolotājam, sagatavojot materiālus un veidojot vidi, ir jāizvēlas videi draudzīgi un bērna veselībai nekaitīgi materiāli. Var bērnam piedāvāt strādāt ar dažādu taustāmu materiālu klāstu - sākot no raupja,

(piemēram grants, smilts) līdz samta audumiem. Sagatavota vide var būt arī āra vide, kurā bērns sākotnēji novēro lietas un parādības un vēlāk izmanto sagatavotos materiālus, lai apmierinātu savu vēlmi būt radošam (radīt). Kā raksta A. Asafreja, ekskursijas laikā pie jūras no turpat atrastajām putnu spalvām var smiltīs atveidot spalvu mākoņus un jūras ainavu (Asafreja, 2001).

Pirmsskolas vecumā bērna zīmēdarbību būtiski ietekmē pieaugušais, vide un paša bērna darbība (darbības aktivitāte). Ir nepieciešama tāda vide, kurā ietver daudzveidīgus materiālus, kas atbilst bērna vajadzībām, interesēm, veicinot sensoro pieredzi un emocionālo pārdzīvojumu. Arī sociāla vide kas ietver indivīdu savstarpējās mijattiecības, kas būtiski ietekmē bērnu intereses, vēlmes, izpausmes un attieksmes. Savukārt, lietu vide izpaužas kā materiālā bāze bērna radošās darbības nodrošināšanai, jo tas ir nozīmīgs faktors pirmsskolas izglītības programmas īstenošanā. Grupas telpā esošajiem materiāliem nepieciešams būt tādiem, kuri var nodrošināt bērna vajadzības un iespējas izpausties radošās, intelektuālās un mākslinieciskās darbībās. Pieaugušais ir vērotājs, kurš vēro un atbalsta bērna darbošanos fiziski un emocionāli, līdz ar bērnu priecājas par paveikto. Savukārt, bērna pašdarbība ir vēlme darboties, atdarināt un simbolu valodā izklāstīt savas emocijas, pārdzīvojumus, vajadzība pēc emocionālās atsaucības, apkārtējo atsaucība par bērna darbību (Ķirse, 2000, 73).

Analizējot teorētiskās atziņas par vides ietekmi, darba autore vēlas uzsvērt, ka īpaši nozīmīgi bērna radošuma sekmēšanai ir vide, kurā bērns atrodas (skatīt 3. tabulu).

3. tabula. Vide radošas darbības sekmēšanai zīmēšanā

Zīmēdarbības satura atlasē un procesa organizācijā svarīgākais ir bērns, kuram pedagogs piedāvā interesantas, radoši attīstošas rotaļnodarbības, kurās bērnam veidojas attieksmes un pieredze radošajā darbībā. Pedagogam rotaļnodarbības jāvada tā, lai bērns ar interesi iesaistoties radošajā darbībā, pielietojot savu iztēli, fantāziju un radošo domāšanu, kurās izmantos dažādus zīmēdarbības paņēmienus un pielietos dažādus izteiksmes līdzekļus. Bet svarīgākais ir tas, lai kur atrodas bērns, būtu radoša, droša vide. Pedagogam jāvēro bērnu darbību un jāanalizē redzēto, jāiesaistās zīmēdarbībā kā sadarbības partnerim, un, uz novērojumu pamata turpmāk jāplāno, kā ieinteresēt bērnus radošai zīmēdarbībai, kurā jānodrošina daudzveidīga materiālu izvēle, lai bērns radoši izpaustos.

Programmas saturā liela uzmanība veltīta pirmsskolas vecuma bērnu radošās darbības, pašizpaušmes, domāšanas, uztveres un intereses sekmēšanai. Programmas uzdevumi paredz izmantot zīmēšanas nodarbībās dažādus materiālus, tradicionālas un netradicionālas tehnikas un dod iespējas integrēt citus darbības veidus (matemātiku, rakstīt mācīšanu) tēlotājdarbībā. V. Hibnere norāda, ka pedagoģiskajā procesā sekmīgai radošai darbībai vispirms nepieciešama psiholoģiska un praktiska gatavība darbam - izraisāma vispusīga psihes aktivitāte, īpaši kāpināms radošās darbības potenciāls, izraisāma pozitīva motivācija (Hibnere, Grasmane, 2000).

Vecākajā pirmsskolas vecumā bagātinās bērnu pieredze, daudzveidīgāki un precīzāki kļūst priekšstati. Bērnu iecere raksturojas ar daudzveidību un konkrētību. 5 - 6 gados bērniem ir izveidojusies prasme radīt izvērstu ieceri pirms attēlošanas procesa - tēlotājdarbībā. Šo prasmi nodrošina bērnu uzkrātā attēlošanas pieredze un apgūtie mākslinieciskie izteiksmes līdzekļi, un to pielietojums. Tomēr ne visi notikumi un parādības sekmē ieceres rašanos. Ieceri nodrošina tikai tie notikumi, lietas, priekšmeti un parādības, kuri radījuši bērnos intereses un pārsteigumu. Iecere rada vēlmi darboties. Tas ir - interesējošo priekšmetu vai parādību attēlot zīmējumā. Tādejādi, par nepieciešamību kļūst precīzu, šo lietu, priekšmetu un parādību priekšstatu veidošana (Комарова, 1990). Bērnu radošās darbības attīstību un darba izpildījumu kvalitātes pieaugumu sekmē, ja bērniem piedāvā daudzveidīgas zīmēšanas darbības tehnikas un vienlaicīgi nodrošina bērnus ar mākslinieciskās izteiksmes apgūtajiem līdzekļiem un materiāliem. R. Purmale uzskata, ka interešu centros lieti noder tā sauktās pārsteigumu kastītes, kurās saliek visdažādākās lietas bērna patstāvīgai, radošai, izziņošanai darbībai. Bērniem būs liela interese ieraudzīt arvien kaut ko jaunu un nebijušu, piemēram, pirkstiņlollītes, dažādus dabas materiālus, materiālus radošai darbībai, lai ir ar ko rotaļāties, darboties, par ko domāt. Viņa aicina skolotājas aktīvāk iesaistīt vecākus – gan ar idejām, gan praktisku lietu izgatavošanā, turklāt daudzas lietas var izgatavot arī bērni paši (Purmale, 2016). Darba autore uzskata, ka R. Purmales ieteikums ar pārsteigumu kastīti ir ļoti vērtīgs, lai sekmētu bērniem radošumu arī zīmētdarbībā. Piemēram, parādot bērniem pārsteigumu kastīti, kuru nosauktu par brīnumu kastīti, uzdodot bērniem jautājumu – kas varētu būt paslēpts brīnumu kastītē. Pirms brīnumu kastītes atvēršanas, uzdot bērniem uzdevumu – attēlot iedomāto lietu, priekšmetu vai parādību zīmējumā, piedāvājot dažādus zīmētdarbības palīgīdzekļus, sekmējot bērnu iztēli, fantāziju un radošumu, kas atspoguļotos bērnu radošajā darbības procesā un rezultātā.

B. Frīdenberga uzskata, ka „ar tēlotājdarbību var mērķtiecīgi attīstīt bērniem tādas īpašības kā krāsu, formu, uztveri, iztēli, gaumi, ja skolotājs plāno darbības dinamiku. Skolotājam ir mērķtiecīgi jādefinē tēlotājdarbības saturs, balstoties uz sasniegto iepriekšējā mācību pakāpē, ietverot iespējamo attīstības rezultātu” (Frīdenberga, 2003, 4).

Pirmsskolas bērnu zīmējumu saturs pēc iedalījuma pēc B. Frīdenbergas (2003) domām ir šāds (skatīt 4. tabulu):

4. tabula. Zīmējumu saturs pēc iedalījuma

ZĪMĒJUMI	<p>Zīmējums pēc objekta iepriekšēja novērojuma un atmiņas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • lauku un pilsētas ainavu elementi (koki, transportlīdzekļi, cilvēku un dzīvnieku figūras, putni, celtnes un citi elementi) neizvērstā kompozīcijā (bez sižeta) dažādos gada un diennakts laikos; • sižetiski darbi – lauku u pilsētas ainava izvērstā kompozīcijā; • zīmējums pēc dabas (dabā sastopamas formas – debesu ķermeņi, augļi, ziedi, lapas un citas formas neizvērstā kompozīcijā).
	<p>Zīmējums vērojot objektu tuvplānā (darbības procesa laikā topošo attēlu patstīgi salīdzina ar zīmējumo priekšmetu). Priekšmetu izzina ne tikai ar redzi, bet arī ar tausti.</p>
	<p>Radošās iztēles zīmējumi (bērni paši izvēlas lasītu, dzirdētu vai pašu sacerētu pasaku ilustrācijas, raksturīgāko darbību un notikuma vietas, atspoguļojot to zīmumā):</p> <ul style="list-style-type: none"> • ilustrācija pēc teksta (pēc dotām tēmām); • ilustrācija pēc tautas folkloras (mīklu atminējums, pasaku tēli – izceļ raksturīgāko); • radošs īstenības attēlojums (noskaņa dabā, gadalaikā, zemūdens valstībā, cilvēku izskats un citi).
	<p>Rotājošie darbi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • izmanto darbos klasiskā ornamenta rakstus, etnogrāfiskos rakstus un to elementus; • dekoratīvie darbi (galvenais ir ritms – viens elements aiz otra joslā, aplī, kvadrātam stūrīšos un vidū); • sadzīvē lietojami darbi – apsveikumi, ielūgumi, galda kartes un citi (rezultātam ir jābūt paktiski pielietojams).

Tēlotājdarbība pirmsskolā rada pamatu pilnvērtīgai saskarsmei starp pieaugušo un pirmsskolēniem, jo tā rada pozitīvu emocionālo pārdzīvojumu, tāpēc pedagogiskajā procesā ir svarīgi iekļaut pēc iespējas vairāk dažādus tēlotājdarbības paņēmienus. Ar tēlotājdarbību bērna pasaule padarāma skaistāka, priecīgāka, daudzveidīgāka un emocionāli bagātāka, jo tēlotājdarbība rosina bērnu pašu radīt darbus, kas atspoguļo vēroto vai fantāzijā radīto (Frīdenberga, 2003)

Pedagogam ir iespēja izmantot zīmēdarbību tās dažādos veidos, lai pastiprināti pirmsskolēnus iepazīstinātu ar pasauli un veidotu skaistā un labā izpratni (attieksmi). Tēlotājmākslas darbi, gleznas,

attēli, iespējās spēles, grāmatas, leļļu un citu teātru veidi ir līdzekļi, kas atspoguļo pasauli. Bērnudārza lietu vidē ir jābūt dažādiem mākslas darbu veidiem, lai caur tiem mācītu bērnus saprast pasauli un mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus. Bērnā mākslas darbu uztvere, ir atkarīga no bērna paša pārdzīvojumiem un no pedagoga ievadījuma mākslas darbu „lasīšanas ābecē” (Lieģeniece, 1995). Tēlotājdarbība pirmsskolā – bērna pašattīstības sekmētāja. Pirmsskolas vecuma bērnu tēlotājdarbība aplūkojama, kā attieksmju veidošanās process pret apkārtējo pasauli. Bērnu patstāvības līmenis mākslinieciskajā darbībā pieaug līdz ar viņu attīstību un iespējām veikt sarežģītākas fiziskās un garīgās darbības (Frīdenberga, 2003).

B. Frīdenberga rosina īstenot savas radošās pedagoģiskās idejas tā, lai katra bērna darbība kļūtu par pašstimulējošu procesu, kurā realizējas bērna pašiniciatīva, pašanalīze, pašnovērtēšana, pašizpaušme, pašattīstība. Viņa rosina ar sarunu un mūzikas palīdzību telpā radīt patīkamu noskaņojumu radošā mākslinieciskā darba veikšanai, vai arī pirms praktiskās darbības veikt iztēli rosinošu pārrunu un reprodukcijas vai parauga analīzi. Darba gaitu nepieciešams virzīt tā, lai tiktu apgūti vizuālās mākslas „ābece” pamati – nepieciešamās zināšanas un prasmes, gan spēja patstāvīgi radoši strādāt, spēja uztvert un vizualizēt (Frīdenberga, 2003).

Videi ir noteicoša loma vizualizācijas un uztveres procesa sekmīgā norisē un attīstībā. Šeit jāuzsver ne tikai savlaicīga materiālās bāzes sagatavošana, dažādošana, bet arī drošas psiholoģiskās vides radīšana. Radošu klimatu, pēc R. Fišera domām, nosaka saskarsme, un saskarsme gandrīz nekad nav neitrāla. Nozīme ir visam, kas tiek pateikts. Ne vienmēr svarīgi tas, ko saka, bet gan tas, kā to pasaka. „Bērnu iedvesmos aizrautīgs, entuziasma pilns pedagogs, kurš būs drošs, atklāts, apmierināts ar notiekošo. Galvenais - panākt saikni ar bērnu, kad viņš nebaidās. Pieaugušais, kas iedrošina bērnu domāt radoši, nesteidzinās bērnu, veltīs uzmanību bērna domām, ņems vērā bērna intereses, uzmanīgi klausīsies un nepārtrauks, nekritizēs, izturēsies kā pret līdzīgu”(Fišers, 2005).

Ļ. Vigotskis uzsver, pieaugušā lomu, lai bērns attīstītos, pieaugušajam jārada iespēja, kā darboties kopā ar bērnu, kur pieaugušais ir ietekmīgs starpnieks. Starpnieks – tas nenozīmē priekšā teicēju, bet gan virzītāju, kurš rosina domāt, meklēt, atrast, pārbaudīt. Tā ir virzība uz „tuvāko attīstības zonu” (Vigotskis, 2002).

Tēlotājdarbībā apgūstamās prasmes tiek sekmētas atbilstoši izglītojošiem uzdevumiem, kurus nosaka Ministru kabineta Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un tie ietver radošu virzību. Izstrādājot saturu zīmēdarbībai, tika ņemts vērā prasmju un paradumu attīstības secīgums, bērnu pieredze, intereses, vajadzības, pirmsskolēna attīstības likumsakarības. Pedagogs veido pirmsskolēna prasmes un bagātina pašpieredzi, paradumus, attieksmi, pilnveido vizuālās spējas un

sekmē bērna radošo spēju attīstību, lai pirmsskolēniem veidotos paradumi, pedagogam nepieciešams sadarboties ar bērniem, vērot, radīt iespēju atdarināt pieaugušā attieksmi, darbības. Ir nozīmīgs jēdziens, kas norāda kā bērns veido attiecības ar ārpasauli - tā ir atdarināšana.

Svarīgi ir pedagoģiskajā procesā ievērot didaktikas pieeju mācību satura apgūvē un intelektuālās darbības secīgumu. Secīgums nosaka pāreju no vienkāršākā uz sarežģīto, no tuvākā uz tālāko, no konkrētā uz abstrakto, un līdz ar to tas nodrošina bērna virzīšanos no nezināšanas uz zināšanām, brīva materiālu pieeja bērnam, dažādu tehniku pārzināšana (Sorokina, 1979). Pedagoģiskais process saistās ar bērna pašattīstību, būtiski ir apzināt, ka tēlotājdarbības rotaļnodarbību mērķis nebūt nav iemācīt bērnu pareizi zīmēt, aplicēt, veidot, bet gan: attīstīt izziņas procesus, bērnu psihomotorās iemaņas, veicināt radošu attieksmi pret darbu, veidot prasmi vērot, salīdzināt, pamanīt, radīt pozitīvas emocijas pret mākslu un tās valodu - līniju, formu, krāsu un apgūt elementāras zināšanas un iemaņas zīmēšanā, aplicēšanā, veidošanā, materiālu un izteiksmes veidus, to pielietojamību un spēt to visu realizēt praktiskajā darbībā. Bērna aktivitāti pedagoģiskajā procesā nodrošina dažādi zīmētdarbības līdzekļi un paņēmieni. To izvēli nosaka satura mērķis, uzdevumi, tomēr, jāņem vērā arī vairāki citi faktori: bērna motivācija un sagatavotība, bērna iepriekšējās prasmes, pieejamie materiāli tehnikas iespējas, vides nodrošinājums. Kā norādījis B.Liptons, cilvēka ģenētisko aktivitāti attīstībā kontrolē nevis gēni, bet tieši vides signāli (Liptons, 2011).

J. Zāle apgalvo, ka pirmsskolas vecuma bērniem raksturīga daudzveidīga materiālu izziņāšanas tieksme - bērns, kopīgi līdzdarbojoties ar pieaugušo, caur sajūtām (redzi, dzirdi, tausti, garšu, smaržu) iepazīst pasauli, kā arī dažādus māksliniecišķās darbības materiālus. Jo daudzveidīgāka būs materiālu izziņāšana, jo sekmīgāks būs māksliniecišķās darbības process (Zāle, 2008). Ja pedagogs darbojas ar kādu no zīmētdarbības materiāliem tikai formāli, izpildot audzināšanas un mācību programmas uzdevumus, un gaidot ātru bērna darbu, tad tiek bloķēta bērna vajadzība gan pēc radošas pašizpaušmes, gan pēc emocionālā kontaksta ar pieaugušo.

E. Vahtere piedāvā dažādas idejas bērnu radošuma attīstībai zīmētdarbībā gan iekštelpās, gan ārā. Apraksta radošas idejas, kā bērniem rosināt fantāziju un sekmēt radošumu zīmētdarbībā. Zīmēšanā tiek piedāvātas dažādas tehnikas paņēmieni, kā, piemēram, zīmēšana ar putnu spalvu, ar asvalta krītiņiem, ar ogli. (Vahtere, 2006).

I. Pudānes ieteikumi pedagogiem, lai sekmētu bērnu radošumu:

- pedagogam pedagoģisko darba procesu jāveido radošu, saturiski bagātu un interesantu;

- pedagogam jāplāno darbības, kuras ir rosinošas un tadas, kas ir plāotas, nemot vērā bērnu vēlmes un vajadzības: (ļaujot eksperimentēt, kļūdīties);
- pedagogam jāļaut bērnam izmēģināt dažādas aktivitātes, lai viņš spētu izvērtēt, kuras darbības viņu patiešām aizrauj un jāņem vērā bērna izteiktie viedokļi.

Pedagogiem ir nepieciešams sekmēt bērnu radošumu dažādās darbībās, kas pēc pārdzīvotā, sajūstā un izjustā var izpausties radošā zīmētdarbībā. I. Pudāne uzsver, ka bērnu darbība ir jāaktivizē:

- dažādās vizuāli radošās darbībās (līmēšanā, veidošanā un citās darbībās);
- dažādās mākslinieciskās izpausmēs (dziedāšanā, dejošanā, spēlēšanās radošās un teatrālās rotaļās, mūzikas klausīšanā un to pavadījumā, klausīties mūziku un tās pavadībā, ļaut bērnam brīvi kustēties);
- dažādās darbībās ar priekšmetiem, no dažādiem materiāliem (koka klučiem, kartona kastēm, plastmasas pudelēm un citiem materiāliem), ļaujot bērniem konstruēt un veidot interesantus, iztēlē radītus, sadzīvē nebijušus priekšmetus;
- bērna pieredzes bagātināšanā, iepazīstinot ar daudzveidīgiem literāriem darbiem, lai bērns iztēlē spētu iejusties varoņu tēlos un, pēc vajadzības, tos radoši attēlot;
- bērnu uz radošu darbību – izdomāt pašcerētu stāstu un izveidot savu grāmatiņu; bērnu vērojums un ekskursijas dabā (vērot kokus, kukaiņus, putnus, gulēt zālē un vērot debesis, iziet lietū un sajūst kā slapjās pīles nosēžas uz plauksts un citas aktivitātes, jo bērns pēc novērotā, pēc sajūtām, attēlo to uz papīra (Pudāne, 2012).

Pedagoģiskais process, materiāli un vide ir savstarpēji cieši saistīti un nav atdalāmi viens no otra. Organizējot pedagoģisko procesu zīmētdarbībā pedagogam ir jāņem vērā vides ietekme un materiālais nodrošinājums, kā arī dažādu tehniku pielietojums atbilstoši bērna vecumposmam, vajadzībām, interesēm un attīstības sekmēšanas iespējām.

Tātad, var secināt, ka bērna radošuma pirmsākumi ir no bērna brīvās rotaļas, kuras izziņu procesā tiek attīstīta radošā fantāzija un iztēle. Darba autore uzskata, ka pedagogam jo īpaši ir ievērojams šis nosacījums, jo bērniem pieaugušais ir autoritāte, kurš ar savu runu spēj iedrošināt vai arī radīt kompleksus un bailes riskēt. Pedagogiem stiprināma pašiem sava pašcieņa, būt pārliecinātiem par savām spējām, radošumu, jo ar to, kādi paši esam, varam iemācīt daudz vairāk nekā ar to, ko runājam.

Lai bērns spētu radoši sevi izteikt zīmēšanā, viņam nepieciešams daudzveidīgs process, dažādas pieejas un veidotā motivācija. Radoša vide, pārrunas, ikdienas gaitas spēj bērnu vadināt uz

radošām izpausmēm zīmēšanā. Darbības procesu nevar apspiest, tam jāļauj sava gaita, lai nerastos bērnos problēmas, piemēram, pašapziņas trūkums, kautrīgums, bailes par kļūdīšanos. Pedagoģs veicinot pozitīvu radošu pieeju savā darba procesā, arī sekmēs bērnu radošās izpausmes zīmēšanā, kā arī citās radošajās darbībās.

2. Radošās darbības sekmēšanas iespējas pirmsskolas vecuma bērniem zīmēšanā

2.1. Pētījuma metodoloģijas raksturojums

Lai iegūtu zinātnisku materiālu par radošās darbības sekmēšanas iespējām zīmēšanā vecākajā pirmsskolas vecumā, tika izmantota teorētiskās pētīšanas metodes – zinātniskās literatūras analīze, kurā darba autore izpētīja dažādu psihologu, zinātnieku un pedagogu atziņas, analizēja pedagoģisko, psiholoģisko literatūru par pedagoģisko procesu pirmsskolā, kā arī izzināja vecākā pirmsskolas vecuma bērnu psiholoģiskās attīstības likumsakarības. Tika pētīts pētījuma objekts: **pedagoģiskais process pirmsskolā – zīmēšanā**, kā arī pētīts pētījuma priekšmets: **radošuma attīstība vecākā pirmsskolas vecuma bērniem**. Darba autore praktiski pētīs vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošās darbības sekmēšanas iespējas zīmēšanā ar empīriskajām pētījuma metodēm (novērošana, anketēšana, pārrunas, iegūto rezultātu analīze), lai pārbaudītu hipotēzi: vecākā pirmsskolas vecuma bērna radošums tiek sekmēts zīmēšanā, ja bērns iepazīstas ar daudzveidīgiem zīmētdarbības līdzekļiem un dažādām tehnikām, darbojas brīvā, radošā vidē atbilstoši savai izvēlei un interesēm, ja pedagogs atbalsta bērna darbību.

Empīriskās pētījuma metodes (novērošana, aptaujas, pārrunas, pedagoģisko situāciju analīze un citas) “nodrošina jaunu zinātnisko faktu un sakritību iegūšanu kopā apstākļiem, kādi ir pedagoģiskajā realitātē”, atzīst A. Špona (Špona, 2004, 90). Darba autore savā pētnieciskajā darbā pielieto šādas empīriskās metodes:

Pedagoģiskais vērojums - I. Jurgena uasver, ka novērošanas metodi personības pētīšanā izmanto jau sen un šī metode dod objektīvu rezultātus tad, ja prot atlasīt būtisko, raksturīgāko, saskatīt vispārīgo un konkrēto (Jurgena, 2002). Mērķtiecīga, sistemātiska un ilgstoša novērošana – pedagoģisko parādību mērķtiecīga uztveršana, fiksēšana un analīze ir svarīga pedagoģisko parādību vispusīgai izpratnei un analīzei. Novērošanā var izmantot arī audio vai video ierakstus (tehniskos līdzekļus), lai konstatētu parādības kvantitāti vai kvalitāti (Špona, Čehlova, 2004). Novērošana kā zinātniska pētniecības metode atšķiras no ikdienišķās novērošanas metodes ar savu mērķtiecību, plānveidību, kā arī novēroto faktu kvalitatīvo un kvantitatīvo apstrādi (Jurgena, 2002), turklāt A. Špona apgalvo, ka novērojums ir zinātnisks, ja tas ir plānveidīgs, mērķtiecīgs, ilgstošs, patstāvīgs, kas norit dabiskā vidē. Novērojums pedagoģijā ir nozīmīgs tādēļ, ka šī metode ļauj precīzāk izprast cilvēka rīcības nianšes un jēgu, īpaši augoša bērna uzvedību, un novērošanas centrā ir cilvēks (darbīgs,

zinātgrībošs) ar savu grību, sajūtām un izjūtām (Špona, Čehlova, 2004). Darba autore, pirms veica novērojumus pētījuma sākumā, pēc dažādu psihologu un pedagogu atziņām, izstrādāja novērošanai 4 kritērijus (katrs kritērijs tika iedalīts 3 līmeņos), pēc kuriem darba autore izvērtēja katra bērna radošumu gan rotaļnodarbībās, gan arī citos dienas posmos (rīta cēlienos un pēcpusdienas brīvajos brīžos), kad bērni piedalījās zīmētdarbībā, lai objektīvi izvērtētu katru bērnu.

Anketēšana – tā ir grupveida pētniecības metode, kuru var lietot arī anonīmi. I. Jurgena anketēšanas metodi iesaka pielietot, pētot bērnu virzību un izziņas intereses (Jurgena, 2002). Darba autore anketēšanas metodi savā darbā izmantos, lai uzzinātu vai bērnam ne tikai bērnudārzā, bet arī mājās apstākļos ir iespējams sevi radoši pilnveidot zīmēšanā, vai vecāki veicina bērnam radošuma attīstību, kā arī, vai vecāki rada tādus ārējos apstākļus un vidi kas attīsta bērnam iztēli un fantāziju, kas izpaužas bērnu radošajā darbībā zīmēšanā, lai caur piedzīvoto, pārdzīvoto un izjusto radītu radošu darbu.

Pārrunas (saruna) – Pārrunas ir mutvārdu sazināšanās starp divām vai vairākām personām, neformāla vai lietišķa mērķtiecīga domu apmaiņa (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000). Lai pārrunas iegūtu objektīvu materiālu, ieteicams pārrunas organizēt tā, lai pētāmais bērns nevarētu atklāt un uzminēt pārrunas īsto mērķi, jo tas var iespaidot atbildes. Kā arī, organizējot pārrunas, nepieciešams ņemt vērā bērna raksturu, temperamenta īpašības. Darba autore organizēja pārrunas zīmēšanas rotaļnodarbību laikos, lai ierosinātu, motivētu un iedrošinātu bērnus uz radošu darbību, sekmējot bērnu radošumu zīmēšanā, kā arī mudināja, lai bērni izsaka savas sajūtas, emocijas un pārdzīvojumus pēc paveiktā darba.

Pētījumu rezultātu analīze – Pētījumu rezultātu analīze ir darba rezultātu analizēšana, noformēšana un publiska aizstāvēšana (Špona, Čehlova, 2004). Darba autore pēc veiktā pētījuma apkopos bērnu radošumu izvērtējumus pēc izvirzītajiem kritērijiem un salīdzinās tos ar bērnu izvērtējumiem, kuri bija izvērtēti pētījuma sākumā. Apkopojot rezultātus, darba autore varēs izanalizēt un izsecināt vai novadītās zīmēšanas rotaļnodarbības sekmēja radošumu vecākā pirmsskolas vecuma bērniem, vai darba autores hipotēze - vecākā pirmsskolas vecuma bērna radošums tiek sekmēts, ja bērniem tiek piedāvāti daudzveidīgi zīmētdarbības līdzekļi un dažādas tehnikas, nodrošināta brīva, radoša vide.

Pētījums tiek veikts "X" pirmsskolas izglītības iestādē no 2016. gada septembra līdz 2017. gada maijam. Pētījumā piedalās 10 vecākās pirmsskolas vecuma grupas bērni 5 - 6 gadu vecuma un pētāmo bērnu vecāki. Visu bērnu vārdi, kas iekļauti darba autores darbā, nav mainīti, bet bērnu vecāku vārdi ir anonīmi. Lai izvērtētu katra bērna radošumu zīmēšanā pēc pedagoģiskās novērošanas

metodes, darba autore, balstoties uz analizēto psihologu un pedagogu literatūras teorijām, izstrādāja radošuma izvērtēšanas kritērijus novērošanai, pēc kuriem izvērtēja katra bērna radošumu zīmēdarbībā pētījuma sākumā un pēc pētījuma, kurus var aplūkot 5. tabulā (skatīt 5. tabulu).

5. tabula. Radošuma izvērtēšanas kritēriji novērošanai

Kritēriji	Rādītāji līmeņos
1. Darba oriģinalitāte (Lika, 1999)	1 - Nekad neveido darbu ar oriģinālu pieeju, dara visu pēc parauga; 2 - Dažreiz atveido oriģinālu pieeju; 3 - Vienmēr spilgti atveido oriģinālo pieeju.
2. Iztēlē rada jaunus tēlus (jaunas līnijas) (Vigotskis, 1994; Hibnere, 1998)	1 - Nekad nerada jaunus tēlus savos darbos; 2 - Reizēm rada jaunus tēlus savos darbos; 3 - Vienmēr rada jaunus tēlus savos darbos.
3. Iniciatīvs (izrāda interesi) (Hibnere, 1998)	1 - Nekad neizrāda iniciatīvu izpausmi; 2 - Reizēm izrāda iniciatīvu izpausmi; 3 - Vienmēr izrāda iniciatīvu izpausmi.
4. Emocionālo sajūtu izpaušana (Ķirse, 2002).	1 - Nekad darbības procesā neizpauž sajūtas, emocijas; 2 - Dažreiz darbojoties, izpauž savas sajūtas, emocijas; 3 - Vienmēr darbojoties, izpauž savas sajūtas, emocijas (gan verbāli, gan neverbāli - runā līdzī, kustās ar ķermeni, darbojas ar mīmiku).

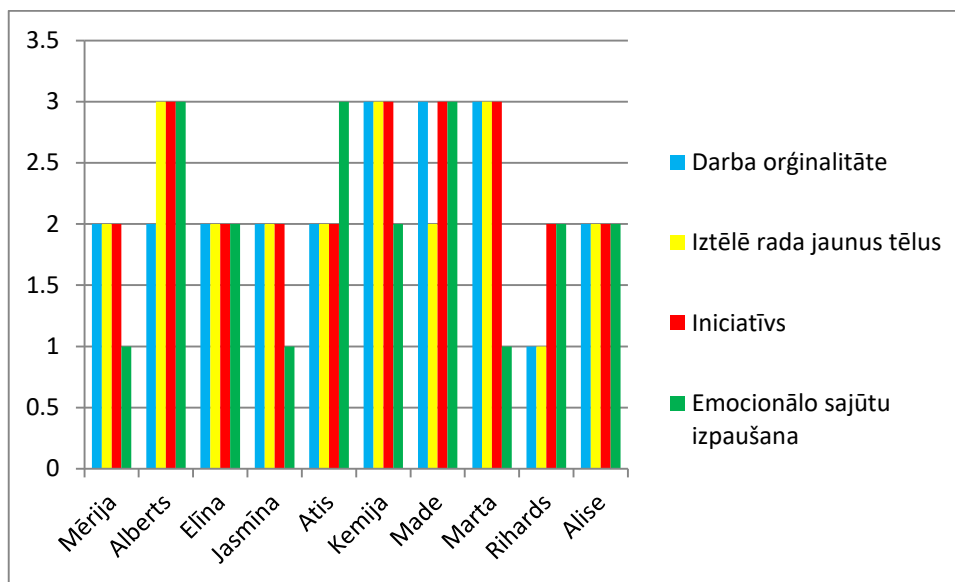
Darba autore, pēc izvirzītajiem kritērijiem, izvērtēja katra bērna radošumu pētījuma sākumā (skatīt 6. tabulu).

6. tabula. Bērnu radošuma izvērtējums pēc izvirzītajiem kritērijiem pirms pētījuma

Bērnu vārdi un vecums	Darba oriģinalitāte	Iztēlē rada jaunus tēlus	Iniciatīvs	Emocionālo sajūtu izpaušana
Mērija 6 g.	2	2	2	1
Alberts 6 g.	2	3	3	3
Elīna 6 g.	2	2	2	2
Jasmīna 6 g.	2	2	2	1
Atis 6 g.	2	2	2	3
Kemija 6 g.	3	3	3	2
Made 5 g.	3	2	3	3

Marta 6 g.	3	3	3	1
Rihards 6 g.	1	1	2	2
Alise 5 g.	2	2	2	2

Bērnu radošuma izvērtēšanas izpētes rezultāti pēc izvirzītajiem kritērijiem pētījuma sākumā (skatīt 1. attēlu) un to analīze.

1. attēls. Radošuma izvērtējums pētījuma sākumā pēc kritērijiem

Darba autore attēlā apkopoja radošuma kritērijus par katru bērnu, pēc noteiktiem kritēriju rādītājiem. Lūk šie dati rāda, ka katra bērna radošuma attīstība ir individuāla, tas atspoguļojas arī attēla rādītājos. Bērna radošās darbības rādītāji ir labi, taču darba autore uzskata, ka šos rezultātus nepieciešams bērniem uzlabot, sekmējot radošumu zīmēšanā, ievērojot katra bērna individuālās īpašības un spējas.

2.2. Bērnu raksturojums temata ietvaros

Pārsvārā gandrīz visi grupas bērni iesaistās dažādās darbībās pēc pašu iniciatīvas un aktīvi komunicē savā starpā, sadarbojas ar vienaudžiem un pieaugušajiem. Grupas bērni ir nodrošināti ar daudzveidīgiem dabas materiāliem, (zīlēm, kastaņiem, kokiem, čiekuriem, smiltīm un citiem materiāliem) mākslas darbiem un attēliem, kas attīsta bērnu radošo domāšanu un rosina bērnus uz darbību. Bērnu piedāvātās rotaļlietas pārsvārā ir no koka, filcētas, adītas un tamborētas (koka kluči, filcēti dzīvnieki, putni, bumbas, adītas dažāda garuma, platuma lentas un citi). Ik pa laikam, skolotājas papildina rotaļu centrus ar dažādām, pašgatavotām rotaļlietām un dažādiem dabas materiāliem, lai

attīstītu bērnu iztēli un fantāziju. Brīvajā laikā bērni iesaistās brīvajās sižeta rotaļās, atveidojot un dramatisējot tās ar lellēm, gan paši iesaistās sižetu lomā, un atdarinošajās rotaļās, kurās atveido dzīves pieredzētās problēmsituācijas. Darba autore piekrīt J. Anspaka apgalvojumam, ka rotaļa bērnam nodrošina fizisko un garīgo spēku attīstību, atraisa iztēli un fantāziju, rosina viņa radošo darbību, kā arī rotaļā meklējami arī bērna mākslinieciskās darbības pirmsākumi (Anspaks, 2004).

Grupā ir droša, brīva, radoša un mājīga vide, kas ir bērna attīstības vajadzība. Grupā ir izveidoti dažādi interešu centri (matemātikas, valodas, mūzikas, tēlotājdarbības, dabas mācības), kuros bērni aktīvi, izzinoši piedalās un radoši darbojas, un izzinošais, izpētītais atspoguļojas arī bērnu zīmējumos. Bērni zīmētdarbības rotaļnodarbībās izrāda lielu interesi un ir atvērti uz jauno, nezināmo, tikai kādam trūkst drosmes sevi izpaust zīmēšanā. Bērni gūst bagātus impulsus un stimulus no apkārtējiem apstākļiem, kas ir radīti bērniem visapkārt. Lai darba autore varētu objektīvi novērot, izvērtēt un raksturot visus 10 bērnus, balstoties uz izvirzītajiem kritērijiem, darba autore novēroja bērnus gan rotaļnodarbībās, gan arī citos dienas posmos.

Mērija (6 g.) – Mērija grupā bieži rotaļājas ar dabas materiāliem un rotaļlietām, kuras ir brīvi pieejamas grupā un arī bieži spēlējas ar smiltīm, un zīmē tajās, kuras ir pieejamas grupā, izliekot savas emocijas. Meitene piedalās grupu lomā, un teatros uzvedumos, kurās īpaši neizrāda emocijas, bet rotaļnodarbībās piedalās ar prieku. Bieži klausās ko citi saka un piekrīt citu teiktajam, kā arī atveido to, ko dara citi, tādēļ arī nav savs viedoklis. Meitenei nav pārliecības par sevi, līdz ar to arī zīmētdarbības darbos oriģinalitāte parādās reti. Savos zīmējumos, dažkārt, atveido tieši to pašu, ko ir uzzīmējis blakussēdošais draugs. Darba autore bieži saņem dāvanā Mērijas zīmējumus ar vien un tiem pašiem tēliem, viņas zīmējumos reti parādās jaunas līnijas, jauni tēli. Mērija dažreiz savos darbos atveido pasaku tēlus, jaunās līnijās. Par saviem mākslas darbiem īpaši nevēlās izteikties, ja izsakās, tad stāsta pavisam īsi un konkrēt. Meitene ir labi attīstīta sīkā pirkstu muskulatūra un rakstāmpiederumus, darbarīkus tur, un lieto pareizi. Praktiskos darbus paveic līdz galam un pēc sevis vienmēr sakopj darbavietu. Patīk locīt, līmēt, krāsot, griezt, gleznot un dziedāt. Mērija ļoti skaisti dzied, un nekautrējas to parādīt arī citiem. Var sacīt, ka meitenes radošais potenciāls ir manāms mūzikas rotaļnodarbībās, bet ir nepieciešams sekmēt Mērijas radošumu zīmēšanā, iedrošinot un atbalstot. Mērija ir ļoti vērtīga, jo viņa vienmēr pamana visu jauno, kas ir grupas vidē. Skolotājas radošās darbības ar deksmi vēro un izrāda par tām interesi.

Alberts (6 g.) – Zēns labprāt spēlējas ar grupas rotaļlietām un piedāvātajiem dabas materiāliem. Zēns dažreiz spēj savā iztēlē izdomāt jaunus tēlus un atveido tos rotaļās. Bieži iesaistās lomā un sižestiskās rotaļās. Zīmēšanas rotaļnodarbībās aktīvi iesaistās un strādā raitā tempā. Ja darbs

ieintresē, tos veic aizrautīgi un radoši bet zēns bieži vien grib būt pirmais, kas kavē zēna darba oriģinalitāti, bet ar saviem darba rezultātiem vienmēr ir apmierināts. Albertam patīk aplūkot citu bērnu uzzīmētos darbus un apspriest tos, izsakot savas domas un emocijas. Viņam patīk doties ik nedēļas garajā pastaigā, jo zēnam patīk vērot dabu un izzināt dabas norises katrā gadalaikā, kas bieži atspoguļojas zēna darbos. Sīkā pirkstu muskulatūra ļoti labi attīstīta un rakstāmpiederumus un darbarīkus tur un lieto pareizi. Patīk zīmēt ar dažādiem palīglīdzekļiem un zīmēšanā izmanto daudzveidīgus zīmētdarbības materiālus un tehnikas. Albertam patīk riskēt un izmēģināt visu jauno, nezināmo. Visbiežāk izmanto akvareļu krāsas, kurā zēns rotaļājas ar pamatkrāsām un spēj atvasināt krāsas un izteikt atklājumus. Patīk zīmēt cilvēkus un dabu, kas ik rītu atspoguļojās viņu brīvajos zīmējumos. Zēns ir emocionāls un savas emocijas izteikti izrāda gan rotaļnodarbībās, gan brīvajā laikā – zīmējot. Zīmējot, Alberta ķermenis emocionālās sajūtas izrāda ķermeņu kustībās un mīmikā, un bieži runā līdz darbības procesam. Albertam patīk klausīties pasakas, kā arī izdomāt pasakai turpinājumu un to uzzīmēt. Bieži pēta enciklopēdijas, attēlus un dažādas grāmatas. Izrāda lielu interesi par visu jauno, nezināmo, jo ir labas novērošanas spējas. Zēns ir ziņkārīgs un atvērts visam jaunajam.

Elīna (6 g.) - Reti ar savu iniciatīvu iesaistās spēlēs, rotaļās un zīmētdarbībā. Bieži zīmē rīta cēlienus, ja kāds tai brīdī arī zīmē un zīmējumos atveido princeses, kuras ir tieši tādas pašas kā citām grupas meitenēm. Reti Elīna savos zīmējumos atveido jaunus tēlus, līdzarto reti pielieto iztēli un viņas darbos reti parādās oriģinalitāte. Sīkā pirkstu muskulatūra ir labi attīstīta un rakstāmpiederumus, darbarīkus tur un lieto pareizi. Reti izrāda iniciatīvu rotaļnodarbībās, kad ir jāzīmē radošs darbs, jo meitenei grūtības sagādā domāšana, radot idejas, kas ir nepieciešams radošajos darbos, tādēļ meitenei ir jāstiprina gribas piepūle. Meitenei ir nepieciešama uzslava par katru paveikto darbu, jo viņai nav ticības un pārliecības par saviem veiktajiem darbiem. Elīnai patīk novērot, ko citi bērni zīmē, un tad iedvesmojoties no citiem, spēj paveikt savu darbu. Meitene labprāt brīvajā laikā līmē, griež, zīmēt, glezno un darbojas ar citām mākslas izpausmēm. Spēj organizēt savu rotaļu un darba vietu.

Jasmīna (6 g.) - Tēlotājdarbības procesā ļoti reti izpauž savas emocijas. Patīk zīmēt, gleznot, aplicēt un veidot. Zīmēšanas rotaļnodarbībās darbus sasteidz, jo vēlas sasniegt ātru rezultātu, līdz ar to ne vienmēr meitenes darbos ir attēloti jauni, iztēlē radīti tēli. Patīk zīmēt princeses un prinčus, izmantojot vaska krītiņus un zīmuļus. Zīmēšanas rotaļnodarbībās spēj pielietot daudzveidīgus zīmētdarbības līdzekļus un labprāt tos izmanto savos darbos. Par saviem darba rezultātiem apmierināta un ir svarīga uzslava. Meitene ir atvērta jaunām izzinošām darbībām, bet ir nepieciešams iedrošinājums. Ar prieku iesaistās mūzikas nodarbībās - labi dzied, notur toni un ir laba ritma izjūta.

Jasmīna aktīvi piedalās rotaļās bet reti rotaļas uzsāk pirmā. Rakstāmpiederumus, darbarīkus tur un lieto nepareizi. Meitene ir patstāvīga un ievēro kārtību un spēj sevi organizēt darbam.

Atis (6 g.) – Zēns ir aktīvs un grupas vidē jūtas droši. Atim patīk celtniecības rotaļas un sižeta rotaļas, kurās reti pēc savas iniciatīvas iesaistās. Visbiežāk konstruē mājas, veido automašīnas, lidmašīnas, kosmoskuģus, atveidojot tos ar grupas krēsliem un palīgmateriāliem – klučiem, čiekuriem, adītām lentām. Patīk izspēlēt dažādas lomu rotaļas, kurās zēns izspēlē dažādas problēmsituācijas. Savos brīvajos zīmējumos bieži attēlo robotus un dinozaurus, bet reti attēlo jaunus tēlus. Zīmētdarbībā reti izmanto daudzveidīgus palīglīdzekļus un materiālus. Zēnam ir grūti koncentrēties zīmēšanas rotaļnodarbībās, jo uzmanība vairāk vērsta apkārtējai videi, nevis darbam, kā arī savu darbu veic sasteigti. Rakstāmpiederumu satvēriens zēnam ir pareizs un zīmē ar labo roku. Atim patīk locīt no papīra dažādus objektus, kuros lokot, izrāda interesi un izpauž savas emocijas. Zīmējot, līmējot, krāsojot, vienmēr klusām pie sevis runā un kustās ar savu ķermeni. Atim patīk darboties ar akvareļu krāsām un ar tām eksperimentēt. Par savu darba veikumu vienmēr izsaka savas emocijas un domas. Gleznojot un zīmējot, Atis ļoti bieži izmanto zilo un sarkano krāsu.

Kemija (6 g.) – Patīk visa veida tēlotājdarbības rotaļnodarbības. Nodarbībās ir ļoti aktīva, centīga, atbildīga un strādā raitā tempā. Meitene darbus veic aizrautīgi, izrādot interesi par visu jauno, nezināmo, un par saviem darba rezultātiem ir apmierināta. Zīmēšanas nodarbībās darbus veic ar prieku un vienmēr pati rada savas idejas, kas atspoguļojas darba procesā un rezultātā. Spēj brīvi izpausties zīmētdarbībā un zīmēšanas līdzekļus un materiālus izmanto pēc iespējas daudzveidīgākus. Labāk padodas zīmēt darbus, kuriem nav noteikts temats, bet tādus darbus, kuriem ir dota iespēja brīvi izpausties pēc savas ieceres. Iecienītākais zīmētdarbības palīglīdzeklis ir zīmuļkrāsas. Patīk zīmēt princeses, kurām ik pa laikam mainās tērpa dizains, jo meitenei pašai no mazotnes patīk rotaļas, kurās var pārgēbties dažādos tērpos, tādēļ meitene bieži piedalās lomu rotaļās ar grupas bērniem, pārgēbjoties par dažādiem tēliem, kā arī pēj izdomāt iztēlē radītos tēlus un tos atveidot, iesaistot arī citus grupas bērnus. Kad meitene atveido teatrālu uzvedumu, tad reizēm var manīt meitenes emociju izpaušanu, žestus un dzirdēt runātprases izteiksmīgumu, skaidru runu un dažādus iztēlē radītos tēlu balsus tembrus. Rotaļās un zīmētdarbībā ir aktīva un radoša. Labprātāk zīmē pasaku varoņus pēc dzirdētajām pasakām. Redzes un dzirdes atmiņa ir ļoti laba, to var pamanīt radošajos darbiņos. Kemijas mīļākās krāsas ir rozā un dzeltena. Zīmējumos izmanto dažādus zīmētājdarbības palīglīdzekļus un daudzveidīgus materiālus. Zīmējumos vienmēr atveido oriģinālu pieeju. Savus darbus meitene vērtē augstu un ar tiem iepriecina gan draugus, gan skolotāju, uzdāvinot savus zīmējumus. Patīk arī dziedāt un dejot. Dziesmas dziedot, var novērot kā meitenes ķermenis izjūt ritmu.

Uztver ātri, saprot uzdevumu nosacījumus un norādes. Uzmanība noturīga un spēj ilgstoši koncentrēties, kā arī atmiņa noturīga, ļoti ātri iegaumē, un ir labas novērošanas spējas. Meitene ir patstāvīga un ievēro kārtību un patstāvīgi spēj sevi organizēt darbam. Sīkā pirkstu muskulatūra ir labi attīstīta un rakstāmpiederumus, darbarīkus tur un lieto pareizi. Patīk gleznot, zīmēt, līmēt, veidot un griest un viss cits, kas ir saistīts ar māksliniecisko darbību. Labas vizuālās novērošanas un reproducēšanas spējas un labi attīstīta iztēle. Meitene apveltīta ar radošām spējām.

Made (5 g.) – Made ir ļoti emocionāla meitene - vienā mirklī spēj skaļi smieties, bet otrā mirklī sirsnīgi raudāt. Kad meitene zīmē vai glezno, novērojot var redzēt, kā meitene iejūtās tēlā, izrādot dažādas emocijas un kustības. Viņai patīk princeses un ziedi, tāpēc bieži viņas darbos attēloti vai nu meiteņu tēli ar dažādām kleitām, vai nu ziedi, bet pietrūkst drosmes uzzīmēt jaunus tēlus. Madei patīk zīmēt un zīmējumos izmanto dažādus zīmētājdarbības līdzekļus, un daudzveidīgus materiālus. Mīļākie palīdzlīdzekļi zīmēšanā ir zīmuļkrāsas, jo uzskata, ka tad zīmējums izdodas gaišāks un maigāks. Pēc zīmējuma pabeigšanas, meitene vienmēr pastāsta ko uzzīmējusi un izsaka savas domas par uzzīmēto. Mīļākās krāsas sarkana, dzeltena, rozā. Satvēriens ir pareizs un visu dara ar labo roku.

Marta (6 g.) – Meitene vienmēr izrāda iniciatīvu gan rotaļās, gan zīmētdarbībā un iesaista citus bērnus darbībā. Vienmēr grib būt līdere, ja nespēj pārējos bērnus vadīt, pārtrauc rotaļu un meklē mierinājumu zīmējot. Zīmējot, lieto daudzveidīgas krāsas, dažādus palīglīdzekļus un zīmējumus labprāt izpilda dažādās tehnikās. Meitene zīmētdarbības procesā ar ķermeņu kustībām neizpauž sajūtas un emocijas, bet darba rezultātā var saskatīt meitenes pārdzīvojumus un piedzīvojumus. Meitene apveltīta ar radošām spējām, radoši izpaužās mākslinieciskajās darbībās. Darbus veic ar lielu atdevi un iztēli. Martai idejas nekad netrūkst, spēj pielāgties jebkurai problēmsituācijai. Patīk daudz zīmēt, arī brīvajos brīžos. Zīmējot, Marta savas radušās idejas atveido savos zīmējumos, kuru rezultātā ir radoši, oriģināli darbi. Labprāt zīmē princeses, dzīvniekus un dabas parādības. Tēlus zīmē ļoti izsmalcinātus un krāšņus. Krāsu uztvere ļoti laba. Mīļākā zīmēšanas tehnika ir zīmējums ar vaska krītiņu, kuru pēc tam pārklāj ar akvareļu krāsām, jo meitene uzskatas, ka tad darbiņš ir krāsaināks un interesantāks. Satvēriens pareizs un visu dara ar labo roku. Skolotājas radošos darbus vienmēr pamana un izrāda interesi par tiem. Meitene ir drosmīga, jo visu jauno, nezināmo vēlas izmēģināt pirmā. Meitenei piemīt radošuma īpašības – drosme, oriģinalitāte, netradicionāli risinājumi un bagāta fantāzija, ko izmanto mākslinieciskajās darbībās.

Rihards (6 g.) - Zēnam ir nepieciešams, atbalsts un iedrošinājums no pieaugušajiem, un ir nepieciešamība pēc iespējas vairāk iesaistīt rotaļās ar grupas biedriem, lai uzlabotu sociālās jomas attīstību un runātprasmi. Riharda dzimtā valoda ir latviešu, bet, var uzskatīt, ka otrā dzimtā valoda ir

zviedru, jo zēnam ir bieža dzīvesvietas maiņas, tāpēc arī zēnam grūtības sagādā visās jomās. Zēnam ļoti patīk automobiļi, tāpēc brīvajos zīmējumos ir redzami uzzīmēti automobiļi. Zēns bieži ir nomākts, novērots, ka zēns izmainās pie radošu darbību veikšanas, jo nespēj pats izdomāt jaunus tēlus. Ir nepieciešams paraugs (blakussēdošā bērna paraugs), pēc kura zēns cenšas atdarināt. Rihardam ir bail kļūdīties un viņš pārdzīvo neveiksmes, nevēloties piedalīties zīmēšanas rotaļnodarbībās. Zēns nav pārliecināts par sevi un saviem spēkiem. Zīmējot, dažreiz izrāda savas emocijas, runājot pie sevis. Par saviem darbiem pats neko nekad nestāsta, bet ja Rihardu uzrunā, vai paaicina pie sevis pastāstīt, tad zēns pastāsta par savu darbu īsi un kodolīgi. Rotaļās un zīmēšanas rotaļnodarbībās nekad neizrāda iniciatīvu, bet, ja iesaistās rotaļās, tad visbiežāk konstruē mājas un automašīnas. Rihardam patīk griezt un locīt dažādus tēlus no papīra. Zēnam patīk gleznot ar akvareļu un guašu krāsām, kā arī apzīmēt akmeņus ar eļlas krītiņiem. Patīk vērot citus bērnus un audzinātāju tēlotājdarbībā, un paslavēt par paveikto darbu.

Alise (5 g.) – Labprāt savos brīvajos zīmējumos zīmē ziedus un kukaiņus, jo meitene ir „dabas” bērns, kura dzīvo laukos. Patīk garās pastaigas, jo var vērot dabu. Vienmēr pamana skolotājas izveidotos gadskārtas stūrīšus un apspriež par tiem ar citiem bērniem, kas patīk un nepatīk. Bieži aplūko dažādu grāmatu un enciklopēdiju ilustrācijas. Alisei patīk zīmēt smiltīs, dubļos un sniegā. Mīļākās krāsas - sarkana, dzeltena un rozā. Brīvās zīmētdarbības laikā izmanto dažādus palīg līdzekļus. Zīmējot, dažreiz izpauž savas sajūtas un emocijas. Zīmējot, reti rada savas idejas, kuras atveido zīmējumos. Pārsvarā zīmējumi ir vienvēidīgi. Dažreiz redzēto, dzirdēto, sajūsto atveido zīmējumos un spēj pārliecināši par tiem pastāstīt. Labas pašapkalpošanās spējas, pēc sevis vienmēr visu sakārto. Patīk locīt, līmēt, griezt un gleznot, kā arī aust un šūt. Izrāda lielu interesi visam jaunajam, nedzirdētam un nezināmam. Patīk klausīties pasakas, dzejoļus, skaņdarbus un tos cenšas atveidot zīmējumā. Alise, zīmējot, visbiežāk izmanto krāsainos zīmuļus.

Darba autore, pēc apkopotajiem bērnu raksturojumiem, balstoties uz izvirzītajiem kritērijiem temata ietvaros, secina, ka pārsvarā visiem bērniem ir radošas spējas un ir potenciāls uz radošām darbībām. Reti bērni ir jā mudina uz zīmētdarbību. Bērni savos darbos atveido jaunus tēlus, kas izpaužas jaunās līnijās. Oriģinalitāte ir sastopama gandrīz visiem bērniem, katram ir savas idejas un katrs cenšas tās īstenot pēc savām spējām, bet ir nepieciešams organizēt tādas zīmētdarbības nodarbības, kuras bērnus ieinteresēs uz radošo darbību, izrādot iniciatīvu uz darbību un bērnu pozitīvās emocijas, un sajūtas varēs redzēt radošās darbības procesā, kas ir visvarīgākais zīmētdarbībā. Lai bērni gūtu pieredzi ar citiem zīmētājdarbības palīg līdzekļiem un materiāliem, ir jāpiedalās skolotājam, kas bērnus zīmētdarbībā nodrošina ar dažādiem un daudzveidīgiem materiāliem, un

palīg līdzekļiem, kurus var pielietot dažādās tehnikās un savstarpēji vienu ar otru apvienot, lai spētu bērņus sekmēt uz radošu darbību zīmēšanā. Jo daudzveidīgāks būs izvēles piedāvājums, jo bagātākas būs bērņņu iztēles iespējas. Darba autore uzskata, ka bērņņiem ir nepieciešams pēc iespējas vairāk darboties tādā vidē, kura ir nepiespiesta, radoša un brīva, un bērņņi brīvāk varēs izpaust savas emocijas, sajūtas radošās darbības procesā.

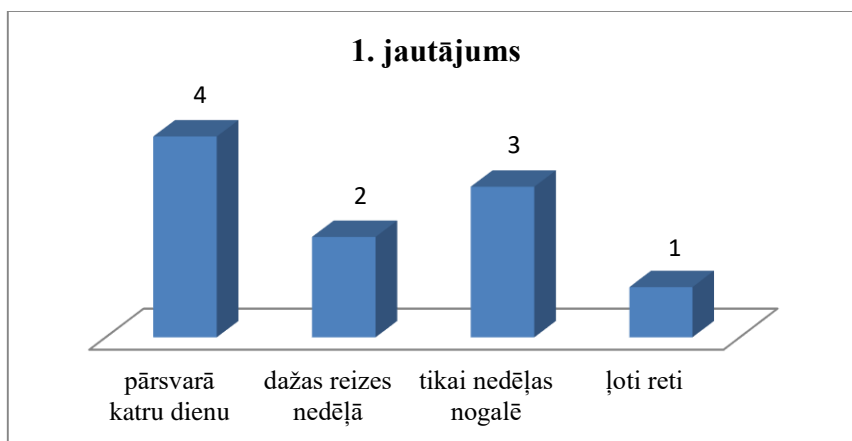
Vecākā pirmsskolas vecuma bērņņi ir atvērti uz visu jauno un ir gatavi iesaistīties radošajā procesā. Rotaļnodarbības nepārtraukti gaida un ar izzinošu interesi piedalās, tāpēc skolotājam ir jāpiedāvā bērņņiem tādas zīmēšanas rotaļnodarbības, kuras aizrauj un ieinteresē bērņņus, un, kuras sekmēs bērņņu radošumu zīmēšanā. Bērņa radošā darbība tiks sekmēta, ja zīmēšanas rotaļnodarbība nesaistīsies tikai ar baltu lapu un zīmuli. Darba autore uzskata, ka bērņņu radošuma sekmēšanā ir jāiesaistās arī bērņņu ģimenes locekļiem, lai sekmīgāk attīstītu bērņa radošumu, tādēļ darba autore, ar anketēšanas metodi, sava darba ietvaros, iesaistīja pētāmo bērņņu vecākus, lai noskaidrotu, vai bērņņiem tiek sekmēts radošums zīmēšanā arī mājas apstākļos.

2.3. Vecāku aptaujas rezultātu analīze

Darba autore anketēšanas metodi (vecāku aptauju) savā darbā izmantoja lai uzzinātu, vai bērņņu radošums zīmēšanā tiek sekmēts arī mājas apstākļos, lai uzzinātu, kas būtu vairāk nepieciešams darba autorei izmantot savā pētījumā, lai veiksmīgāk sekmētu bērņņu radošumu zīmēšanā. A. Špona, pētot A. Ādlera viedokli par bērņa attīstību, raksta, ka bērņa attīstībā nozīmīga ir pirmsskolas vecumā iegūtā pieredze jo tā ietekmē cilvēku vēlākajos dzīves posmos, jo visiem cilvēkiem, attīstība notiek personības iekšienē un zināmā secībā (Špona, 2004). Tātad, jo bērņņš agrāk piedzīvos impulsus no apkārtējās pasaules, jo veiksmīgāk tiks sekmēts bērņa radošums zīmēšanā.

Lai uzzinātu bērņņu radošuma sekmēšanas iespējas zīmēšanā mājas apstākļos, darba autore veica vecāku aptauju, kas saistīta ar bērņa radošo darbību zīmēšanā un tās sekmēšanu mājas apstākļos. Darba autore izstrādāja anketu vecākiem, kuru var apskatīt 1. pielikumā (sk. 1. pielikumu). Anketas ir anonīmas. Anketas tika izdalītas vecākiem, kuru bērņņi piedalījās pētījumā. Anketēšanā piedalījās visu 10 bērņņu vecāki. Darba autore apkopojusi rezultātus, un tos atspoguļojusi attēlos.

Ar 1. jautājuma palīdzību, darba autore vēlas noskaidrot, cik bieži bērņņi piedalās zīmētdarbībā mājas apstākļos. **1. jautājums. Cik bieži Jūsu bērņņš zīmē mājas?**

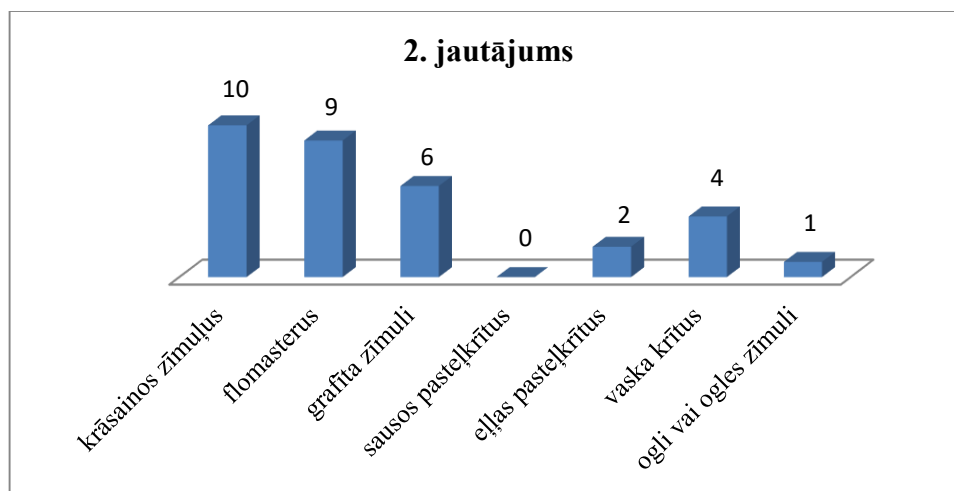
2. attēls. 1. jautājuma atbildes

Apkopojot 1. jautājuma rezultātus, darba autor secina, ka rezultāts ir pozitīvs. Pēc respondentu atbildēm, var secināt, ka gandrīz visi bērni mājas apstākļos iesaistās zīmēdarbībā. Kāds retāk, kāds biežāk, bet viens bērns mājas apstākļos zīmēšanā iesaistās nepietiekami, jo zīmēšana ir bērnu sajūtu, izjūtu atbrīvošanās iespēja un radošuma sekmētāja. Darba autore secina, ka iespējams, bērnam nav iespējas izpausties zīmēšanā, tādēļ darba autorei jāpievērš uzmanība pedagoģiskajā procesā – zīmēdarbībā, radot iespēju bērnam pašizteikties zīmēdarbībā, izmantojot daudzveidīgus zīmēdarbības materiālus un tehnikas.

Darba autore piekrīt D. Lieģenieces atziņai, ka mācību vide ir tā vieta, kur bērns veido savas pieredzes, vērtības, prasmes, mācās veidot attieksmi pret sevi un apkārtējo pasauli, kur mācās iegūt iemaņas un zināšanas. Bet tas ir atkarīgs no bērnam piedāvātajām iespējām tapt par savas darbības subjektu. Mācību vide ir socializācijas vieta, kur bērns stājas mijattiecībās ar pieaugušajiem un bērniem. Tā ir vide, kurā bērns mācās un piedalās pats savas personības bagātināšanā. Pieaugušais rada apstākļus, respektējot ārējos nosacījumus (fiziskās vides veidošana) un iekšējos (bērna dabas respektēšana), lai palīdzētu bērnam attīstīties (Lieģeniece, 1999).

2. jautājumu darba autore iekļāva vecāku aptaujas anketā, lai uzzinātu kādus palīdzlīdzekļus zīmēšanā bērni izmanto mājas apstākļos un, vai bērni zīmējot, pielieto daudzveidīgas zīmēdarbības tehnikas.

2. jautājums. Kādus zīmēdarbības līdzekļus, zīmējot, Jūsu bērns izmanto mājas apstākļos?

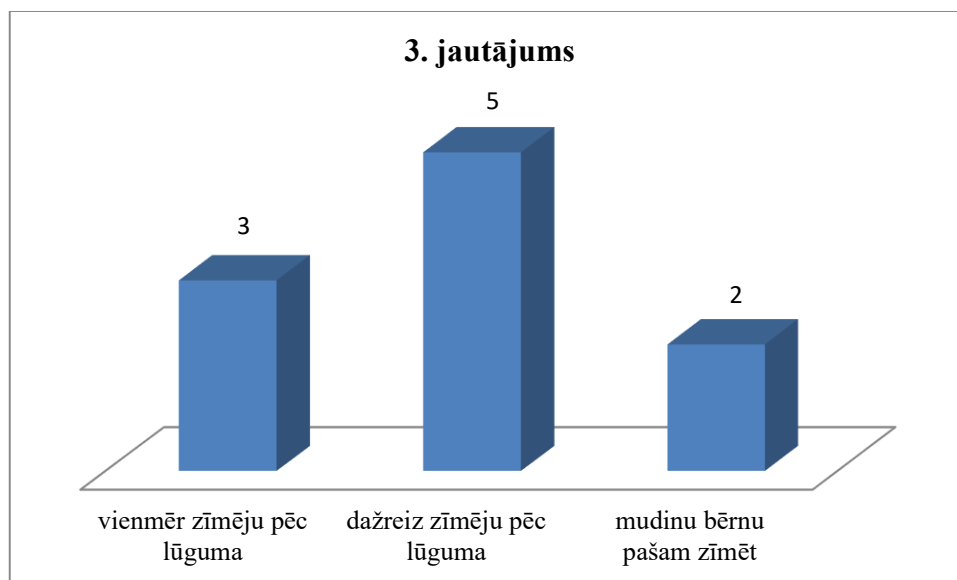
3. attēls. 2. jautājuma atbildes

Aplūkojot 3. attēlu, var redzēt, ka bērni zīmēdarbībā pārsvarā izmanto flomasterus un krāsainos zīmuļus. Apkopojot datus uz 2. jautājumu, autore secina, ka mājas apstākļos zīmēdarbībā nepietiekami tiek izmantoti zīmēdarbības līdzekļi radošuma sekmēšanai, kas ir ļoti svarīgi, lai bērns zīmējot var izmantot dažādus līdzekļus, ar kuriem bērns var radoši darboties, izpētīt, eksperimentēt ar tiem un izzināt līdzekļu atšķirīgās, kopīgās īpašības, kā arī saskatīt, izvērtēt, atklāt krāsu intensitāti, toņus un krāsu kontrastu. Bērniem, kam nav šādas iespējas mājas apstākļos, tās ir jānodrošina pirmsskolas izglītības iestādei.

Jo daudzveidīgāki zīmēdarbības līdzekļi ir pieejami bērniem, jo sekmīgāk attīsta bērnus visās jomās. Ļaujot bērnam izvēlēties mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus, tiek piedāvāta iespēja bērnam brīvi, droši, radoši domāt un izlemt ar kādiem materiāliem, un līdzekļiem bērns vēlēties strādāt, lai sekmētu savu radošumu zīmēšanā.

Darba autore savā aptaujas anketā iekļāva 3. jautājumu - Vai Jūs zīmējiet bērna vietā, kad Jums bērns lūdz?, lai uzzinātu, vai bērnu radošums netiek noslāpēts, neradod bērnam pašam radoši piedalīties radošuma procesā.

3. jautājums. Vai Jūs zīmējiet bērna vietā, kad Jums bērns lūdz?

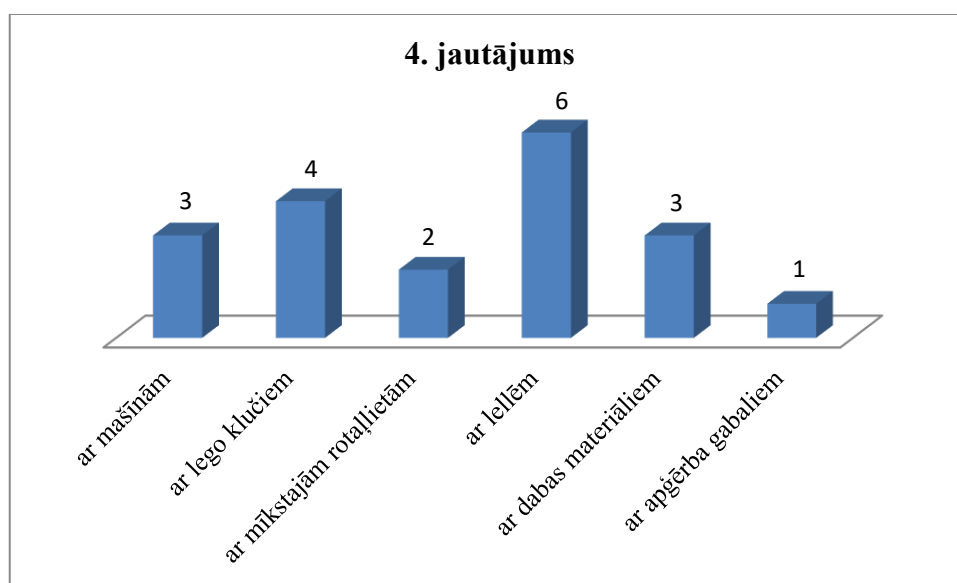

4. attēls. 3. jautājuma atbildes

Lūk, dati rāda, ka 2 bērnu vecāki atbalsta bērna radošo darbību, bet 8 bērnu vecāki neapzināti, netieši “slāpē” bērna radošo zīmētdarbību.

Darba autore ar 4. jautājuma vēlējās noskaidrot, vai bērnu radošā iztēle un fantāzija tiek attīstīta, spēlējoties ar rotaļlietām, jo piedzīvotais, gūtās emocijas rotaļāšanās procesā, kas veicina radošumu, iztēli un fantāziju.

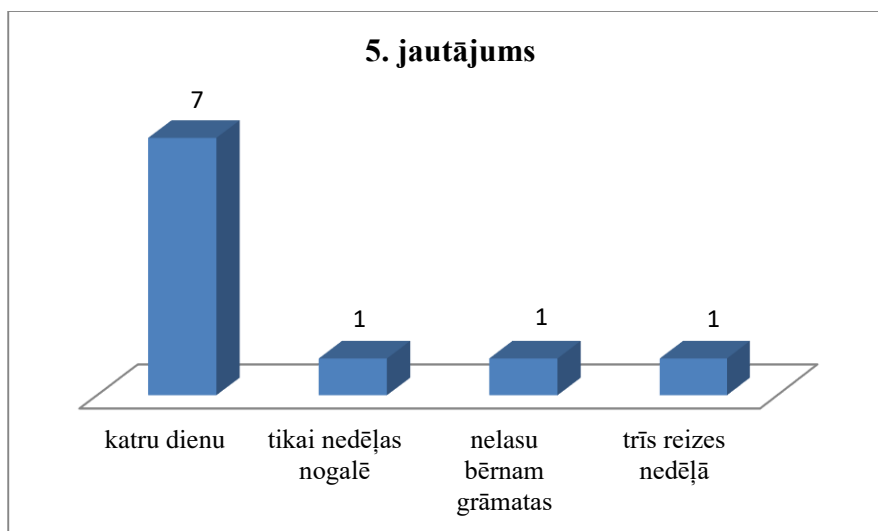
4. jautājums. Ar kadām rotaļlietām Jūsu bērns visbiežāk spēlējas?

5. attēls. 4. jautājuma atbildes

Apkopojot 4. jautājuma atbildes, darba autore secina, ka ir bērni, kuri spēlējas ar rotaļlietām, kas sekmē bērnu radošo attīstību, fantāziju un iztēli, savukārt, bērni, kuri bieži rotaļāšanās procesā, izmanto gatavas rotaļlietas, viņiem ir mazāka iespēja radoši izpausties. Darba autore piekrīt Vilciņas atziņai, ja bērnam dodam spēlēties ar kaut ko pabeigtu un skaisti noformētu, mēs kavējam viņa dvēseles attīstību, neļaujam atmosties fantāzijai, tādējādi bremsējam bērna paša darbību (Vilciņa, 1998). Tādēļ bērnudārza vidē pēc iespējas vairāk ir nepieciešams nodrošināt bērnus ar dabas materiāliem, kas sekmēs bērnu radošumu.

Darba autore, vēlas noskaidrot cik bieži vecāki mājās lasa bērniem grāmatas, kas veicina un bagātina bērniem iztēli, kas vēlāk atspoguļojas radošā darbībā - zīmēšanā, tādēļ darba autore vecāku aptauju anketā iekļāva **5. jautājumu - Cik bieži Jūs lasāt bērnam grāmatas?**

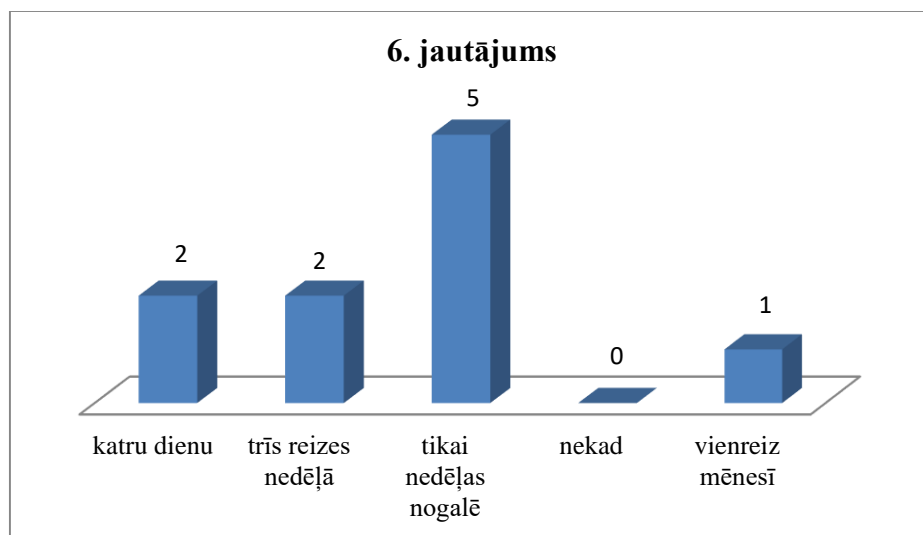

6. attēls. 5. jautājuma atbildes

No aptaujas rezultātiem darba autore secina, ka vairākums, precīzāk 8 respondenti, bieži lasa bērniem pasakas, bet 2 respondenti apgalvo, ka dažreiz priekšā lasa grāmatas. Var secināt, ka pārsvarā visiem bērniem tiek attīsta radošā domāšana, iztēle, fantāzija ar pasaku lasīšanas palīdzību.

Ar 6. jautājumu darba autore vēlas noskaidrot, vai bērnam ir iespēja apkūkot mākslas darbus arī mājās apstākļos, izteikt savas izjūtas vārdos pēc vērojuma, kas sekmē bērna, iztēli, uztveri, domāšanu, fantāziju, runu un radošumu, kas pēc uztvertā atspoguļojas bērnu radošajos zīmējumos, izsakot savas emocijas un izjūtas.

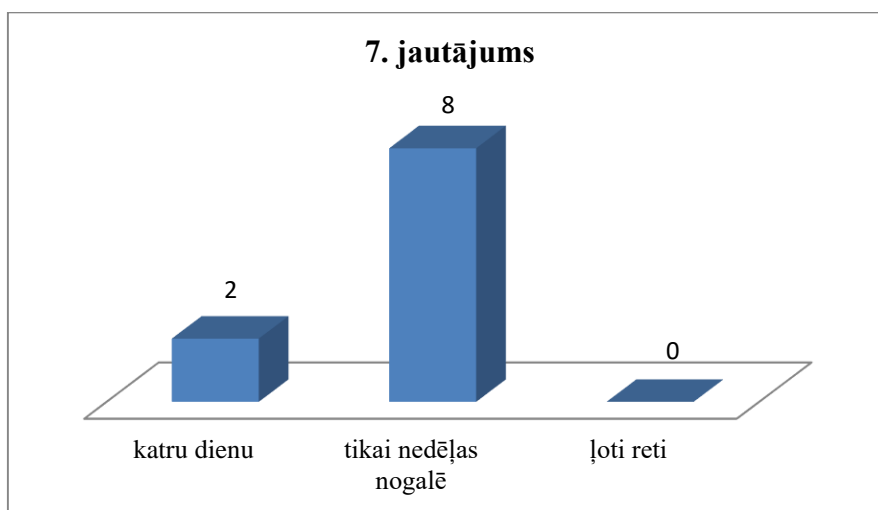
6. jautājums. Cik bieži Jūs ar bērnu aplūkojiet dažādus attēlus un pārrunājat par tiem?

7. attēls, 6. jautājuma atbildes

Apkopojot 6. jautājuma atbildes, var secināt, ka pārsvarā visiem bērniem ir pieredze aplūkot dažādus attēlus un pārrunāt par tiem, lai izteiktu savas sajūtas un emocijas, kas sekmēt radošumu.

Ir svarīgi bērniem redzēt dabu, darbas parādības, cilvēku darbības un visu, kas bērnam ir vissapkārt, kas ir bērnu vajadzība – izpētīt, izziņāt, kas attīsta bērnu veselumā, un sekmē bērnu iztēli, uztveri un radošumu zīmēšanā, jo, ja pieaugušais atbalstīs bērnu vēlmes un vajadzības, tad produktīvāk bērns savas spējas, īpašības pielietos radošā darbībā. Tādēļ darba autore vecāku aptaujas anketā iekļāva **7. jautājumu - Cik bieži Jūs ar bērnu ejat pastaigās dabā (mežs, pļavas, jūras krasts, pilsētas apkārtnē)?**

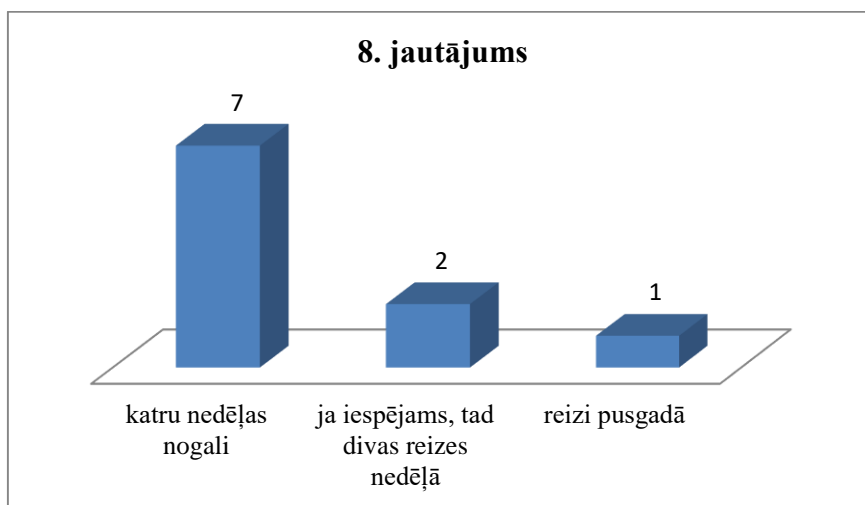

8. attēls, 7. jautājuma atbildes

Kā redzams, 8. attēlā ir attēlotas atbildes uz 7. jautājumu. Visiem bērniem ir iespēja aplūkot dabu, kas sekmē bērna priekšstatus, pieredzi par apkārtējo vidi, jo bērns caur sajūtām uztver apkārtējo pasauli, tādējādi bagātina viņa radošo pieredzi, kas izpaužas zīmēdarbībā.

Darba autore vecāku anketā iekļāva 8. jautājumu, jo vēlējās noskaidrot vai bērnam ir iespēja apmeklēt dažādus kultūras pasākumus, bagātinot uztveres, sajūtu pieredzi, kas veicinās radošuma izpausmi zīmētdarbībā.

8. jautājums. Cik bieži Jūsu bērnam ir iespējams apmeklēt dažādus kultūras pasākumus (kino, teātrus, koncertus, muzejus un citus kultūras pasākumus)?

9. attēls. 8. jautājuma atbildes

Darba autore pēc apkopotajām 8. jautājuma atbildēm (sk. 9. attēlu) secina, ka pārsvarā visiem bērniem ir iespēja apmeklēt kultūras pasākumus.

Darba autore, pēc apkopotajiem rezultātiem secina, ka vecāki mājās apstākļos sekmē radošumu zīmētdarbībā, apmeklējot kultūras pasākumus, vērojot dabu sev apkārt, aplūkojot attēlus un lasot pasakas, bet mazāk tiek pievērsta uzmanība dažādu rotaļlietu izmantošanai un dažādiem zīmētdarbības līdzekļiem, kā arī bērna pašizteikšanās zīmētdarbībā bez pieaugušā iejaukšanās (bez dota gatava parauga, šablona), kas nesekmēs bērnu radošuma attīstību zīmēšanā. Tātad darba autorei, veicot pētīju, jāņem vērā ankešu apkopotie rezultāti, lai sekmētu bērnu zīmēšanā. Darba autore secina, ka pedagoģiskajā procesā ir jārada visi iespējamie apstākļi, kas sekmētu radošumu zīmēšanā.

2.4. Pētījuma norises apraksts un analīze

Apkopojot dažādu pedagogu un psihologu zinātnisko literatūru no teorētiskās daļas, balstoties uz bērnu apkopotajiem rezultātiem pēc izvirzītajiem kritērijiem pētījuma sākumā un, pēc apkopotajām vecāku anketu aptauju rezultātiem, darba autore zīmēšanas rotaļnodarbībās praktiski pielietos daudzveidīgus zīmēdarbības tehnikas ar daudzveidīgiem materiāliem un līdzekļiem, lai sekmētu bērnu radošumu zīmēšanā, kā arī nodrošinās brīvu, radošu vidi.

Balstoties uz teorijā analizēto pedagoģisko, psiholoģisko literatūru par pedagoģisko procesu pirmsskolā un bērnu radošuma izvērtējumiem pētījuma sākumā, pēc izvirzītajiem kritērijiem līmeņos, kā arī pēc bērnu raksturojuma, individuālajām īpašībām, darba autore veica praktisku pētījumu no 2016. gada septembra līdz 2017. gada maijam, kurā pētīja vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošuma sekmēšanu zīmēšanā. Šajā pētījumā piedalījās 10 bērni vecumā no 5 - 6 gadiem. Kā kreativitātes rosinātāji ir dabas iespaidu pārdzīvošana un atveidošana, pasakas, rotaļas, teātri, skaņdarbi, mākslas darbi, grupas un āra vide, kurā bērns atrodas un citi radoši, asociācijas rosinājoši objekti, un iztēles rosinājoši pasākumi. Tiek uzskatīts, ka personības radošais potenciāls izpaužas tēlotājdarbībā, tāpēc veicot pētījumu darba autore rotaļnodarbības vadīja gan ārpus grupas telpām, gan grupas telpā, kur ir brīva, radoša un nepiespiesta vide.

Darba autore savā darbā aprakstīs 4 spilgtākās rotaļnodarbības, saistībā ar hipotēzi - vecākā pirmsskolas vecuma bērna radošums tiek sekmēts zīmēšanā, ja bērns iepazīstas ar daudzveidīgiem zīmēdarbības līdzekļiem un dažādām tehnikām, darbojas brīvā, radošā vidē atbilstoši savai izvēlei un interesēm, ja pedagogs atbalsta bērna darbību, kurās varēs aplūkot spilgtus piemērus katram izvirzītajam kritērijam. Darba autore, pirmo rotaļnodarbību aprakstīs, kurā spilgti atspoguļosies viens no radošuma kritērijiem – **iztēlē rada jaunus tēlus** bērnu darbos un, lai varētu rotaļnodarbību novērojumus atzīmēt par katru bērnu, darba autore izstrādāja katrai rotaļnodarbībai protokolu (tabulā), kurā atzīmēs ar X katra bērna radošumu zīmēšanas rotaļnodarbībās, kuru var aplūkot 2. pielikumā, 7. tabulā.

1. rotaļnodarbība. Lai sekmētu bērnu radošumu zīmēšanā, izvēlējos rotaļnodarbības tēmu - „**Brīnumi mežā**”, kura tika vadīta brīvā, nepiespiestā vidē – mežā. Visu 4 rotaļnodarbību izmantotos materiālus un palīglīdzekļus var aplūkot 3. pielikumā 8. tabulā.

Darba gaita - Zīmēšanas rotaļnodarbība notika mežā svaigā gaisā, netālu no bērnu dārza, kurš ir iemīļots un uz kuru devāmies vienu reizi nedēļā. Darba autore uzskata, ka mežs ir piemērotākā vide bērna radošajai darbībai. Materiāli un zīmēdarbības līdzekļi ir kopīgi izvēlēti jau pirms došanās uz

mežu. Darba autore ar jautājumu un pārrunu metodi rosināja bērnus uz domāšanu un rīcību, lai bērni paši izvēlētos dažādus materiālus, kurus varēs izmantot zīmēšanā ārā apstākļos – mežā. Tā kā ārā ir bija silta rudens diena, tad darba autore ar bērniem devās garajā pastaigā uz mežu, līdz ņemdami izvēlētos materiālus un palīglīdzekļus, kurus katrs ielika savās pastaigu somiņās, lai bērni varētu aplūkot dabu mežā un dabas iespaidā, uzzīmēt kaut ko iztēlē izdomātu un radošu, jo daba ir vislabākā telpa brīnumu radīšanai. Darba autore uzskata, ka radošās darbības izkopšanā, nozīmīga vieta ir ne tikai atbilstošai praktiskai darbībai, bet arī bērna redzesloka paplašināšanai kopumā. Ir būtiski, lai bērnu atmiņā saglabātu meža skaistumu.

Pirms zīmēšanas rotaļnodarbības, notika pārrunas. Darba autore mudināja bērnus, lai bērni pastāsta ko viņi zina par mežu, vai ko var darīt mežā un kas varētu dzīvot mežā. Darba autore, veicinot radošo darbību un iztēles bagātināšanu, piedāvāja katram bērnam izvēlēties sev tīkamo materiālu, uz kura bērns zīmēs, un līdzekļus, ar kuriem atveidos savu iztēlē izdomāto zīmējumu.

Darba autore uz mežu līdz bija paņēmusi koka lapas, kuras pielika klāt pie izvēles materiāliem, lai ieinteresētu un iepazīstinātu bērnus ar jaunu materiālu, uz kuru bērni varēs atveidot savu iztēlē radīto tēlu. Bērni bija pārsteigti par piedāvāto materiālu – koka lapu, jo bērni vēl uz tādas lapas nebija zīmējuši. Protams bija daudz jautājumu no bērniem par šo koka lapu. Darba autore piedāvāja bērniem aplūkot, aptaustīt, paost, sajust koka lapu, lai bērni ar maņu palīdzību (redzes, taustes, ožas) iepazītu piedāvāto materiālu, kas ir svarīgi bērnu attīstīšanai un pieredzes uzkrāšanai. Kopīgi pārrunājām par koka lapas īpašībām un no kā šo materiālu iegūst. Bērni zīmējot uz nezināma, neredzēta materiāla, gūst jaunas prasmes un iemaņas. Izmantojot didaktisko principu - iepazīstot apkārtējo pasauli, no tuvākā uz tālāko, no vienkāršākā uz sarežģītāko, pieaug bērna pieredze un vēlme izzināt arvien jaunas lietas.

Katrs bērns pats paņēma sev izvēlēto lapu un līdzekļus ar kuriem strādāt un izvēlējās sev piemērotāko vietu kur zīmēt. Darba autore pirms darba procesa jautāja bērniem jautājumus, lai sekmētu bērnu radošo domāšanu un darbību.

Jautājumi:

“Kādu Tu gribētu redzēt mežu?”

“Ko Tu gribētu redzēt mežā?”

”Kas varētu būt paslēpies mežā?”

Darba autore arī piedalījās zīmētdarbībā, zīmējot savu radošo darbu. Darba autore paņēma koka lapu un sāka zīmēt, un netieši vēroja bērnu darbību, lai varētu izvērtēt visus bērnus pēc izvirzītajiem kritērijiem, atzīmējot novēroto tabulā. Alberts, Marta un Kemija izrādīja iniciatīvu un

pirmie sāka zīmēt. Marta sacīja: *“Es zinu ko zīmēšu”*. Made, skaļi stāstot, zīmē vāveri un sacīja *“Manā mežā būs vāvere”*. Alise jautāja Madei: *“Kāpēc vāvere?”* Made: *“Es gribu draudzēties ar viņu!”* Rihards sēdēja uz koku lapām un domīgi domāja. Mērija zīmēja kokus ar pasteļkrāsiņiem uz koka lapas, bet Kemijar izvēlējās zīmuļus un zīmēja uz koka lapas, paskatījās uz Mērijas darbu un teica: *“Labāk jāzīmē ar krāsiņiem. Ar viņiem izskatās košāk!”* Kemja zīmējumā izmantoja gan zīmuļus, gan krāsiņus, kura darbības procesā izzināja līdzekļu īpašības. Vērojot bērnus, varēja redzēt, kā bērni eksperimentē ar zīmēdarbības līdzekļiem uz koka lapas. Elīna bija vienīgā meitene, kura neizvēlējās koka lapu. Kad pajautāju: *“Kāpēc nezīmēji uz koka lapas?”* Elīna atbildēja: *“Es nezināju, vai uz viņas var sanākt koši darbi”*. Elīna baidījās riskēt, izmēģināt viņai nezināmo materiālu, tādēļ izvēlējās papīra lapu. Atis, dziedot klusībā pie sevis, zīmēja čusku. Rihards vēroja Ata zīmējumu, bet vēl nebija uzsācis savu zīmējumu. Darba autore piegāja pie Riharda un teica: *“Man ļoti garšo sēnes! Es vienmēr esmu vēlējusies atrast mežā lielu, lielu sēni! Vai Tu varētu priekš manis uzzīmēt lielu sēni?”* Rihards klausoties darba autori, sajūsmināts jautāja darba autorei: *“Audzinātāj! Tev garšo bekas?”* Darba autore atbildēja: *“Ļoti!”* Tad Rihards paņēma brūno pasteļkrāsiņu un sāka zīmēt beku.

Darbības procesā darba autore vēroja, katra bērna iztēles un radošuma spējas, kuras atspoguļojās darbības procesā un rezultātā. Jasmīna paskatījās uz Martas zīmējumu un sacīja: *„Kas Tev tā par meiteni?”* Marta atbildēja: *„Tā ir meža māte!”* Darba autore teica: *„Visādi brīnumi ir iespējami!”* Jasmīna pasmaidīja un apbrīvoja Martas darbu.

Kad kādam darbs bija pabeigts, tad darba autore ierosināja bērnam pastāstīt par savu zīmējumu ko ir uzzīmējis, jo tādā veidā tika izteiktas bērnu domas un jūtas par savu darbu. Pēc bērnu stāstījuma, darba autore rosināja salikt darbarīkus vienā vietā un savu darbu izlikt noteiktajā laukumā, veidojot izstādi. Katrs bērns sakārtoja savu darbavietu un savu darbu novietoja izstādē, lai veiktu savu pašvērtējumu un, lai aplūkotu un izvērtētu citu darbu, gūstot prieku, gandarījumu un pozitīvas emocijas. 10. attēlā var aplūkot Martas radošo darbu ar stāstījumu par zīmējumu un 11. attēlā var redzēt Mades darbu ar stāstījumu.

10. attēls. "Meža māte"

Marta: "Manā mežā ir paslēpusies Meža māte ar meža rūķiem. Rūķis priecājās par mežu. Es gribētu ieraudzīt mežā rūķi (skaļi smejas)!"

11. attēls. "Vāvere manā mežā"

Made: "Es gribu, lai manā mežā dzīvo vāvere ar kuru, Es varētu draudzēties. Lai manā mežā vienmēr būtu varavīksne un daudz sēņu, lai es ar mammu varētu sēņot. Man nepatīk, ka mežā koki ir nogāzušies."

Rotaļnodarbības analīze - Rotaļnodarbības mērķis tika realizēts. Radošo spēju attīstība tika sekmēta, atspoguļot apkārtējo pasauli un asociatīvos tēlus, izmantojot piedāvātos līdzekļus un materiālus, un tika izteiktas bērnu izjūtas darba procesā. Bērniem šī nodarbība bija jaunas pieredzes gūšana zīmēšanā (zīmējot uz koka lapas), kas bērnos sagādāja prieku un lielu ieinteresētību. Bērni darbiņus veica ar prieku, un darbs bērniem sagādāja pozitīvas emocijas.

Var secināt, lai skolotājs varētu būt radošuma sekmētājs un motivētājs tam ir jābūt radošam, iedvesmojošam, kā arī nemitīgam vērotājam, jo skolotājam ir jāredz bērnu darbību, un nepieciešamības gadījumā ir jāpalīdz bērniem sekmēt radošumu, ierosinot bērniem uz darbību ar kādu

ideju, jautājumu vai pārrunu. Darba autore motivēja un ieinteresēja arī Rihardu uz zīmētdarbības procesu. Rihards ar darba autores mudinājumu, savā darbā pielieto iztēli, uzzīmējot lielu sēni un visapkārt daudz mazas sēnes. Zēna darbā parādās jauni sižetu tēli un gala rezultātā ir oriģināls darbs.

Darba autore uzskata, ka šī novadītā rotaļnodarbība ir sekmējusi visu bērnu radošumu, it īpaši Rihardam un Elīnai, jo bērnu darbos varēja saskatīt iztēlē radītus jaunus tēlus jaunās līnijās, kuri rezultātā bija oriģināli darbi. Darba procesā varēja novērot bērnu emocionālo sajūtu izpaušanu, kuras atspoguļojās bērnu runās, kustībās un mīmikās. Tātad, piedāvājot bērniem daudzveidīgus materiālus, zīmētdarbības līdzekļus un daudzveidīgas zīmēšanas tehnikas, kā arī radošs pedagogs ar motivāciju, atbalstu un līdzdarbību sekmē bērnu radošumu zīmēšanā.

2. rotaļnodarbība. Rotaļnodarbību ar tēmu - **“Ezītis miglā”**, darba autore izvēlējās grupas telpās, jo āra apstākļi bija nelabvēlīgi, bet ietekmējoties uz rīta redzamo miglu, darba autore rīta cēlienā izdomāja īsu stāstiņu, iesaistot tajā miglu, kurš tika izmantots zīmēšanas rotaļnodarbībā. Darba autores izdomāto stāstu var aplūkot 4. pielikumā (skatīt 3. pielikumu). Zīmēšanas rotaļnodarbību - **“Ezītis miglā”** darba autore izvēlējās aprakstīt savā darbā, jo šajā rotaļnodarbībā spilgti atspoguļosies viens no radošuma kritērijiem – **emocionālo sajūtu izpaušana (gan verbāli, gan neverbāli)** bērniem darba procesa laikā un darbā.

Darba gaita - Pirms zīmēšanas rotaļnodarbības, pēc rīta apļa, darba autore ierosina bērnus apģērbties un izziēt ārā, aplūkot dabas parādību - miglu. Vērojot miglu, darba autore ar bērniem pārrunā par miglas labajām un sliktajām īpašībām. Pēc tiešā vērojuma tika arī pārrunāts, kā migla ietekmē redzamību, kas ir jāievēro miglas laikā, jo darba autore uzskata, ja gribam bērnam ko iemacīt, tad vispirms ir nepieciešams reāls priekšstats redzējums, pārdzīvojums, lai to izjustu caur sajūtām un tikai pēc pieredzētā un izjustā, bērns to uzkrāj savā atmiņā, ko tikai tad zīmētdarbībā var attēlot.

Ienākot grupā, tiek kopīgi aplūkotas arī fotogrāfijas un attēli par miglu. Darba autore, pirms zīmēšanas iepazīstina bērnus ar grafiņa gabalu, ko bērni aplūko, aptausta, izmēģina, jo ar šo palīgīdzekli bērni nebija strādājuši zīmēšanas rotaļnodarbībās. Darba autore rosināja katram bērnam paņemt vienu A4 formāta zīmēšanas lapu, parasto zīmuli, grafiņa gabalu un dzēšgumijas. Darba autore pastāsta bērniem darba gaitu. Kad darba autore ir izstāstījusi darba gaitu, tad darba autore bērniem stāsta stāstu – „Ezītis miglā”, rādot savu lapu, uz kuras ir uzzīmēts ezītis. Stāstot stāstu, mudina bērnus, lai arī viņi uzzīmē uz baltās lapas savu ezīti, ar piebildi, ka, ezi var zīmēt kādu vēlas, kur vēlas un cik lielu vēlas. Bērni uzzīmēja ezi. Atis ezi uzzīmēja lielu, bet Kemija pavisam maziņu, ka nevar pat pamanīt. Made Kemijai čukstus jautāja: „*Kāpēc tu ezi esi uzzīmējusi tik maziņu?*” Kemija atbildēja: „*Mans ezītis ir mazais bēbītis!*” To sadzirdot citi bērni, apbrīvoja Kemijas uzzīmēto ezi. Bērni ar lielu

aizrautību uzzīmēja ezi, izmantojot parasto zīmuli. Kad visi ežus uzzīmēja, tad darba autore turpināja lasīt stāstu. Stāsta laikā, kad darba autore pieminēja miglu, tad rosinaāja bērņus notonēt visu lapu ar grafitu gabalu, bet ar nosacījumu, ka ezi nenotonēs. Bērņi notonēja lapu un pa to laiku darba autore turpināja stāstīt stāstu, tonējot savu lapu. Bērņi ar lielu interesi klausījās stāstā. Kemija, Made un Jasmīna iepleta acis, tai mirklī, kad darba autore stāstīja, kad ezis sadzird troksni (izrāda emocijas stāsta laikā). Stāsta laikā, katrs bērņš savas iemocijas izpauđa individuāli. Atis ar spēku tonēja lapu, bet Marta pavisam maigi. Marta aizmiedza acis. Kad visi notonēja lapu, tad darba autore stāstīja: „*Pēc kāda laiciņa, ežuks pavēra vienu aci, tad otru un tad viņš ieraudzīja...*” Šajā mirklī darba autore mudināja bērņus uzzīmēt, ar dzēšgumiju, ko ezītis ieraudzīja, radot problēmsituāciju. Bērņi bija apmulsuši un cits pēc cita teica, ka nevar uzzīmēt ar dzēšgumiju. Alise paņēma dzēšgumiju un lēnām sāka ar to zīmēt, izrādot iniciatīvu. Tad arī darba autore savā darbā parādīja, kā ar dzēšgumiju var zīmēt. Bērņi bija sajūsmināti un izteica savus viedokļus. Rihards izpleta acis un teica, ka šādā veidā viņš nekad nebija zīmējis, bet Marta un Mērija apgalvoja, ka to ir darījušas un abas meitenes uzsāka darbu. Mērija savas kājas kustinādama, zīmēja māju, bet Marta, smaidot zīmēja vēl vienu ezīti un klusībā Mērijai teica: “*ezītis satika savu mammu*”. Rihards ar lielu interesi, izrādot iniciatīvu, sāka patstāvīgi zīmēt. Arī Kemija izrādīja ziņkāri un uzsāka darbu. Meitene savā darbā izmēģināja dažādas formas un lieluma dzēšgumijas. Alise izrādīja zinātkāri, skatoties darba autores darbā. Novēroju, ka Elīna cītīgi vēroja darba autores darbu un centās savā zīmējumā atdarināt darba autores zīmēto, bet kad pamanīja, ka darba autore redz, kad viņa vēro, tad Elīna pasmaidīja un sacīja, ka viņai ļoti patīk darba autores darbs un turpināja vērot. Meitene jutās labi un droši, skatoties darba autores darbu un turpināja zīmēt, bet gala rezultātā darbs bija oriģināls. Pabeidzot darbus, katrs bērņš pastāstīja par savu uzzīmēto darbu un savas sajūtas par darba procesu, kas patika vislabāk, kas izdevās, kas neizdevās, tādā veidā darba autore sekmēja bērņu pašizteikšanos un emocijas par darbu un darba procesu. Bērņi ar sajūsmu nāca klāt darba autorei un aizrautīgi stāstīja ko ir uzzīmējuši, ko ezītis ieraudzīja. Bērņi darbus pēc stāstīšanas izlika izstādē. 12. attēlā var aplūkot Riharda zīmējumu un stāstījumu par to, bet 13. attēlā var aplūkot Kemijas darbu ar stāstījumu. Kemija savus uzzīmētos tēlus ar dzēšgumiju, ar parastā zīmuļa palīdzību apzīmēja kontūras. Kemijai darbs izdevās radošs un oriģināls. Arī Riharda un visu pārējo bērņu darbiņi bija radoši.

12. attēls. Ezītis mežā

Rihards: „Mans ezītis ieraudzīja mežu. Saulīte aizdzina miglu.”

13. attēls. Ezis ar savu draugu

Kemija: „Kad ezis atvēra abas acis, tad viņš ieraudzīja savu draugu zaķi un viņa māju. Saulīte priecājās, jo migla bija pazudusi. Zaķis aicināja ezi pie sevis, lai paēstu brokastis.”

Rotaļnodarbības analīze - Pēc darba autores domām, mērķis rotaļnodarbībai tika sasniegts. Miglas vērojums bērnudārza teritorijā spēcīgāk ietekmēja bērnu izjūtas un bērnu emocionālās sajūtas, kā arī, dzirdot darba autores izdomāto stāstu, bērni reālāk varēja iejusties eža tēlā. Darba autore secina, ka izmantojot palīglīdzekli - izdomāto stāstu, darba autore sekmēja bērnu radošumu – emocionālo sajūtu izpaušanu darbības procesā un darba rezultātā. Zīmējot stāsta turpinājumu, darba autore sekmēja bērniem radošumu zīmēšanā, jo bērni iztēlojoties ko ieraudzīja ezītis, zīmēja jaunus tēlus caur emocionālām sajūtām un kuru rezultātā bērnu darbi bija oriģināli. Bērnu piedzīvotais pārdzīvojums atspoguļojās bērnu zīmējumos! Bērnu pārdzīvojums un emocijas rosināja bērnus uz radošu darbību un darbu veica ar interesi un ziņkāri. Darba autores rotaļnodarbība bērnu uzmanību, ieinteresētību spēja noturēt līdz pat nodarbības beigām.

Pieredzes uzkrāšanai, rotaļnodarbību laikā bērni iepazinās ar jaunu zīmēdarbības tehniku – zīmējums ar dzēšgumiju, kā arī iepazinās ar grafitu, ar kuru palīdzību darba autore sekmēja bērnu radošumu zīmēšanā. Arī šajā rotaļnodarbībā darba autore bērniem piedāvāja daudzveidīgus materiālus, līdzekļus un tehnikas, kas sekmēja bērnu *radošuma procesu, kura bija galvenā vērtība*, jo

procesa laikā varēja novērot bērnu emocionālo sajūtu izpaušanu. Gala rezultāti – zīmējumi bija atkarīgi no katra bērna īpašībām un ārējiem apstākļiem, ko noteica mācību vide. Darba autore piekrīt S. Ķirsei, ka bērns ļauj ķermenim apzināti pārdzīvot šo procesu, un pārdzīvotais pārvēršas patstāvīgā izpildījumā, jo jaunā prasme dzīvo ķermeņa uztveres pārdzīvojuma atmiņā (Ķirse, 2002).

3. rotaļnodarbība – Darba autore kā trešo radošuma kritēriju – **oriģinalitāte** spilgti atspoguļos zīmēšanas rotaļnodarbībā, kura sekmēja bērnu radošumu zīmēšanā, kas atspoguļojās bērnu darbos, kā oriģinalitāte. Rotaļnodarbība tika vadīta pēc bērnu ieinteresētības, kuras tēma bija - „**Raganiņas**”. Darba autore uzskatīja, ka šīs dienas aktuālās tēmas ietvaros, bērni radoši varētu izpausties zīmēdarbībā, kura darba procesā un rezultātā varētu saskatīt bērnu radošumu – oriģinalitāti.

Darba gaita - Rīta cēlienā Alise jautāja darba autorei: „*Kas ir ragana un kā viņa izskatās?*” Kad darba autore gribēja Alisei atbildēt, to dzirdot, pieskrēja Kemija un pastāstīja kas ir ragana un kā viņa izskatās pēc savas pieredzes (pēc redzētā multfilmās un pasakās). Par raganas tēmu iesaistījās gandrīz visa grupa. Pirmsskolas pedagoga uzdevums ir vadīt bērna attīstību tā, lai savlaicīgi rosinātu spēju attīstību tajā brīdī, kad bērns tam ir ieinteresēts (Miķelsone, 2003). Pēc bērnu ieinteresētības, darba autore ierosināja bērniem zīmēšanas rotaļnodarbībā uzzīmēt savu iedomāto raganas tēlu. Pārrunas par raganu nebija nepieciešamas, jo bērni savā starpā savus viedokļus jau bija paguvuši izteikt. Bērnu emocijas bija neapprakstāmas, jo, ja iet runa par raganām un velliem, tad bērni sāk fantazēt, un savā iztēlē iztēloties tos.

Daudzveidīgo materiālu klāstu darba autore bija sarūpējusi, kamēr bērni apsprieda par raganu, kurus bija novietojusi uz galdiem, brīvi pieejamiem jebkurā laikā. Darba autore darba materiālos iekļāva arī aplicēšanas materiālus un palīglīdzekļus, lai varētu novērot bērnu radošumu – oriģinalitāti, kur varēja novērot bērnu īpašības un spējas, kā uzdrīkstēšanās kam jaunam, nezināmam un drosmīgi rīkoties, un, lai varētu novērot kuri bērni var apvienot divas tēlotājmākslas darbības veidus, brīvā nepiespiestā vidē.

Katrs bērns paņēma baltu papīra lapu, izvēlētos palīglīdzekļus un materiālus. Marta un Alberts pirmie izrāda iniciatīvu un sāk zīmēt raganu, bet Alise paliek domīga. Arī parējie sāk zīmēt. Darba autore grupā atrada M. Stārstes grāmatu – „Kas notiek Dižmežā”, kurā bija attēlota ragana un parāda to bērniem. Alise atbild: „*Es šo raganu esmu redzējusi!*” Tad arī Alise sāka zīmēt raganu. Darba autore arī piedalās zīmēdarbībā un zīmē savu iztēlē radīto raganu. Marta un Kemija ierauga uz galda aplicēšanas palīgmateriālus un izmanto tos savā darbā. Meitenēm radās idejas šos materiālus izmanto oriģinālos veidos, izrotājot raganas tērpu. Atis rāda savu uzzīmēto raganu Rihardam un biedē viņu, Rihards smejas un rāda savu raganu. Bērni izrāda interesi radošajās aktivitātēs un iesaistās ar prieku

un cits no cita iedvesmojas. Arī Elīna zīmē savu izdomāto raganu, neskatoties uz citu darbiem. Mērija zīmējot raganu, klusībā dzied un šūpo kājas, bet Jasmīna iedziļinājusies savā darbā, patstāvīgi, radoši zīmē. Arī citi bērni izmanto piedāvātos dabas materiālus – skujas, pūpolus, kaltētas rozes, zīles un citus dabas materiālus, ar kuriem bērni papildina savus zīmējumus.

Kopumā bērnu darbi ir iztēles bagāti un oriģināli. Bērni ir gandarīti par padarīto darbu. Pēc darba, bērni patstāvīgi nokārto darba galdu un liek savus darbus izstādē. Katrs bērns vēlējās pastāstīt par savu raganu, kura tika attēlota zīmējumā. Cits raganu atveidoja kā mīļu un skaistu, cits ļaunu un briesmīgu. Bija bērni kuri stāsta par savu raganu visu to labāko, bet citi sliktu. 14. attēlā var aplūkot Kemijas darbu ar stāstījumu, bet 15. attēlā var aplūkot Martas darbu ar stāstījumu par raganu.

14. attēls. Ragana ar maģiju

Kemija: „Manai raganai rokās ir maģija. Viņa bur tikai labas lietas!”

15. attēls. „Nozagtā kleita”

Marta: „Mana ragana ir sliktā. Viņa nozaga princesi kleitu un to ielika skapī. Kaķis uz raganu ir dusmīgs. Raganai pieder arī taurenis, kurš dzīvo viņas mājā.”

Nodarbības analīze – Šajā rotaļnodarbībā bērni pielietoja savu iztēli un fantāziju, radot oriģinālus drabus. Darba procesā bija redzams, kuri no bērniem izrādīja radošuma daudzpusīgumu. Darba autore secina, ka novadītā rotaļnodarbība bija veiksmīgi novadīta, jo bērni darbojoties radošajā procesā, sekmēja iztēli, fantāziju un radošumu, kas atspoguļojās bērnu oriģinālajos darbos, kā arī bērni guva dažādas emocijas gan darba procesā, gan pēc procesa. Pēc šīs novadītās rotaļnodarbības darba autore piekrīt B. Frīdenberga, ka ar tēlotājdarbību bērnu pasaule padarāma skaistāka, priecīgāka, daudzveidīgāka un emocionāli bagātāka, jot tā rosina bērnu pašu radīt darbus, kas atspoguļo vēroto un fantāzijā radīto (Frīdenberga, 2003). Bērnu radošumu sekmē zīmēšana, ja pedagogs piedāvā dažādas zīmēšanas tehnikas atbilstoši interesēm, vajadzībām un pieredzēm. Darba autore piekrīt D. Lieģenieces atziņai, ka māksliniecisko darbību pirmsskolā ietekmē vide, kurā bērns atrodas, pedagogs, kas vada bērna darbību, kā arī materiāli, palīg līdzekļi un tehnikas veidi, kas tiek izmantoti mākslinieciskajā darbībā. Svarīga ir arī vide, kura ir droša, mājīga un piemērota bērnu attīstību vajadzībām, lai bērns spētu justies brīvs un varētu radoši darboties (Lieģeniece, 1999).

4. rotaļnodarbība tika vadīta grupas telpās, kuras tēma bija **“Netīrākie mikrobi”**. Darba autore savā darbā izvēlējās aprakstīt rotaļnodarbību, kurā spilgti atspoguļosies 4. kritērijs – **iniciatīvs**, kurā būs aprakstīts, kā bērni izrāda iniciatīvu uzsākot darba procesu un procesa laikā. Darba autorei šajā rotaļnodarbībā bija svarīgi bērnus nodrošināt ar ogli, jo pēc veiktās vecāku aptaujas, darba autore secināja, ka pārsvarā visiem bērniem mājas apstākļos netiek piedāvāts zīmētdarbības līdzeklis – ogle.

Darba gaita - Darba autore, rīta cēlienā sagatavoja materiālus par mikrobiem - enciklopēdijas, grāmatas par mikrobiem, kuras bērni rīta cēlienā aplūkoja un kopīgi par tām pārrunāja. Ar lupām pētīja savas rokas, nagus un grupas vidi, meklējami mikrobus. Atis meklēja Riharda mutē vai nav kādi mikrobi. Zīmēšanas rotaļnodarbībā, darba autore jautāja bērniem: „Kādā krāsā ir vissliktākie un netīrākie mikrobi?”

Elīna atbildēja: „*Melnā.*”

Darba autore: „*Ar ko mēs varētu uzzīmēt mikrobu, lai viņš būtu melns?*”

Bērni atbildēja, ka ar flomasteriem, zīmuļiem, krītiņiem, pildspalvu un Kemija teica, ka ar dubļiem (meitene atbildēja pēc savas pieredzes). Darba autore uzdeva bērniem mīklu, vedinot bērnus uz atbildi ar ko zīmēs mikrobus. „Ūdenī ieiet sarkans, ārā iznāk melns.” Bērni mēģināja atminēt. Pēc kāda laika Alberts atminēja mīklu, bet skolotāja mudināja, lai Alberts izskaidro mīklas atminējumu.

Darba autore: „*Mēs šoreiz varētu pamēģināt uzzīmēt melno mikrobu ar ogli.*” Katrs bērns paņēma lapu un ogles gabaliņu. Pirmais, kas uzsāka zīmēšanu bija Atis. Bērni, izrādīja emocionālas sajūtas – vaibstījās, smaidīja, cits sarāva pieri. Bērni savstarpēji pārrunāja un apspriedās par mikrobu

īpašībām. Izskanēja mikrobu vārdi. Darba autore rosināja padomāt vārdu savam attēlotajam mikrobam. Bērni uzzīmēja savā fantāzijā, iztēlēja radīto melno mikrobu. Cits citu iepriecināja ar skaistajiem darbiņiem, kā arī ar mikrobu nodēvētajiem vārdiem. Interesntākais vārds bija – „mutīgais mikrobs.” Darbus var apskatīt 16., 17, 18, un 19. attēlā.

16. attēls. „Laimīgais mikrobs”

Kemija: „Man viens mikrobs ir ar brillēm, jo viņš nevienu neredz, bet otrs ir priecīgs, jo viņu neredz.”

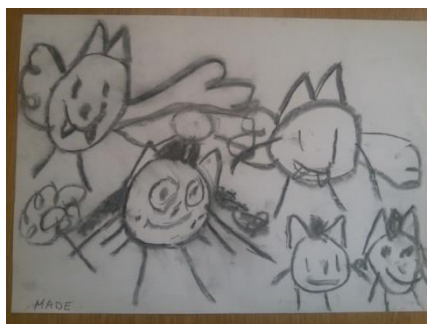
17. attēls. „Daudzācis”

Marta: „Mani mikrobi ir draudzīgi. Viens izskatās kā gliemezis, jo acis uz kātiņiem. Lielākais ir daudzācis ar ragu.”

18. attēls. „Bēdīgais”

Mērija: „Mans mikrobs ir bēdīgs, jo nevar atrast savu draugu.”

19. attēls. „Zobainie”

Made: „Maniem mikrobiem garšo netīrumi. Tur ir arī divas mazās meitiņas. Un tā ir puķe.”

Rotaļnodarbības analīze – Darba autore novēroja, ka bērniem nebija bail nosmērēties ar ogli un neizrādīja nepatiku, jo bērni ogli bija izmantojuši jau citās rotaļnodarbībās. Atis ar ogli nokrāsoja degunu, bet Rihards nokrāsoja savus nagus. Elīna uz rokas sev uzzīmēja mazu mikrobiņu. Bērni rotaļājās ar ogli un bērnu zīmēdarbības procesā un darbā varēja pamanīt dažādas emocijas - pārsvarā pozitīvas emocijas, jo bērnu vide bija psiholoģiski droša, brīva un radoša. Bērnu darbi bija unikāli, ar visu to, ka tika piedāvāts viens zīmēšanas tehnikas veids, bet procesa ierosināšanai tika piedāvāti daudzveidīgi palīg līdzekļi. Darba autore secina, ka darba process noritējis veiksmīgi, jo bērni darbojoties sekmēja savu iztēli, oriģinālu radošo pieeju jaunu tēlu radīšanā, kā arī guva emocijas cits no cita, veicot darbu.

Darba autore secina, ka ar zīmēšanas rotaļnodarbībām, ar darba autores līdzdarbību, sadarbību, motivāciju, iedrošinājumu un iedvesmu, darba autore sekmēja bērnu radošumu zīmēšanā un bagātināja bērnu pieredzi ar daudzveidīgām zīmēšanas tehnikām, materiāliem un līdzekļiem, kā arī veicināja kārtības paradumus, sekmēja attieksmes, pilnveidoja bērnu vizuālās spējas, un sekmēja bērna radošo spēju attīstību. Darba autore ievēroja pedagoģiskā procesa didaktiskos principus zīmēšanas rotaļnodarbībās. Rotaļnodarbībās pielietoja daudzveidīgas metodes un metožu paņēmienus – pētījumu, novērošanas, pārrunu metodes, kā arī stāstījumu, jautājumu, uzskates un citas metodes un metožu paņēmienus. Nodrošināja brīvu, radošu vidi un pozitīvu noskaņota pedagoga atbalstu. Pēc teorētiskajām psihologu, pedagogu atziņām, saistīja ar praksi. Nepārtraukti vēroja un izvērtēja pēc izvirzītajiem kritērijiem katra bērna radošo darbību visās novadītajās rotaļnodarbībās mācību gadu laikā. Rotaļnodarbības vadīja no vienkāršākā uz sarežģītāko. Secīgums nosaka pāreju no vienkāršākā uz sarežģīto, no tuvākā uz tālāko, no konkrētā uz abstrakto, atbilstoši katra bērna spējām, zināšanām, prasmēm, interesēm un vajadzībām.

Vadot rotaļnodarbības zīmēšanā, bērni bija atsaudzīgi, ieinteresēti uz darbību, jo visi bērni iesaistījās rotaļnodarbībās ar prieku un pozitīvām emocijām un iztēlē, fantāzijā radīja radošus –

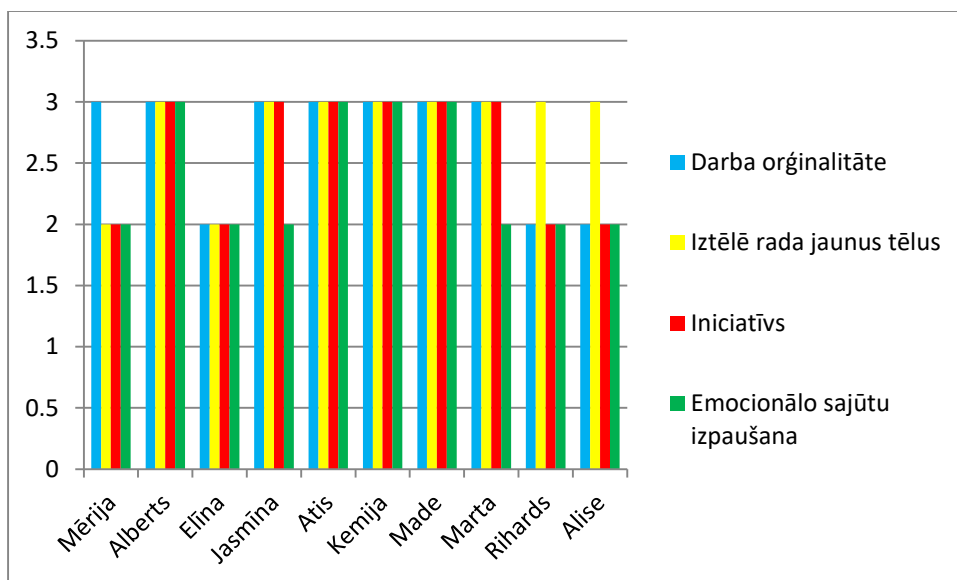
oriģinālus darbus. Darba autore sevi raksturo un izvērtē kā radošu pedagogu ar labu piemēru bērniem, kas sekmēja bērnu radošumu zīmēšanā, jo visa gada garumā, gan zīmējot, gleznojot, tamborējot, adot, filcējot un citās tahniskās pagatavoja materiālus un līdzekļus, rotāja kordora telpas, papildināja grupas telpas ar mākslinieciskiem darbiem, radot mājīgu, drošu vidi. Papildināja rotaļstūrīšus ar pašdarinātām lietām un dabas materiāliem. Svētkos bērnus apdāvināja ar pašdarinātām rotaļlietām. 5. pielikumā var aplūkot dažus darba autores darbus, kas attīstīja bērnu radošumu, krāsu, formu, līniju uztveri, sekmēja izpratni par gadalaikiem, sekmēja bērnu abstrakto un tēlaino domāšanu, kā arī iztēli un fantāziju, taustes sajūtu un citu psihisko procesu un īpašību attīstību.

Lai izvērtētu katra bērna radošuma sekmēšanu zīmēšanā, veiktā pētījuma beigās, pēc novadītajām un novērotajām rotaļnodarbībām, darba autore apkopoja novērojumus un kvalitatīvi, kvantitatīvi izvērtēja katra bērna radošumu zīmēšanā, pēc tiem pašiem 4 kritērijiem, kuru rādītāji ir iedalīti 3. līmeņos (izvirzītos kritērijus skatīt 39. lapaspusē 6. tabulā), kurus darba autore izmantoja savā pētījumā pirms novadītajām rotaļnodarbībām. Bērnu radošuma izvērtējumu pētījuma beigās, pēc izvirzītajiem kritērijiem, var aplūkot 9. tabulā (skatīt 9. tabulu).

9. tabula. Bērnu radošuma izvērtējums pēc izvirzītajiem kritērijiem pēc pētījuma

Bērnu vārdi un vecums	Darba oriģinalitāte	Iztēlē rada jaunus tēlus	Iniciatīvs	Emocionālo sajūtu izpaušana
Mērija 6 g.	3	2	2	2
Alberts 6 g.	3	3	3	3
Elīna 6 g.	2	2	2	2
Jasmīna 6 g.	3	3	3	2
Atis 6 g.	3	3	3	3
Kemija 6 g.	3	3	3	3
Made 5 g.	3	3	3	3
Marta 6 g.	3	3	3	2
Rihards 6 g.	2	3	2	2
Alise 5 g.	2	3	2	2

Bērnu radošuma izvērtēšanas kritēriju izpētes rezultāti un to analīze (skatīt 20. attēlu).

20. attēls. Radošuma izvērtējums pēc kritērijiem

Darba autore attēlā apkopoja radošuma kritērijus pēc noteiktiem kritēriju rādītājiem. Lūk šie dati rāda, ka katra bērna radošuma attīstība ir individuāla, tas atspoguļojas arī attēla rādītājos. Vairākumam, radošuma sekmēšana zīmēšanā, rādītāji ir uzlabojušies. Darba autore uzskata, ka šie rezultāti ir ļoti labi. Protams, sekmēt radošumu zīmēšanā var uzlabot augstākus, bet tam ir nepieciešams laiks. Bērns aug un attīstās individuāli, tādēļ arī rezultāti ir individuāli. A. Anspaks uzsver, ka personība mostas, aug un veidojas tikai radošajā darbībā (Anspaks, 2004).

Apskatot radošuma kritēriju izvērtējumus Rihardam, darba autorei ir liels prieks un gandarījums par zēnu, jo Rihards darba autores vadītajās rotaļnodarbībās, darbojoties, parādīja, ka viņam ir radošās spējas, bet tās tikai vajadzēja izpildīt radošā darbībā, ieinteresējot, iedrošinot un motivējot uz darbību. Darba autore ar iedrošinājumu, atsaucību un motivāciju, palīdzēja Rihardam uzlabot radošuma kritēriju rādītājus, bet darba autores prāt, tas nav svarīgākais, bet svarīgākai ir tas, kad zēns piedalījās rotaļnodarbībās izrādot iniciatīvu, piedaloties darbības procesā. Šeit var piekrist S. Ķirsei, kad pieeaugušā pozitīva emocionālā attieksme veido arī bērna emocionālo attīstību, jo bērna emocionālā attieksme zīmēdarbības procesā atspoguļojas gan pašā zīmējumā, gan procesa laikā (bērna ķermeņa darbībā un kustībā – līdzpārdzīvojot) (Ķirse, 2000). Arī Riharda darbos parādījās jaunas sižeta līnijas, jauni tēli, izmantojot iztēli un fantāziju, kuri atspoguļojas viņa radošajos darbos. Elīna parāda savos darbos, savā iztēlē iztēlotos, radītos jaunus tēlus, kuri atspoguļojās darbos. Meitene centās izdomāt jaunus tēlus, neskatoties citu darbos. Darba autorei iepriecina arī Jasmīnas radošo darbu kritēriji, kuri strauji uzlabojās. Jasmīnai pēc pētījuma apkopotajiem kritēriju datiem, var teikt, ka meitene savos darbos pielietoja original pieeju daudz vairāk, nekā pirms pētījuma. Savā darbā

vienmēr attēlo kādu jaunu tēlu, kā arī pauž savas iekšējās fantāzijas katrā darbā, piepildot to ar personīgu un vienreizēju pieeju. Ir arī mainījies rādītājs par meitenes emociju izpaušanu darba procesā, kas tika novērots pētījuma laikā. Savukārt, Ata darbos ir parādījušās jaunas sižeta līnijas, kurā zēns atspoguļojis jaunus tālus. Iztēles pielietojums ir manāms viņa darbos, ka ir uzlabojis arī oriģinalitātes kritēriju rādītājus. Kemija ir radoša meitene, kura savos radošajos darbos ir atveidojusi savas emocijas, kā arī radot darbus, emociju sajūtas tika redzamas biežāk. Made – meitene, kura bieži savos zīmējumos atveidoja tikai ziedus, tad tagad var apgalvot, ka meitenes darbos tika atveidoti jauni tēli, kas viņai bija neraksturīgi. Marta jau pirms pētījuma uzrādīja labus radošuma kritērija rādītājus, izņemot emociju izpaušanu, zīmējot neizrādīja nemaz, bet var teikt, ka Marta, darbojoties darba autores rotaļnodarbībās, emocijas izpauda, kuras tika novērotas. Alises darbos parādījās jaunas sižeta līnijas, kuras tika pamanītas viņas darbos.

Darba autore secina, ka radošajās zīmēdarbībās, pedagogs ir tas, kurš palīdz bērniem sekmēt gribas piepūli, sajūtu uztveri, emociju izpaušanu darbības procesā, kas atspoguļojas arī bērnu darbības rezultātā un sekmē bērnu radošumu zīmēšanā, ļaujot bērnam brīvi, radošai darboties, kas lielā mērā ietekmē bērnu attīstību kopumā. Tātad, aplūkojot radošuma kritēriju rādītājus pētījuma beigās, darba autore var apgalvot, ka pētījuma hipotēze ir apstiprinājusies – vecākā pirmsskolas vecuma bērna radošums tiek sekmēts zīmēšanā, ja bērns iepazīstas ar daudzveidīgiem zīmēdarbības līdzekļiem un dažādām tehnikām, darbojas brīvā, radošā vidē atbilstoši savai izvēlei un interesēm, ja pedagogs atbalsta bērna darbību.

Secinājumi

1. Radošums ir darbības procesā gūtais mākslas darbs, radoša ideja, doma un iztēlē radusies ideja. Tas ir svarīgs bērna attīstībai, jo radošums palīdz attīstīt gan iztēles, gan fantāzijas spējas, gan arī veido bērnos oriģinalitāti, kad bērns spēj darbu radīt pats. Radošums izpaužas caur darbības procesu, kas rezultātā spēj radīt ko jaunu – materiālās vai garīgās vērtības. Radošums ir spēja saprātīgi riskēt, būt gatavam pārvarēt grūtības, kas procesa rezultātā parādās kā oriģināls darbs. Radošums mīt katrā bērnā, bet tas ir tikai jāattīsta un arī radošās spējas piemīt katram bērnam, vajag tikai tās atklāt un attīstīt.
2. Liela nozīme ir videi, kurā bērns atrodas. Bērni iegūst apkārtējo pasauli un iegūst pieredzi no apkārtējās vides, ja vide ir attīstoša, tad tajā bērns var būt pārveidotājs, pilnveidotājs, radītājs, un, tajā darbojoties, bērns gūst gan emocionālo pieredzi, gan fantāziju un iztēli, kas attīsta radošumu zīmēšanā.
3. Pamatojoties uz psihologu un pedagogu atziņām, bērnam ir jāļauj izpausties visās jomās. Bērns apgūst šo pasauli eksperimentējot, izzinot, izjūtot ar visām maņām un tikai tā ir iespējams kāpties augšup. Kā arī radošums un tā darbība sniedz bērnam pozitīvas emocijas un ļauj ierauzīt daudz interesantākas pieejas ikdienā, kuras paliek atmiņā un vēlāk tiek atspoguļotas zīmējumā.
4. Pirmsskolas vecumā radošuma attīstības īpašības ir šādas, ka vecākā pirmsskolas vecuma bērniem, zīmēšanas procesā ļoti aktīvi strādā fantāzija un iztēle, kura bērnam ir nepieciešama tālākajā dzīves posmā, jo no fantāzijas un iztēles attīstības ir atkarīga bērna intelektuālā attīstība. Priekšstats ir pamatmateriāls iztēlei, kas veic jaunrades funkciju – uz tā pamata rodas jauns, agrāk neizvērtēts tēls. Ar sajūtu palīdzību tiek iegūtas zināšanas par priekšmeta īpašībām, bet uztveres rezultātā tiek iegūts vienots priekšmeta tēls. Svarīgi ir veicināt gribas attīstības noturību, lai sekmētu motivāciju, pārliecību un spēju sasprindzināt gribu īpašās darbības situācijās.
5. Darba autore uzskata, ka katra bērna mākslinieciski radošā darbība būs atšķirīga, katrs zīmējums būs savādāks, jo tas jau ir radošums – kaut kas jauns, neredzēts. Zīmējumu un citu mākslas darbu dažādību noteiks arī bērna personība, ikviens ir individualitāte – ar savām domām, jūtām un emocijām. Katram bērnam ir arī sava dzīves pieredze, jo vairāk impulsu no apkārtējās pasaules piedzīvos bērns, jo daudzpusīgāks būs viņš.

6. Zīmēšana bērnam ir līdzeklis apkārtējās pasaules iepazīšanai, pieredzes, attieksmju gūšanai, veidošanai, tas ir kā līdzeklis bērna izzināšanai, attīstības virzīšanai, tādēļ bērna zīmējumi ir uzskatāmi par māklinieciskām vērtībām. Zīmēdarbība ir līdzeklis bērnu radošuma attīstībai, kas atbrīvo bērna emocijas, nojautu un iztēli, pilnveidojot prasmi redzēt un saskatīt. Darbojoties bērns iepazīst sevi, vienaudžus, pedagogus un apkārtējo pasauli.
7. Pedagoģs ir bērna radošuma virzītājs zīmēšanā, jo viņa darbība ir lielisks paraugs un stimuls bērniem darboties radošā darbībā. Pedagoģs var pilnveidot bērnu radošuma sekmēšanu, attīstīt radošu personību tikai tad, ja pats ir radošs, vispusīgs, ieinteresēts piedalīties praktiskā darbībā, veidot savu darbu un zīmēdarbībā izmanto daudzveidīgas tehnikas un līdzekļus, veicinot bērna personības vispusīgu attīstību.
8. Svarīgi atcerēties, ka bērns attīstās, aug un gūst jaunas zināšanas un pieredzi darbībā, tādēļ ir svarīgs radošās darbības process, kas procesa laikā, izmantojot dažādus līdzekļus un materiālus, pilnveidojot bērna radošo darbību, izmantojot daudzveidīgas zīmēšanas tehnikas, attīsta bērnu veselumā (visās jomās), un tad bērna “augļi” rezultātā būs redzami, ne tikai materiāli, bet arī garīgi.
9. Lai skolotājs būtu radošuma sekmētājs un motivētājs tam ir jābūt radošam, nemitīgi papildinot savas zināšanas. Skolotājs pirmsskolā ir kā paraugs bērnam un atbalsts attīstības augšanai. Ja skolotājs spēj pats radīt un bērnam piedāvāt interesantus un aizraujošus darbiņus, un veicina bērnu pašu darboties, tātad pedagoģs ir veicinājis bērna radošumu zīmēšanā.
10. Radošuma sekmēšanai zīmēšanā ir svarīgi piedāvāt nodarbības, kurās tiek piedāvāti dažādi zīmēdarbības līdzekļi, materiāli un tehnikas. Svarīgi, lai nodarbību procesu organizē pozitīvi noskaņots, radošs pedagoģs, piedāvājot darbam labvēlīgu vidi.
11. Pedagoģs, piedāvājot dažādus materiālus, palīg līdzekļus un zīmēdarbības tehnikas un ieinteresējot bērnu uz radošu darbību, nodrošinot brīvu, radošu vidi, ir virzījis bērna radošumu zīmēšanā.
12. Veicot pētījumu, hipotēze pierādījās, ka vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošumu sekmē zīmēšanā, ja bērns iepazīstas ar daudzveidīgiem zīmēdarbības līdzekļiem un dažādām tehnikām, darbojas brīvā, radošā vidē atbilstoši savai izvēlei un interesēm, ja pedagoģs atbalsta bērna darbību.
13. Darba autore uzskata, ka ir izdevies sasniegt darba mērķi un pamatot izvirzītās hipotēzes patiesumu.

Priekšlikumi

1. Zinot to, ka pirmsskolas vecums ir nozīmīgākais posms bērnu dzīvē, kad tiek ielikti pamati visai turpmākajai dzīvei gan harmoniskas personības attīstības skatījumā, gan arī visās kognitīvās attīstības jomās, tas nozīmē to, ka gan bērnu vecākiem, gan pedagogiem ir nepieciešams, kopīgi sadabojoties, kopīgi attīstīt bērnu radošumu zīmēšanā. Lai kopīgi varētu attīstīt bērna radošumu zīmēšanā, tad ir nepieciešama pedagogu, vecāku un bērna kopīga sadarbība, kas sadarbojoties spēs atrast labākos priekšlikumus un risinājumus savam bērnam.
2. Lai vecāki un pedagogi atbalstītu bērna radošuma sekmēšanu zīmēšanā, vispirms ir jāļauj bērnam iepazīt pasauli daudz plašāk un daudzpusīgāk, ļaujot iepazīt dabu un dabas materiālus. Bērna redzesloku padarīt plašāku, lai bērns saskatītu krāsu dažādību, krāsu kontrastu, lai tvertu formas, lietas, dabas parādības, vizuālās spējas, ko bērns atveidos savos zīmējumos. Daba – vislabākā telpa radošuma attīstībai. Kā arī jāpiedāvā bērnam daudzveidīgus zīmēdarbības materiālus, līdzekļus un paņēmienus. Jārada droša, radoša, mājīga vide, lai bērns justos labi. Lai ļautu bērnam attīstīties fiziski, ir jārada iespējas, vide, situācijas sajūtu, maņu (redzes, dzirdes, taustes, ožas, garšas) attīstīšanai.
3. Pedagogam un vecākiem ir jārada paraugs, radoši darbojoties jebkurā mākslinieciskajā darbībā, lai bērnu ar savu darbību iedrošinātu un motivētu uz radošu darbību.
4. Ieteikums vecākiem un pedagogiem – mīlēt, cienīt, uzklausīt bērnu un pieņemt viņu kā personību, kurā mīt kāda daļa no radošuma, un censties to saskatīt un virzīt, lai tā radošuma daļiņa attīstās un rada radošu personību.
5. Vecākiem ieteicams pārdomāti izvēlēties bērnu rotaļlietas, lietas jo, ja bērnam dodam spēlēties ar kaut ko pabeigtu, mēs kavējam viņa dvēseles attīstību, neļaujot atmisties fantāzijai, tādējādi bremsējot bērna paša darbību un attīstību.
6. Pedagogiem zīmēdarbībā ievērot un izmantot didaktiskos principus:
 - no vienkāršākā uz sarežģītāko;
 - atbilstoši bērnu vajadzībām un spējām;
 - labvēlīga mācību vide;
 - teoriju saistīt ar praksi;
 - skatīt lietas kopveselumā;
 - vērtēšanas nepārtrauktība;

- individualizācija un diferencizācija.

Literatūras un avotu saraksts

1. Anspaks J., (2004). *Mākslas pedagoģija 1*. Rīga: Raka.
2. Asafreja A., (2001). *Ekskursija – mācību forma*. Rīga: RaKa.
3. Ādlers A., (2001). *Individuālpshiholoģija skolā: Lekcijas skolotājiem un audzinātājiem*. Rīga: Zvaigzne ABC.
4. Baltušiņe R., (2006). *Skolotāju loma mācīšanās motivācijā*. Rīga: RaKa.
5. Bebre R., (1997). *Kreativitāte un skolotāja personība. Skolotājs, Nr.1*, Rīga: RaKa.
6. Bebre R., (2011). *Kreativitātes psiholoģija*. Rīga: RPIVA.
7. Beļickis I., (2001). *Izglītības alternatīvās teorijas*. Rīga: RaKa.
8. Cupere I., (2011). *Stāstīprasmes veicināšana pirmskolas vecuma bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību*. Maģistra darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
9. Dauge A., (1928). *Audzināšanas ideāls un īstenība*. Rīga: RaKa.
10. Dzintere D., Stangaine I., (2005). *Rotaļa – bērna dzīvesveids*. Rīga: RaKa.
11. Dzintere D., Stangaine I., Augstkalne D., (2014). *Bērna komunikatīvās kompetences attīstība*. Rīga: RaKa.
12. Džejs R., (2010). *Lai bērni būtu laimīgi*. Rīga: Zvaigzne ABC.
13. Ēriķsons Ē., (1993). Es esmu tas, cik es ceru saņemt un dot // 77 *Kultūras avīze*, Nr. 4 (7).
14. Fišers R., (2005). *Mācīsim bērniem domāt*. Rīga: RaKa.
15. Freiberga I., (1997). *Literatūra kā pirmskolas vecuma bērnu iztēles un jaunrades attīstītāja*. RPIVA zinātniskie raksti, Nr. 1, Rīga: Izdevniecība “Vārti”.
16. Freiberga I., (2002). *Bērnu apdāvinātība. No: Bērns kā individualitāte pirmskolas izglītības iestādē*. Rīga: Izglītības soļi.
17. Freiberga I., (1997). *Literārie darbi kā bērnu radošās aktivitātes veicinātāji pirmskolas vecumā*. Zinātniski metodiskais līdzeklis. Rīga: Izdevniecība „Vārti”.
18. Frīdenberga B., (2003). *Vizuālā māksla pirmskolā*. Rīga: RaKa.
19. Geidžs N. L., Berliners D. C., (1999). *Pedagoģiskā psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC.
20. Hibnere V., Grasmane L., (2000). *Bērna vizuālā darbība. 2.daļa*. Rīga : RaKa.
21. Hibnere V., (1977). *Bērnu tēlotājdarbības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC.
22. Hibnere V., (1998). *Bērna vizuālā darbība: Pedagoģiskā psiholoģija. 1. Daļa*. Rīga: RaKa.
23. Jurgena I., (2002). *Vispārīgā pedagoģija*. Rīga: SIA “Izglītības soļi”.
24. Kagaine Z., (2005). *Tēlainā domāšana vizuālajā mākslā*. Rīga: Zvaigzne ABC.

25. Kriķe R., (2000). Rosinām vizuālo iztēli. // *Skolotājs*, Nr.5.
26. Ķirse S., (2000). *Tēlotājdarbība agrajā bērnībā. Bērns kā vērtība ģimenē un pirmsskolā*. Rīga: Izglītības solī.
27. Lieģeniece D., (1992). *Bērns pasaulē, pasaule – bērnam*. Rīga: Zvaigzne ABC.
28. Lieģeniece D., (1995). *Lietu vide un bērnu attīstība*. Liepāja: LPA.
29. Lieģeniece D., (1999). *Kopveseluma pieeja audzināšanā*. Rīga: RaKa.
30. Lieģeniece D., Nazarova I., (1999). *Veseluma pieeja valodas apguvē*. Rīga: RaKa.
31. Lika I., (1999). *Kreativitāte un personības pašattīstība. Radoša personība 1.daļa*. Rīga: Vārti.
32. Liptons B., (2011). *Ticības bioloģija*. Rīga: Lietusdārzs.
33. Lūse J., Miltiņa I., Tūbele S., (2012). *Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: RaKa.
34. Meikšāne Dz., (1998). *Psiholoģija mums pašiem*. Rīga: RaKa.
35. Mežule A., (2010). *Pirmsskolas skolotāja darbība vārdu krājuma paplašināšanā 4 – 5 gadus veciem bērniem. Maģistradarbs*. Rīga: LatvijasUniversitāte.
36. Miķelsone I., (2003). *Pirmsskolas vecuma bērnu zīmēdarbība. Es gribu iet skolā*. Rīga: PusePlus.
37. Miltiņa I., (2005). *Skaņu izrunas traucējumi*. Rīga: RaKa.
38. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. – Rīga: Zvaigzne ABC.
39. Piažē Ž., (2002). *Bērna intelektuālā attīstība*. Rīga: Pētergailis.
40. Picka N., (1990). *Paidagoģiskā psiholoģija*. Ķelne: Selgas apgāds.
41. Pudāne I., (2012), *Par pedagoģiju. Izglītība un audzināšana*. Pieejams: <https://pudane.wordpress.com/2012/04/20/ieteikumi-berna-radosuma-veicinasana/> , (Skatīts 19.02.2016.).
42. Purmale R., (2016), Jārada vide, kas nerada problēmas. Laikraksta „*Izglītība un Kultūra*” elektroniskais pielikums par visu, kas svarīgs izglītībā. Nr. 3 (491). Pieejams: http://riebinuvidusskola.lv/upload/IK_3_11_02_16.pdf, (Skatīts 04.11.2018.).
43. Puškarevs I., (2001). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: RaKa.
44. Puškarevs I., Golubeva A., (1999). *Bērna attīstība*. Lielvārds.
45. Raipulis J. (1999). *Radošas personības attīstības ģenētiskie priekšnoteikumi. / Radoša personība 1.daļa*. Rīga: Vārti.
46. Rubana I., (2004). *Mācīties darot*. Rīga: RaKa.
47. Robinsons K., (2013). „*NE tikai AR PRĀTU. Mācāmie būt radoši.*” Rīga: Zvaigzne ABC.

48. Skujiņa V., autoru kolektīvs (2000). *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC.
49. Sorokina A., (1979). *Intelektuālā audzināšana bērnudārzā*. Rīga: Zvaigzne.
50. Svence G., (1999). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC.
51. Špona A., (2004). *Audzināšanas process teorijā un praksē*. Rīga: RaKa.
52. Špona A., Jermolajeva J., Stangaine I., Siliņa – Jasjukeviča G., Tauriņa A., Medne D., Līduma A., Randoha A., Augstkalne D., Vigule D., (2015). *Bērna sasniegumu veicināšana pirmsskolā*. Rīga: RaKa.
53. Špona A., Čehlova Z., (2004). *Pētniecība pedagoģijā*. Rīga: RaKa.
54. Šteiners R., (2000). *Vispārējā cilvēkmācība kā pedagoģijas pamats*. Rīga: Raka.
55. UNESCO (2006). *Ceļvedis mākslas izglītībā. Pasaules 74ariant74ce par mākslas izglītību – radošospēju attīstīšana 21. Gadsimtā. Lisabona, Tulkošanas un terminoloģijas centra tulkojums*. Rīga.
56. Vahtere E., (2006). *Darīsim kopā ar bērniem*. Jelgava: EVE.
57. Veilers P., (2001). *Kreativitāte – tavas veiksmes atslēga*. Rīga: Jumava.
58. Vigotskis Ļ., (2002). *Domāšana un runa*. Madona: EVE.
59. Vigule D., (1998). *K. Dēķēns par pirmsskolas bērnu audzināšanu un attīstību*. Rīga: Vārti.
60. Vilciņa A., (1998). *Vai es esmu tā vērts, lai bērns mani atdarinātu?*// Pirmsskolas izglītība, Nr.3.
61. Zāle J.,(2008). *Rotaļas ar krāsām*. Rīga: RaKa.
62. Выготский Л., (1994). *Воображение и его развитие в детском возрасте* //Хрестоматия по возрастной психологии. – М.: Международная педагогическая академия.
63. Комарова Т., (1990). *О развитии способностей к изобразительной деятельности*//Дошк. Восп.
64. Левченко И. Ю., Киселёва Н. А., (2007). *Психологическое изучение детей с нарушениями развития*. Москва: Книголюб.
65. Лублинская А., (1994). *Активность и направленность дошкольника* //Хрестоматия по возрастной психологии. – М.: Международная педагогическая академия.
66. Рубинштейн С. Л., (1999). *Основы общей психологии*. Санкт-Петербург: Питер.

67. Роджерс К., (1994). *Взгляд на психотерапию. Становление человека.*- М.: Прогресс. Универс. Pieejams: <http://psycheresurs.ru/d/294831/d/rodzhers-k.-o-stanovlenii-lichnostyu.pdf>, (Skatīts 10.11.2018.).
68. Сакулина Н. П., Комарова Т.С., (1982). *Изобразительная деятельность в детском саду.* Москва: Просвещение.
69. Солодилова О. П., (2004). *Возрастная психология в вопросах и ответах.* Москва: ТК Велби, Проспект.
70. Эльконин Д. Б., (2008). *Детская психология.* 5-е изд. Москва: Академия.
71. De Bono E., (2009). *Lateral Thinking: a textbook of creativity.* Penguin Books.
72. Elshout J., (1996). *Creativity // International Encyclopedia of Developmental and Instructional Psychology.* Edited by: Corte E., Weivwrt F.E. – Great Britain: Pergamon.
73. Runco M. A. (2009). *Tactics and strategies of creativity.* Encyclopedia of creativity.Vol.2 Academic Press, Sasn-Diego, London.
74. Starbuck D., (2006). *Creative teaching: getting it right.* NY: Learning Performance Training Ltd.
75. Sternberg R. J., & Lubart T. I., (1999). *The concept of creativity: prospects and paradigms.* In R. J. Sternberg (Ed.), *Handbook of creativity.* Cambridge: Cambridge University Press.

Pielikumi

1. pielikums

Aptauju anketa vecākiem

Pētījuma „**Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošuma sekmēšana zīmēšanā**” ietvaros, lūdzu, atbildēt uz anketas jautājumiem par bērna radošuma sekmēšanas iespējām mājas apstākļos. Atzīmējiet atbilžu variantus, vai ierakstiet savu variantu, ja tas ir nepieciešams. Iegūto datu apstrāde notiks ievērojot konfidencialitāti.

Pētījumu veic LU studente M. Karstā

1. jautājums. Cik bieži Jūsu bērns zīmē mājās?

- pārsvarā katru dienu;
- dažas reizes nedēļā;
- tikai nedēļas nogalē;
- ļoti reti;
- vispār nezīmē;
-

2. jautājums. Kādus zīmēdarbības līdzekļus zīmējot Jūsu bērns izmanto mājas apstākļos?

- krāsainos zīmuļus;
- flomasterus;
- grafīta zīmuli;
- sausus pastelkrītiņus;
- eļļas pastelkrītiņus;
- vaska krītiņus;
- ogli vai ogles zīmuli;
-

3. jautājums. Vai Jūs zīmējat bērna vietā, kad bērns Jums lūdz?

- vienmēr zīmēju pēc lūguma;
- dažreiz zīmēju pēc lūguma;
- mudinu bērnam pašam zīmēt;
-

4. jautājums. Ar kādām rotaļlietām vai lietām Jūsu bērns visbiežāk spēlējas?

- ar mašīnām;
- ar lellēm;
- ar lego klučiem;
- ar mīkstajām rotaļlietām;
- ar dabas materiāliem (koka ripas, zīles, kastaņi, akmentiņi un citi dabas materiāli);
-

5. jautājums. Cik bieži Jūs lasāt bērnam grāmatas?

- katru dienu;
- tikai nedēļas nogalē;
- nelasu grāmatas;
-

6. jautājums. Cik bieži Jūs ar bērnu aplūkojiet dažādus attēlus un pārrunājat par tiem?

- katru dienu;
- trīs reizes nedēļā;
- tikai nedēļas nogalē;
- nekad;
-

7. jautājums. Cik bieži Jūs ar bērnu ejat pastaigās dabā (aplūkot mēžu, pļavas, jūras krastu, pilsētas apkārtni)?

- katru dienu;
- tikai nedēļas nogalē;
- ļoti reti;
-

8. jautājums. Cik bieži Jūsu bērnam ir iespējams apmeklēt dažādus kultūras pasākumus (kino, teātrus, koncertus, muzejus un citus kultūras pasākumus)?

- katru nedēļas nogali;
- ja iespējams, tad divas reizes nedēļā;
- reizi pusgadā;
-

Paldies par atsaucību!

7. tabula. Bērnu radošuma kritēriji novērošanai nodarbību laikā

Protokols

Datums:

Bērnu vārdi	Darba oriģinalitāte	Iztēlē rada jaunus tēlus	Iniciatīvs	Emocionālo sajūtu izpaušana
Mērija				
Alberts				
Elīna				
Jasmīna				
Atis				
Kemija				
Made				
Marta				
Rihards				
Alise				

8. tabula. Nodarbību izmantotie materiāli un palīglīdzekļi

Rotaļnodarbības	Izmantotie materiāli un palīglīdzekļi
1. rotaļnodarbība	Koka palikņi, A4 formāta baltas zīmēšanas lapas, A4 formāta koka lapas, parastie zīmuļi, krāsainie zīmuļi, zīmuļu spicējamie, vaska krītiņi, zelta krāsas pildspalvas, pastelkrītiņi. Dabas vērojums mežā.
2. rotaļnodarbība	A4 formāta baltas zīmēšanas lapas, parastie zīmuļi, dažāda lieluma un formas dzēšgumijas, grafīta gabali. Darba autoras pašizdomāts stāsts – „Ezītis miglā” (skatīt 2. pielikumu). Fotografijas un attēli par miglu. Reāls vērojums bērnu dārza teritorijā (dabas parādība – migla).
3. rotaļnodarbība	A4 formāta baltas zīmēšanas lapas, krāsainie zīmuļi, vaska krītiņi, parastie zīmuļi, dzēšgumijas, PVA līme, otiņas, lupatiņas, paliknis, dabas materiāli (kaltēti ziedi un lapas, linoleja strēmeles, skujas, pūpolus, zīles un citi palīgmateriāli). M. Stārastes grāmata – „Kas notiek Dižmežā”.
4. rotaļnodarbība	A4 formāta baltas zīmēšanas lapas, ogles, lupatiņas, lupas, enciklopēdijas, grāmatas, kur attēloti mikrobi. Mīkla par ogli.

“Ezītis miglā”

Agrā rudens rītā, ezis devās meklēt maltīti (šajā mirklī, darba autore mudina bērnus uzzīmēt ezīti). Nogājis kādu gabalu, te pēkšņi ezis vairs neko nevarēja saskatīt, jo visu apņēma bieza migla (šajā mirklī darba autore mudina bērnus ar grafīta gabalu tonēt visu lapu, neaiztonējot ezīti un kamēr bērni tonē lapu, darba autore stāsta stāsta turpinājumu). Ezis visapkārt dzirdēja savādus trokšņus – krikš – krakš, būkš – bākš! Ezis neko neredzot, no bailēm, ar mazajām kājelēm sāka skriet tik ātri, cik vien spēj, bet viņš pat nezināja no kā viņš bēg un uz kurieni. Mazais ežuks bija pārbijies un piekusis. Viņš apstājās un nolēma atpūsties, ieraujoties savā adatu kažociņā. Ežuks aizmīga (darba autore ietur pauzi, kamēr visi bērni ir notonējuši lapu ar parasto zīmuli)!

Pēc kāda laiciņa, ežuks pavēra vienu aci, tad otru un tad viņš ieraudzīja...(šajā mirklī bērni zīmē ar dzēšgumiju ko ezītis ieraudzīja un par savu uzzīmēto zīmējumu pastāsta).

/ Maira Karstā/

5. pielikums. Draba autores radošie darbi

Darba autores veidoti gadskārtu stūrīši

Darba autores darinātās rotaļlietas priekš bērniem